

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Rahvamajanduse instituut

Kerli Ernits

**EESTI PENSIONISÜSTEEMI REFORMIDE
MÕJU HINDAMINE NAISTE PENSIONIDE
PÕLVKONNASISESELE JAOTUSELE
TEOREETILISTE ASENDUSMÄÄRADE ABIL**

Magistritöö ärijuhtimise magistri kraadi taotlemiseks ärijuhtimise erialal

Juhendaja: lektor Andres Võrk

Tartu 2014

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “ “ 2014.a.

..... õppetooli juhataja

.....

(õppetooli juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISUKORD.....	3
SISSEJUHATUS	4
1 PENSIONISÜSTEEMI REFORMIDE MÕJUD JA NENDE HINDAMINE.....	10
1.1 Pensionisüsteemi reformide mõjud	10
1.2 Pensionisüsteemi reformide mõjud naiste pensionile.....	19
1.3 Pensionisüsteemi reformide mõjude hindamise meetodid ja varasemad tulemused	32
2 EESTI PENSIONISÜSTEEMI REFORMIDE MÕJU NAISTE PÕLVKONNASISELE JAOTUSELE.....	41
2.1 Ülevaade Eesti pensionisüsteemist ja reformidest	41
2.2 Eesti pensionireformide mõju naiste põlvkonnasisesele jaotusele.....	52
2.2.1 Metoodika ja prognoosimise etapid	52
2.2.2 Andmed ja analüüs	61
2.2.3 Erinevate reformide mõju analüüs	66
KOKKUVÕTE.....	82
VIIDATUD ALLIKAD	87
Lisa 1 II pensionisamba sissemaksed peale 2009. aasta reformi	95
Lisa 2 Eesti pensionisüsteemi vastavus Euroopa Liidu eesmärkidele	96
Lisa 3 1982. aastal sündinud naiste kuupensionid aastal 2047	97
Lisa 4 Vanemapensionist tulenevad pensionilisad I-V stsenaariumi lõikes	98
Lisa 5 Naiste kuupensionid aastal 2047	99
SUMMARY	100

SISSEJUHATUS

Pensionid mõjutavad tuluallikana suure osa elanike heaolu ning pensionisüsteemi finantseerimises osaleb sisuliselt kogu majanduslikult aktiivne elanikkond. Rahvastiku pikaajalised arengud nagu oodatava eluea tõus ja sündide vähenemine on paljudes riikides pensionisüsteemidele keerulisi probleeme põhjustanud. Sellest tulenevalt on üha olulisemaks muutumas riikliku pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse tagamine.

Pensionisüsteemide jätkusuutlikkus ja piisavus sõltub sellest, kui suures osas sõltuvad need tööhõives osalevate inimeste sissemaksetest, maksudest ja säästudest. Rahastamise kord, pensionikõlblikkuse ja tööturu tingimused tuleb paika panna selliselt, et sissemaksete ja pensioniõiguste ning aktiivselt tööga hõivatud sissemaksetegijate ja pensionilejäänud pensionisaajate arvu vahel tekiks tasakaalustatud suhe (Euroopa Komisjon 2012: 3-4).

Oodatava eluea tõus toob endaga kaasa pensioniealise elanikkonna suurenemise ning tööealiste inimeste vähenemise tulevikus, mis omakorda tekitab situatsiooni, kus riik ei suuda jooksvalt finantseeritava pensioniskeemiga pensionäridele elamisväärsset pensioni tagada. Sellest tulenevalt on paljudes riikides, sh Eestis, mindud üle süsteemile, kus inimese tulevikus saadav pension on tugevas sõltuvuses tema enda panusest ehk eelfinantseeritavale pensioniskeemile. Kogumispensioni rakendamise ning selle osatähtsuse suurendamise eesmärgiks on ennekõike inimestele pensionieelse elukvaliteedi säilimise tagamine.

Eestis rakendatud kolmesambalises pensionisüsteemis on esimene samm ühisvastutusel põhinev pension, teine samm baseerub peamiselt eelfinantseerimisel ning kolmas samm võimaldab soovi korral koguda lisatulu pensionieaks, kui selleks on eelnevalt pensionifondi või –kindlustusse vahendeid kogutud. Üleminek kolmesambalisele süsteemile toimus etapiliselt aastatel 1998– 2002. Eestis kehtiv

pensionisüsteem peaks ideaalis aitama inimesel pensionile minnes säilitada senine sissetulek ja elustandard.

Pidevalt muutuv ja arenevas ühiskonnas on oluline, et pensionisüsteem ei jääks ajale jalgu, vaid kohanduks vastavalt inimeste vajadustele. Selleks viiakse paljudes riikides läbi erinevaid reforme. Eestiski on aset leidnud mitmeid pensionireforme ning praegu kehtiva pensionisüsteemi järgi sõltub inimese pension olulisel määral tema sissetulekust. Nimelt arvestatakse riiklik pension aastakoefitsientide põhjal, mille suurus sõltub inimese kogu eluea tööpanusest ning ka rakendatud kohustusliku ning vabatahtliku kogumispensioni sissemaksed on otseses sõltuvuses inimese töötasust. Seega, mida suurem on ametlik sissetulek, seda suuremad on laekumised pensioniks ja sellest tulenevalt ka tulevikus saadav pension. Paraku toob sissetulekust sõltuva süsteemi rakendamine endaga kaasa nii põlvkonnasisese kui põlvkondade vahelise ebavõrdsuse.

Ebavõrdsus tänapäeval tööturul, kus naistel koguneb vähem tööaastaid kui meestel või kus samadel ametikohtadel makstakse naistele madalamat palka kui meestele, kandub üle ebavõrdsuseks pensionipõlves. Samasugune olukord ohustab naisi põlvkonnasiseselt, kuna naiste palgatasemed ja sünnitamisustrid on väga erinevad. Naiste olukord, Eestis kehtiva süsteemi seisukohast vaadatuna, on mõneti murettekitav, kuna nende tulevikus saadavale pensionile avaldavad mõju mitmed Eestis läbiviidud reformid. Näiteks, kolmesambalise pensionisüsteemi rakendamine, kus tulevase pensioni suurus seoti sissetulekuga, maksete ajutine peatamine ja sellest tulenevad erinevad sissemaksu-määrad ning uue nn vanemapensioni süsteemi rakendamine, millega pööratakse enam tähelepanu laste saamisega seotud pensionide jaotusele.

Nimetatud reformidest tulenevalt avaldavad naiste pensioni suurusele olulist mõju sissetulekute erinevus (sh palgataseme erinevus põlvkonnasiseselt ning madalam sissetulek võrreldes meestega), karjäärimustri erinevus (sh karjääri katkemine lapsehoolduspuhkusel viibides olenevalt laste arvust), lapse sünnihetk, otsus 2010. aastal kohustusliku pensionisamba makseid jätkata või mitte ning otsus aastatel 2014-2017 makseid suurendada või mitte. Pensionireformide mõjude hindamisel on oluline arvestada ka Eesti naiste oodatava elueaga ning kogumispensioni fondi valiku ja tootlusega (progressiivne vs konservatiivne strateegia).

Teema on aktuaalne, kuna viimasel ajal on kahtluse alla seatud Eesti pensionisüsteemi üldine finantsiline jätkusuutlikkus (tulud- kulud) ja adekvaatsus (asendusmäärad) pikemas perspektiivis. Süsteem, kus tulevased pensionimaksud sõltuvad inimese tööaja jooksul teenitud palgast ja kogutud säästudest suurendavad ebavõrdsust ühiskonnas. See omakorda tõstatab küsimuse, milliseks kujuneb Eesti naiste tulevikus saadav pension, sest teadaolevalt vähendavad naiste sissetulekut nii madalam palk kui ka lastega seoses töölt eemalolek.

Magistritöö eesmärk on hinnata teoreetiliste asendusmäärade abil Eesti pensionisüsteemi reformide mõju naiste tulevikus saadava pensioni suurusele ja sellele, kuidas on rakendatud reformid ja teised tegurid mõjutanud naiste pensionide põlvkonnasisest jaotust. Käesolev töö on uudne kuna naiste individuaalsete kuupensionide prognoosimisel arvestatakse muuhulgas vanemapensioni erisätetega, kus pensionilisa suurus sõltub sünnitamismustrist.

Pensionisüsteemi reformide mõju hindamine on protsess, mille käigus kogutakse tõendusmaterjali nende eeliste ja puuduste kohta võimalikke tagajärgi hinnates (Mõjude hindamine...2012: 3). Reformide hindamisel kasutatakse andmeid, mis on omased keskmise inimese oskustele ning võimetele, mis on tegelikud või, mis on saadud mõne simulatsiooni mudeli kasutamisel.

Teoreetilise asendusmäära arvutamise simulatsioonimudeli (*theoretical replacement rate*) puhul vaadatakse konkreetselt etteantud karakteristikutega inimeste pensioni ja asendusmäära kujunemist erinevate pensioniskeemide korral. Eeldades naiste palka, laste arvu ja sünnitamise aega, töötamise perioode, kogumispensioni fondide tootlust - leitakse pensionide suurus esimesest ja teisest sambast erinevate stsenaariumide jaoks ning hinnatakse nende mõju pensioni suurusele.

Autor lähtus analüüsimeetodi valikul teoreetilistest asendusmääradest põhjusel, et tegemist on selge ning piisava meetodiga hinnangute andmiseks ja järelduste tegemiseks. Ühtlasi on teoreetiliste asendusmääradega võimalik arvestada erinevate taustatunnustega, nagu laste arv ning tööturul eemalolek, mis mikrosimulatsioonimeetodi puhul oleks autorile jäänud kättesaamatuks andmete puudumise tõttu.

Magistritöö uurimisprobleemiks on, milline mõju on Eesti pensionisüsteemi reformidel naiste pensioni suurusel ja kuidas on rakendatud reformid mõjutanud naiste pensionide põlvkonnasisest jaotust. Töö fookuseks on seega rakendatud reformide mõju Eesti naiste tulevikus saadavale pensionile kuna naistel on madalam palk ning nende karjääris esinevad katkemised seoses lapsehoolduspuhkusel viibimisega. Kuna autorile teadaolevalt ei ole varasemates uuringutes arvestatud vanemapensioni sätetega, siis on käesoleva töö fookuseks lisaks eelpool mainitule hinnata nende mõju naiste pensionide kujunemisele.

Eesmärgi täitmiseks on püstitatud alljärgnevad uurimisülesanded:

- tutvustada pensionisüsteeme ja pensionisüsteemi eesmärke toetavaid reforme;
- kirjeldada pensionisüsteemi reformide mõjusid naiste pensionile ja varasemaid tulemusi;
- tutvustada pensionisüsteemi reformide mõjude hindamismeetodeid ja varasemaid tulemusi;
- kirjeldada Eesti pensionisüsteemi ja rakendatud reforme;
- analüüsida Eestis rakendatud pensionireformide mõju pensionisüsteemile;
- kirjeldada töö empiirilises osas kasutatavat metoodikat ja andmeid;
- prognoosida, erinevate stsenaariumide korral, individuaalsed kuupensionid;
- hinnata ja võrrelda erinevate stsenaariumide tulemusi;
- hinnata pensionireformide mõju naiste pensionide põlvkonnasisesele jaotusele;
- anda soovitusel edasisteks analüüsideks ja arendusteks.

Käesolev töö koosneb kahest suuremast peatükist, millest esimene on teoreetiline osa, kus tutvustatakse erinevaid pensionisüsteeme ja –skeeme ning neile iseloomulikke tunnuseid, kirjeldatakse pensionisüsteemi reforme, nende eesmärke ja mõjusid, antakse ülevaade rakendatud pensionireformidest, mis arvestavad naiste positsiooni tööturul. Samuti tutvustatakse reformide hindamiseks kasutatavaid meetodeid ning antakse ülevaade varasemalt tehtud rahvusvahelistest uuringutest. Pensionisüsteemide kirjeldamisel toetutakse peamiselt Barr ja Diamond (2006; 2009), Lindbeck ja Persson (2003), Whitehous (2010) raamatutele ja artiklitele. Reformide eesmärkide ja mõjude välja toomisel tuginetakse OECD (2011; 2012, 2013), ISG (2006; 2009) ja Euroopa Komisjoni (2009; 2012) raportitele. Erinevate pensionireformide mõju naiste pensionile

kirjeldab autor peamiselt OECD (2012), Takayma (2013), Fultz'i (2011) varasemate uuringute põhjal.

Töö teises peatükis antakse ülevaade Eesti pensionisüsteemist ja aset leidnud pensionireformidest, kirjeldatakse empiirilises osas kasutatavat metoodikat ning erinevate stsenaariumide prognoosimise etappe, kasutatavaid andmeid ja analüüsiprotsesse. Töö käigus hinnatakse reformide mõju naiste pensionide põlvkonnasisesele jaotusele.

Reformide mõju hindamisel kasutatakse teoreetilise asendusmäära arvutamise simulatsioonimudelit, mille koostamiseks ja saadud tulemuste analüüsimiseks kasutatakse programmi Microsoft Excel 2007. Teoreetiliste asendusmäärade käsitlemisel lähtutakse Euroopa Komisjoni (2009) teoreetilise asendusmäära arvutustest ja ülevaadetest, Eestit käsitlevas osas toetutakse seadusaktidele ja varasemalt tehtud analüüsidele.

Prognoosides kasutatakse makromajandusandmetena Rahandusministeeriumi pikaajalisi prognoose, mille põhjal leitakse kõik esimesse sambasse puutuv. Andmed erinevate palgatasemete kohta saadakse vastavatest Eesti Vabariigi määrustest või Rahandusministeeriumi pikaajalistest prognoosidest. Eesti naiste sünnitamise vanuse ja laste arvu prognoosimisel tuginetakse Statistikaameti avalikustatud andmetele. Teise samba tootluse variatsioon leitakse Eesti Värtpaberikeskuse (EVK) poolt arvutatud Eesti Pensioniindeksi (EPI) minevikuandmete põhjal. Statistika naiste käitumise kohta, mis puudutab pensionifondide valikut ja vahetamist, saadakse Rahandusministeeriumilt, statistika teise samba maksete jätkamise ja suurendamise kohta Pensionikeskusest. Naiste ootustest tulevasele pensionile, arvamustest süsteemi usaldusvärsuse kohta ning pensionipõlve kindlustamisplaanidest annab ülevaate Swedbank'i Erasikute Teabekeskus.

Eeltoodud andmete põhjal prognoositakse erinevate stsenaariumite korral individuaalsed kuupensionid esimesest ja teisest sambast, analüüsitakse erinevaid stsenaariumeid eraldi, võrreldakse saadud tulemusi, hinnatakse reformide mõju naiste pensionile ja nende põlvkonnasisesele jaotusele, antakse soovitusel edasisteks käsitlemisteks ja arendusteks.

Autorile teadaolevalt on varasemalt analüüsitud mõju keskmisele pensionile erinevates soo-vanusrühmades (Rahandusministeerium, Praxis) ning reformide kvantitatiivset mõju pensionide ebavõrdsusele fookusega meeste pensionidele (Jõgi 2013). Lisaks on Eestis analüüsitud pensionisüsteemi mõju tööturukäitumisele (nt pensioniea tõstmise mõju hõivemääradele või seoseid ennetähtaegsele pensionile jäämisele). Kuid kohustusliku pensionisamba ajutiste reformide ja vanemapensioni rakendamise mõju naiste tulevasele pensionile ei ole autorile teadaolevalt varem käsitletud.

Autor soovib tänada oma juhendajat, lektor Andres Võrku, abi ja pühendatud aja eest. Samuti Rahandusministeeriumit, Pensionikeskust ning Swedbank'i Eraisikute Rahaasjade Teabekeskust tööks vajaliku statistika kokku panemise ning jagamise eest.

1 PENSIONISÜSTEEMI REFORMIDE MÕJUD JA NENDE HINDAMINE

1.1 Pensionisüsteemi reformide mõjud

Rahvastiku pikaajalised arengud nagu oodatava eluea tõus ja sündide vähenemine on paljudes riikides pensionisüsteemidele keerulisi probleeme põhjustanud. Kui inimesed eluea pikenedes ei tööta kauem ega säästa oma pensioniaastateks rohkem, ei suuda riik piisavaid pensione tagada. Tegemist ei ole tulevikuprobleemiga, sest juba on käes aeg, mil beebibuumi ajal sündinud hakkavad pensionile jääma ja tööealine elanikkond väheneb (Euroopa Komisjon 2012: 2).

Olukorra tõsidust suurendab veelgi viimast rahandus- ja majanduskriisi. Aeglase majanduskasvu, eelarvedefitsiidi ja võlakoorma, rahalise ebastabiilsuse ja madala tööhõive tõttu on kõigil pensionisüsteemidel keeruline eesmäärke täita. Jooksva finantseerimisel põhinevaid pensioniskeeme mõjutavad tööhõive vähenemine ja sellest tulenevalt väiksemad pensionimaksed. Kogumispensionisüsteeme mõjutavad varade väärtuse vähenemine ja väiksem tootlus (Euroopa Komisjon 2012: 3).

Lähtuvalt eelmainitust on üha olulisemaks muutumas riikliku pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse tagamine. Riiklik pensionisüsteem võib koosneda ühest või mitmest erinevast pensioniskeemist, mis on riigis juurutatud ja seadusega reguleeritud. Üheskoos peaksid nad tagama elamisväärse vanaduspensioni kõigile inimestele.

Barr ja Diamond (2006: 17) jaotavad pensionisüsteemid kahest põhimõttest lähtuvalt, vastavalt sellele, kuidas neid finantseeritakse :

- eelfinantseeritav pensionisüsteem (*fully funded pension*), kus pensioni makstakse pensionäridele lähtudes nende töötatud ajal tehtud sissemaksetest. Sissemaksed investeeritakse nõ kogumisperioodil finantsvaradesse või muudesse varadesse.

- jooksvalt finantseeritav pensionisüsteem (PAYG- *pay-as-you-go*), kus praeguste töötajate poolt tasutud sotsiaalmaksust makstakse pensioni praegustele pensionäridele ning sissemakseid ei investeerita finantsvaradesse.

Eelfinantseeritava süsteemi hüvitised rahastatakse inimese enda eluea jooksul kogutud pensionifondi ja selle tootluse arvelt (Lindbeck ja Persson 2003). Antud süsteemi korral on alati olemas piisav reserv katmaks ülevalolevaid finantskohustusi. Juhul, kui põlvkondade vahelist ümberjaotamist ei toimu, siis sõltub põlvkond enda kogutud säästudest. Pensioniväljamakseid tehakse sellise kogumissüsteemi puhul annuiteet-maksetena või mõnel teisel viisil (Barr, Diamond 2006: 17).

Jooksvalt finantseeritava pensionisüsteemi (PAYG) hüvitisi rahastatakse hetkel töötava generatsiooni maksudest (Lindbeck ja Persson 2003). Teisisõnu on tegemist riikliku pensionisüsteemiga, mille kohaselt valitsus kogub varasid selleks, et täita tulevikus tekkivaid pensioninõudeid, maksustades töötava elanikkonna, läbi mille finantseeritakse praeguste pensionäride pensione. Üksikisiku seisukohast vaadatuna põhineb selline pensionisüsteem valitsuse lubadusel maksta tulevikus pensioni eeldusel, et täna sel päeval tehakse selleks sissemakseid. Tingimused selle lubaduse täitmiseks pannakse paika iga riigi sotsiaalkindlustuse seadusandlusega. Üldisest seisukohast vaadatuna maksustab valitsus ühte inimeste gruppi ning kannab saadud tulud üle teisele inimeste gruppidele (Barr, Diamond 2006: 17).

Olenemata sellest, kas pensionisüsteem on eel- või jooksvalt finantseeritud, on olulisem küsimus selles, kui tihedalt on seotud pensioni väljamaksed inimese tööaja jooksul tehtud sissemaksetega. Sissemaksete ja väljamaksete suhte alusel on pensioniskeeme jaotanud Barr ja Diamond, Lindbeck ja Persson, Whithehous ning Williamson ja Williams. Alljärgnevasse tabelisse 1.1 on koondatud nimetatud autorite käsitlused erinevate pensioniskeemide kohta.

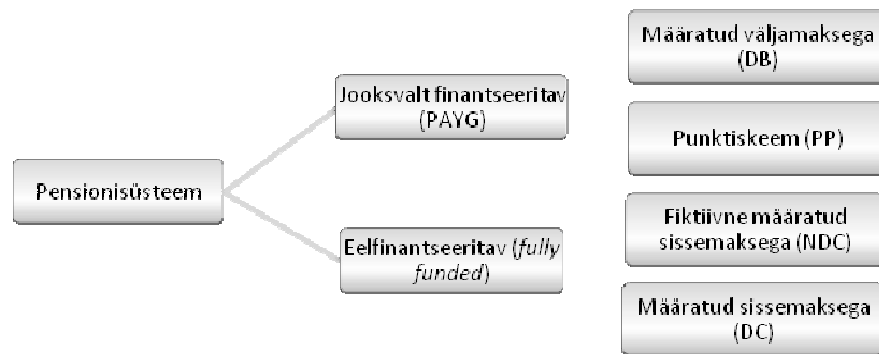
Tabel 1.1 Sissemaksete ja väljamaksete suhte alusel jaotatud pensioniskeemide erinevad käsitlused (autori koostatud Barr, Diamond 2006; Lindbeck, Persson 2003; Whitehouse 2010; Williamson, Williams 2003 põhjal).

	Barr, Diamond	Whitehouse	Lindbeck, Persson	Williamson, Williams
Määratud sissemaksega (DC- defined contribution)	<ul style="list-style-type: none"> - Sissemakse suurus paika pandud, inimene teeb sõltuvalt palgast fikseeritud sissemakseid oma pensionikontole. - Sissemaksete eest soetatakse varasid, mis teenivad täiendavat tulu. - Väljamaksed kujunevad kogutud rahast sõltuvalt. - Väljamakseid tehakse annuiteetmaksena. 		<ul style="list-style-type: none"> - Fikseeritud ühekordne või kindlaks määratud summa inimese varasemast sissetulekust, mis tähendab, et tuleviku väljamakse määrad peavad olema endogeensed selleks, et tasakaalustada pensioni eelarvet 	
Määratud väljamaksega (DB- defined benefit)	<ul style="list-style-type: none"> - Väljamakse suurus paika pandud, sellest sõltuvalt leitakse vajalik sissemakse. - Väljamaksed ei sõltu kogunenud säästudest, vaid pensionieelsest palgast või töötatud aastatest. - Väljamaksed arvutatakse vastavalt kehtivatele asendusmääradele. - Määratud väljamaksega skeemid võivad olla nii riiklikud kui tööandjapõhised. 	<ul style="list-style-type: none"> - Iga töötatud aasta kohta makstakse kindlaks määratud protsenti, mis põhineb eluea keskmisel ümberhinnatud sissetulekul. 	<ul style="list-style-type: none"> - Väljamakse määr on eksogeenne ehk see ei sõltu inimese tehtud investeeringutest, samas kui saadav hüvitis on endogeenne. 	
Fiktiivne määratud sissemaksega (NDC- notional defined contribution)	<ul style="list-style-type: none"> - Sissemaksekse kindel protsent palgast. - Jooksvalt finantseeritav pensionisüsteem, pensioni sissemakseid hoitakse kontrol, mis teenib valitsuse poolt kindlaks määratud tulu. 	<ul style="list-style-type: none"> - Iga-aastane sissetulek korrutatakse sissemaksemääraga ning sissemakstud summat suurendatakse iga aasta nominaalse intressimäärä võrra. 		<ul style="list-style-type: none"> - Jooksvalt finantseeritav, igale töötajale avatakse individuaalne sotsiaalkindlustuskonto, mida krediteeritakse tema palgamaksudega ning selle arvelt tehakse praegustele pensionäridele väljamakseid.
Punktskeem (PP- pension points)		<ul style="list-style-type: none"> - Pensioni punktid leitakse sissetulekute jagamisel pensioni punkti kuluga, seega pensioniväljamakse sõltub punkti väärtusest pensionile jäämise hetkel. 		

Williamson ja Williams (2003: 3) on väga kindlalt keskendunud just fiktiivse määratud sissemaksega (NDC) pensioniskeemile. Nende käsitluse kohaselt on see kohati sarnane jooksvalt finantseeritava määratud väljamaksete, kohati aga eelfinantseeritava määratud sissemaksete skeemiga. Siiski baseerub NDC mudel jooksva finantseerimisel, sest eelfinantseerimise korral muutuks see kogumispensioniskeemiks.

Sissemaksete ja väljamaksete suhte alusel jaotatud skeeme ei saa konkreetselt liigitada eelfinantseeritavateks või jooksvalt finantseeritavateks pensionisüsteemideks, sest enamasti on riikides kasutusel modifitseeritud variandid, millel võivad olla nii ühele kui teisele süsteemile iseloomulikke tunnuseid. Teoreetiliselt võib aga öelda, et eelfinantseeritud pensionisüsteem on enamjaolt määratud sissemaksega ning jooksvalt finantseeritud määratud väljamaksega ja punktiskeem.

Arvestades eelpool käsitletud autorite (Barr, Diamond, Lindbeck, Persson, Withehouse, Williamson, Williams) teooriaid, koostas autor kokkuvõtva joonise pensioniskeemide liigendamise kohta (vt joonis 1.1).

Joonis 1.1 Pensioniskeemide liigid (autori koostatud).

Pensionisüsteemid täidavad mitmeid eesmärke, Barr ja Diamond (2006: 16) toovad välja tarbimise ühtlustamise, mille kohaselt püüavad inimesed maksimeerida oma heaolu mitte ainult käesolevaks hetkeks vaid terveks eluks. Enamike inimeste ootus on elada pensionieani, seega vanaduspensioni keskne eesmärk on võimaldada inimesel tarbimist edasi lükata keskeast pensioniikka ning anda võimalus valida, millal tarbida.

Pensionisüsteemi teise olulise eesmärgina toovad Barr ja Diamond (2006: 16) välja kindlustusvajaduse rahuldamise. Kindlustunde mudeli kohaselt säästavad inimesed tööea ajal selleks, et finantseerida oma pensionipõlve, kuid siinjuures on mitmeid ebakindlust tekitavaid faktoreid, näiteks see, kui kaua keegi meist elab. Pension, mis baseerub individuaalsetel säästudel, peab ühelt poolt arvestama riskiga, et inimene elab kauem kui tal sääste jagub või teisalt võimalusega, et inimene jõuab tarbida väga väikese osa oma säästudest. Kuigi keegi meist ei tea kui kaua me elame, on oodatav eluiga suures inimeste grupis siiski prognoositav. Seega võiksid inimesed ühendada oma säästud ning igapäev pension kujuneks grupi oodatavat eluiga ja tema poolt sissemakstud summat arvestades. Sisuliselt on tegemist pensionikindlustusega, mille abil isik vahetab oma kogunenud pensionisumma eluaegsete regulaarsete pensionimaksete vastu, tagades seeläbi kindluse riski vastu, kus elatakse kauem kui on säästetud.

Vabatahtlikust pensionikogumisest ilma riigi sekkumiseta siiski ei piisa, kuna pensionisüsteemides esineb alati põlvkondadevahelisi ja põlvkondadesiseseid ümberjaotusi, mis on sageli seotud riigi laiemate eesmärkidega. Siinkohal toovad Barr ja Diamond (2006: 16; 2009: 7) välja kaks aspekti, esiteks, ei oma keegi meist individuaalselt täit informatsiooni turgude, riskide ja seaduse muutuste kohta, veelgi enam, tõsine murekoht on inimeste võime kasutada maksimaalselt kõiki turuvõimalusi, mis neile kättesaadavad on. Teiseks, on riigi sekkumine vajalik, sest avaliku sektori täiendavad eesmärgid on vaesuse leevendamine ja sissetulekute ümberjaotamine.

Vaesuse leevendamiseks suunab riik vahendeid inimestele, kes on terve oma eluea kuulunud vaesemasse klassi ning ei ole suutnud piisavalt säästa, tagades seeläbi ka neile elamisväärse pensioni. Madala sissetulekuga inimeste tarbimise ühtlustamist toetab riik läbi põlvkonnasisese sissetulekute ümberjaotamise, mis on saavutatav kui pensione makstakse madala sissetulekuga inimestele kasutades suuremat protsenti nende eelnevatest sissetulekutest (kõrgem asendusmäär). Sissetulekute ümberjaotamine võib olla ka põlvkondadevaheline, näiteks kui valitsus otsustab praegusel põlvkonnal vähendada sissemaksete määra, siis tähendaks see tulevastele põlvkondadele kõrgemat sissemaksu määra või madalamat pensioni (Barr, Diamond 2006: 16-17).

Alljärgnevas tabelis 1.2 on autor käsitlenud puhtaid pensioniskeeme, mitte modifitseeritud variante, ning toonud välja, milliste skeemide puhul eksisteerib põlvkonnasisene või põlvkondade vaheline ümberjaotamine ning mis kujul.

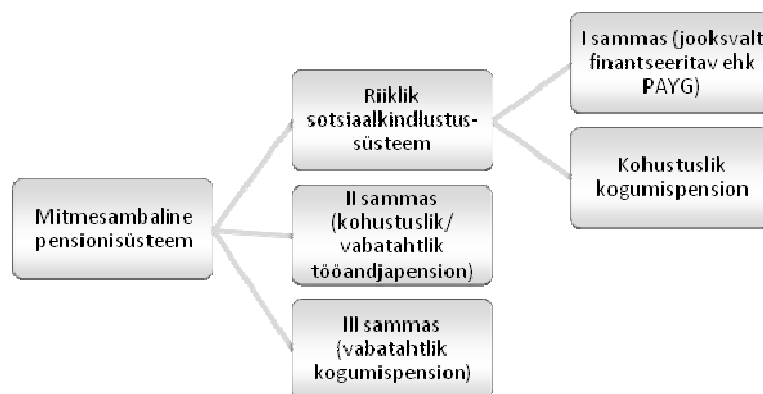
Tabel 1.2. Põlvkonnasisene ja põlvkondadevaheline ümberjaotamine pensioniskeemide lõikes (autori koostatud).

Pensionisüsteem	Põlvkonnasisene ümberjaotamine				Põlvkondadevaheline ümberjaotamine
	residentsus	tööpanus	sissetulek	lapsed	
Jooksvalt finantseeritav (PAYG)					
Määratud väljamaksega skeem (DB)	x	x	-	-	x
Punktskeem (PP)	x	x	x	x	x
Fiktiivne määratud sissemaksega skeem (NDC)	-	x	x	x	-
Eelfinantseeritav (FF)					
Määratud sissemaksega skeem (DC)	-	-	x	x	-

Põlvkondadevaheline ümberjaotamine on iseloomulik jooksvalt finantseeritavatele (PAYG) pensioniskeemidele ning see seisneb selles, et tänastelt maksumaksjatelt

kogutud maksude arvelt tehakse pensioniväljamakseid tänastele pensionäridele. Põlvkonnasisene ümberjaotamine võib esineda residentsusest, tööstaažist, sissetulekust või laste arvust sõltuvalt. Residentsusega seotud pensioni (rahvapension) funktsiooniks on pensionivahendite ümberjaotamine, mis tähendab maksumaksjate kogutud vahendite ümber jagamist neile inimestele, kel ei teki õigust tööpanusest sõltuvale pensionile. Tööpanusega (vanaduspension), mis hõlmab endas nii tööstaaži kui sissetulekut, seotud ümberjaotamise funktsioon seisneb selles, et madalapalgaliste pension tagatakse kõrgemapalgaliste vahendite ümber jagamise arvelt, vähendades seeläbi pensionide ebavõrdsust. Põlvkonnasisest pensionide ebavõrdsust mõjutab ka laste arv peres, sest laste kasvatamisega seotud töölt eemalolek on seotud inimese tööstaaži ja sissetulekuga ning mõjutab seega tööpanusega seotud pensioni (vt tabel 1.2).

Kuigi pensionisüsteemid on riigiti erinevad, seisavad nad silmitsi ühesuguste raskustega, ennekõike vananeva ühiskonna probleemidega. Kui 2011. aastal on iga üle 65 aastase inimese kohta 4 tööealist inimest, siis on tuleviku perspektiivis see arv kahanenud 2 kuni 1 inimese peale. Selle tulemusena suureneb ülalpeetavate arv, mis koormab iga riigi eelarvet. Üks viis, kuidas muuta pensionisüsteeme vähem haavatavateks tulevaste pensionikohustuste suhtes, on teise ja kolmanda pensionisamba osakaalu tugevdamine ehk muutes pensionisüsteemid mitmesambalisteks (vt joonis 1.2) (European Parliament 2011: 10).

Joonis 1.2. Mitmesambalise pensionisüsteemi liigendus (autori koostatud European Parliament 2011 põhjal).

Üldiselt eristatakse erinevaid pensionisambaid lähtuvalt nende olemusest, kas riiklik vanaduspension, tööandjapension või individuaalne kogumispension. Kuigi riiklik

pension, kui pensioni baasosa, täidab endiselt olulist rolli pensionisüsteemis ning jääb jätkuvalt jooksvalt finantseerituks, kasvab üha enam eelfinantseeritud ja määratud sissemaksetega pensioniskeemide osatähtsus (European Parliament 2011: 10-11).

Järgnevas tabelis 1.3 on antud ülevaade, millised pensioniskeemid erinevates Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (*Organisation for Economic Co-operation and Development* – OECD) riikides kasutusel on.

Tabel 1.3 Pensioniskeemid OECD riikides 2011. aastal (autori koostatud OECD 2013: 121 põhjal).

OECD riik	Pensionisüsteem		OECD riik	Pensionisüsteem	
	Riiklik pension	Erapension		Riiklik pension	Erapension
Austraalia (AU)		DC	Jaapan (JP)	DB	
Austria (AT)	DB		Korea (KR)	DB	
Belgia (BE)	DB		Luksemburg (LU)	DB	
Kanada (CA)	DB		Mehhiko (MX)		DC
Tšiili (CL)		DC	Holland (NL)		DB
Tšehhi (CZ)	DB		Uus-Meremaa (NZ)		
Taani (DK)		DC	Norra (NO)	NDC	DC
Eesti (EE)	PP	DC	Poola (PL)	NDC	DC
Soome (FI)	DB		Portugal (PT)	DB	
Prantsusmaa (FR)	DB+PP		Slovakkia (SK)	PP	DC
Saksamaa (DE)	PP		Sloveenia (SI)	DB	
Kreeka (GR)	DB		Hispaania (ES)	DB	
Ungari (HU)	DB		Rootsi (SE)	NDC	DC
Island (IS)		DB	Šveits (CH)	DB	DB
Iirimaa (IE)			Türgi (TR)	DB	
Iisrael (IL)		DC	Inglismaa (UK)	DB	
Itaalia (IT)	NDC		USA (US)	DB	

Erinevate pensionisammaste kombinatsioon aitab tagada jätkusuutliku pensionisüsteemi püsimise pingelistel, demograafiliste muutustega, aegadel. Kuigi hiljutine finantskriis näitas, et isegi hästi juurutatud kolmesambalised pensionisüsteemid jäid ulatuslike turu languste tõttu hätta tulevaste kohustuste finantseerimisel, siis on oluline, et potentsiaalsed riskid süsteemis oleksid jagatud. Riskide hajutamine on võimalik mitmesambalise süsteemi juurutamisega, sest isegi kui selline pensionisüsteem kannatab tagasilööride all, on ebatõenäoline, et see ühe konkreetse probleemi tõttu täielikult kokku kukuks. Sellise süsteemi puhul peaksid riskid olema jagatud valitsuse ja rahva vahel, see tähendab, et ühelt poolt on riiklik pension vajalik, tagamaks kindel baasosa, mis oleks piisav vältimaks eakate vaesumist. Teiselt poolt peaks vanadusega seotud riski vähendama inimesed ise, läbi säästude kogumise, kas siis tööandjapensioni või

isikliku pensioniplaani kaudu. Riskid peavad olema jagatud ka inimeste vahel, et oleks tagatud stabiilne pensionisüsteem. Riikliku pensioni puhul on see tagatud sissemaksemäära võrdsustamise kaudu, tööandja ja individuaalse pensionisamba puhul saadud ressursside koondamisel pensionifondi, kus kasumid ja kahjumid võrdsustatakse osakuomanike vahel. Viimasena peavad riskid jagatud olema põlvkondade vahel (PAYG) (European Parliament 2011:11-12).

Rahvastiku vananemine ja sündivuse vähenemine nõuavad reforme, mis aitaksid võimalusel ennetada tõsiseid sotsiaalseid ja majanduslikke tagajärgi ning muuta pensionisüsteemid finantsiliselt jätkusuutlikumaks. OECD ning Euroopa Liit (EL) on välja töötanud seisukohad ja põhimõtted pensionisüsteemide kujundamisel ja reformide läbiviimisel, mis peaksid tagama vastupidava ja tasuva pensionisüsteemi pidevalt muutuvus ühiskonnas (OECD 2013: 18; European Parliament 2011:11-12):

1. pensionisüsteem peab olema piisav ja katma nii kohustuslikke kui vabatahtlikke skeeme;
2. pensioniväljamaksed peavad olema adekvaatsed;
3. pensioni lubadused maksumaksjatele peavad olema finantsiliselt jätkusuutlikud ja tasuvad;
4. süsteem peab olema motiveeriv, julgustama inimesi kauem töötama ja seeläbi rohkem säästma;
5. pensionisüsteemi juhtimisega seotud administratiivkulud peavad olema minimiseeritud;
6. pensionitulu allikaid peab olema mitu (riiklik, erasektor), näiteks kolmesambalise süsteemi juurutamine (riiklik, tööandjapension, kogumispension) ja erinevad rahastamise vormid (jooksvalt ja eelfinantseeritud).

Järgnev tabel 1.4 annab ülevaate 34 OECD riigis läbiviidud pensionireformist ning nende eesmärgipärasusest, lähtuvalt kuuest eelpool nimetatud nõudest, ajavahemikul jaanuar 2009 kuni september 2013.

Tabel 1.4. Ülevaade pensionireformide eesmärgipärasusest 34 OECD riigis aastatel 2009-2013 (autori koostatud OECD 2013: 19 põhjal).

Eesmärk	OECD riik																
	AU	AT	BE	CA	CL	CZ	DK	EE	FI	FR	DE	GR	HU	IS	IE	IL	IT
Piisav	x	x		x	x				x	x					x	x	
Adekvaaatne	x	x			x			x	x	x	x	x	x			x	x
Jätkusuutlik	x	x		x		x		x	x	x	x	x	x		x		x
Motiveeriv	x		x	x		x	x	x	x	x	x	x	x		x		x
Administratiivselt efektiivne	x				x		x	x				x					x
Mitmekesine/ turvaline				x	x	x		x	x				x		x	x	

Eesmärk	OECD riik																
	JP	KR	LU	MX	NL	NZ	NO	PL	PT	SK	SI	ES	SE	CH	TR	UK	US
Piisav	x	x	x					x	x							x	x
Adekvaaatne	x			x		x	x		x			x	x			x	x
Jätkusuutlik	x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x
Motiveeriv			x				x	x	x		x	x	x		x	x	
Administratiivselt efektiivne	x	x		x						x			x			x	
Mitmekesine/ turvaline				x	x			x	x	x			x	x	x	x	

Pensionisüsteemi piisavuse tagamiseks on paljudes riikides juurutatud mitmesambaline süsteem, mis sisaldab nii riiklikku kui inimeste isiklikku panust ning aitab seeläbi vähendada vanemas eas vaesumise riski. Adekvaatsuse parendamiseks võib valitsus sisse viia tulude asendusmäärade kehtestamise või ümberjaotamise (OECD 2013: 20-25).

Maksumaksjatele finantsiliselt jätkusuutliku ja tasuva pensioni tagamiseks on mõned riigid kehtestanud tasudele piirmäärad või sidunud nende suuruse investeringu tasuvuse mitte puhasväärtusega. Pensioni kogumise võimaluste mitmekesistamise ja kogutud vahendite turvalisuse tagamiseks on läbi viidud põhiliselt nelja liiki reforme: 1) vabatahtlike pensioniskeemide juurutamine, et võimaldada inimestele paremad investeerimisvõimalused ning suurendada fondide konkurentsivõimet; 2) regulatsioonide ja määruste kehtestamine, mis annaksid inimestele suurema valiku otsustada, kuidas nende pensionivarasid investeeritakse; 3) investeerimispiirangute leevendamine, et soodustada fondide portfelli mitmekesistamist; 4) muude meetmete rakendamine, mis parandaksid pensionifondide maksevõimet (OECD 2013: 20-25).

Pensionisüsteemi motiveerivuse suurendamiseks kasutatakse kolme põhilist meetet: 1) tõstetakse kohustuslikku pensioniiga; 2) soodustatakse töötamist peale pensioniea saabumist (nt tööandja boonused, pensioniväljamaksete suurendamine pensionile

jäädes); 3) vähendatakse või kaotatakse ennetähtaegsele pensionile jäämise võimalused (OECD 2013: 20-25). Pensioniea tõstmisel tuleks arvesse võtta võimalikke stiimuleid, kuidas muuta pikem tööiga inimestele atraktiivsemaks ning samas kuidas taluda võimalikku lühiajalist poliitilist survet. Kõrgema pensioniea rakendamisel on oluline märkida, et naiste ja meeste pensioniiga oleks ühtlustatud, sest sellega vähendatakse põlvkonnasisest ebavõrdsust. Meeste ja naiste võrdse pensioniea kehtestamisel on naistel võrdväärsed võimalused koguda rohkem vahendeid pensioniväljamakseteks. Tööhõive ja tööturu poliitika peaks rohkem tähelepanu pöörama mitteaktiivsete tööealiste inimeste ja vanema tööealise generatsiooni rakendamisele ning olema teadlik sellest, et töötus ja inimeste mitteaktiivsus tööturul tuleks hoida võimalikult madalal (European Parliament 2011:11-12).

Administratiivkulude seisukohast on oluline, et kõik kulud ja kohustused, mis on seotud pensioni kogumise, sissemaksete või väljamaksete tegemisega, oleksid selgesõnalised ja sisalduksid arvutustes ja prognoosides (European Parliament 2011:11-12).

Kokkuvõttes võib öelda, et terviklik pensionisüsteem peab olema piisav, finantsiliselt jätkusuutlik ning kulude poolest efektiivne tagamaks kõikidele inimestele elamisväärtuse pensionipõlv. Selle saavutamiseks on läbi viidud mitmeid reforme ning peamisteks muudatusteks, mis tagavad eelpool mainitud tingimused, on pensioniea tõstmine ja ühtlustamine, pensionisüsteemi mitmesambaliseks muutmine, inimeste enda vastutuse ja panuse suurendamine ning lastega arvestamine. Pensionireformide mõjust naiste pensionile, sh erinevatest pensionisüsteemi vahenditest, mis vähendavad soo-aspektist tulenevaid pensionide erinevusi (ka lastega arvestamist), annab ülevaate järgnev peatükk.

1.2 Pensionisüsteemi reformide mõjud naiste pensionile

Ühiskonna tasandil on sooline võrdõiguslikkus viimastel aastatel pälvinud üha suuremat avalikkuse tähelepanu. Palju on arutletud meeste ja naiste võrdsete võimaluste, õiguste ja kohustuste üle nii avalikus sfääris (tööturul, hariduses, erinevatele teenustele ligipääsul) kui ka erasfääris (koduses majapidamises, töö- ja pereelu ühitamises) (Sooline ebavõrdsus...2011: 33).

Üheks oluliseks probleemiks, mis eksisteerib üle Euroopa, on soo-aspektist tulenev pensionide erinevus. Paratamatult on meeste ja naiste karjäärimuster erinev ning naised on siinkohal kehvemas seisus, sellele viitab selgelt eakate naiste madalam elustandard ja vaesus. Naiste ebasoodsat situatsiooni tööturul ja pensionieas iseloomustavad alljärgnevad aspektid (Petrovic 2012):

- madalam osalusmäär ametlikul tööturul;
- tõenäolisem osalise tööajaga või tähtajaliselt töötamine;
- madalamad palgad – madalam pension;
- katkendlik karjäär seoses laste kasvatamise ja vanemate hooldamisega;
- tööturule naastes piiratud karjäärivõimalused;
- pikem oodatav eluiga võrreldes meestega;
- suurem tõenäosus jääda leseks kui meestel.

OECD uuringutes on kindlaks tehtud, et naised teenivad väiksemat palka, töötavad lühemat aega ja sellest tulenevalt ka koguvad vähem oma tööaja jooksul. Selline situatsioon on tingitud ühiskonna arusaamast, et naise peamine roll on laste ja kodu eest hoolitsemine. Taoline ühiskonna seisukoht on tingitud kolmest aspektist, mis on valdavalt esindatud kõikides OECD riikides. Esiteks, naised, kellel on perekondlikud kohustused, osalevad vähem tööturul, naiste tööaastate arv on OECD riikides keskmiselt ligi 13 aastat vähem kui meestel (OECD 2012: 166, 231).

Näiteks Tšiilis ja Mehhikos on 65. eluaastaks keskmisel ülikooli hariduseta naisel kogunenud 18- 27 aastat töökogemust, samas kui keskmisel mehel on selleks ajaks töökogemust 38- 44 aastat (James *et al.* 2003:2-3).

Teiseks, isegi kui naised osalevad aktiivselt tööturul, koguneb neil vähem töötunde ning kolmandaks tõsiasi, et naistele makstakse madalamat palka, sest nad töötavad sageli vähemtasustatud ametikohtadel. Paraku ei ole tänasest ühiskonnast kadunud meeste ja naiste palgalõhe ehk samadel ametikohtadel töötades makstakse OECD riikides keskmiselt naistele ligikaudu 21% madalamat palka. Kombinatsioon neist kolmest faktorist moodustab lumepalliefekti naiste sissetulekutele ja karjäärile (OECD 2012: 166, 231; Bettio *et al.* 2013: 29).

Kuigi Tšiilis ja Mehhikos teenivad 20. aastates naised meestega võrdselt, siis tekib palgalõhe vanuse kasvades, nimelt tõuseb 50. aastates meeste sissetulek 2%- 3% aastas, samas kui naiste palkade kasv on 1%- 2% aastas (James *et al.* 2003:2-3).

Isegi kui naised saavutavad oma meeskolleegidega enamvähem võrdväärse palgataseme, siis suureneb selle ebavõrdsus laste saamise tulemusena ligikaudu 14% OECD riikides keskmiselt, sealjuures kõige suurem palgalõhe lastega ja lasteta naiste vahel on Koreas, samas Itaalias ja Hispaanias taoline palgalõhe puudub (OECD 2012: 166-169). Palgalõhe kasv on tingitud sellest, et naiste tööturult eemal oldud aastate ajal meeste palgad jätkavad kasvamist, kuid kui naine lapsehoolduspuhkuselt ametisse naaseb, siis siseneb ta turule selle sama palgaga, millega ta viimati tööturult lahkus. Samuti on raskendatud naiste edasised karjäärivõimalused, sest lastega naiste puhul eeldatakse rohkem töölt eemalviibimisi seoses laste hooldamise või kasvatamisega.

Soolist ebavõrdsust rõhutab veel pensioniea pikkus. Nimelt elavad naised meestest kauem, teadaolevalt on naiste oodatav eluiga pensionile jäädes neli aastat kõrgem kui meestel, seega on naiste pensioniperiood pikem. Samuti on naistel suurem tõenäosus jääda leseks, elada üksi ja tugineda madalale toitjakaotuspensionile (OECD 2012:232). Paljudes riikides on kehtestatud naistele madalam pensioniiga, mis tähendab niigi karjäärikatkestest tuleneva lühema tööaja vähenemist ning sellest tulenevalt väikseimad sääste, millega aga tuleb kõrgema oodatava eluea valguses ära elada.

Paljudes riikides on 60. aastates naiste oodatav eluiga kolm kuni viis aastat kõrgem kui meestel. Näiteks Tšiilis, naise, kes jääb pensionile 60- aastasel, oodatav eluiga on 7,5 aastat kõrgem kui tema abikaasal 65- aastasel pensionile jäädes (James *et al.* 2003:2-3).

Soo-aspektist tulenevat pensionide erinevust saab vähendada pensionisüsteemi enda vahenditega, näiteks rakendades miinimumpensione, lisades pensioni ümberjagamise elemente pensionivalemisse ja rakendades laste või vanurite hooldamisega seotud hüvitisi või soodustingimusi. Enamlevinud on miinimumpensionide sidumine residentsusega, sellisel juhul garanteeritakse miinimumpension kõigile, kes on riigis elanud teatud aja, sõltumata tema panusest pensionisüsteemi. Sellise skeemi puhul võivad naised, kes on töötanud lühiajaliselt või on olnud teatud põhjustel pikalt tööturult eemal. Teise võimalusena rakendatakse tulude ümberjagamist, mis nõrgestab

sissemaksete ja väljamaksete vahelist seost, see tähendab, et pensionimakse ei sõltu niivõrd sellest, kui palju ollakse eelnevalt sinna sisse makstud. Laste hooldamisega seotud hüvitiste rakendamine leevendab samuti naiste pensionide ebavõrdsust, üldjuhul on hüvitised seotud eelneva sissetulekuga või kaalutud keskmise palgaga (Petrovic 2012).

Takayama (2013: 11-14) on oma uuringus selgitanud, milliseid pensionisüsteemi vahendeid on erinevad riigid rakendanud vähendamaks soo-aspektist tulenevaid pensionide erinevusi. Alljärgnevalt toob autor välja enamlevinud:

- pensionid madalapalgalistele;
- laste kasvatamise ja vanurite hooldamisega seotud pensionihüvitised;
- pensionid täiskohaga koduperenaistele;
- pensionid lahutatud naistele;
- pensioniea võrdsustamine.

Naised on tihti peale sissetulekut puudutavates küsimustes ebasoodsas olukorras, nimelt on nende võimalused kõrgemale haridusele, headele ametikohtadele ning koolitustele limiteeritud, seda peamiselt ühiskondliku surve ja piirangute tõttu. Seega on oluline vähendada ühiskonnas taolist survet, et tagada naistele tugevam seotus tööturuga.

Pensionid on üheks vahendiks vähendamaks soo-aspektist tulenevat palgalõhet, kuid ennekõike saavad sellest kasu madalapalgalised naised. Näiteks, kehtestatakse madalapalgalistele madalam sissemakse määr, mis suurendab tööjõu nõudlust nende järele. Madalamast sissemakse määrast tingitud puudujääk kompenseeritakse kõrgema sissemakse määra rakendamisega keskmise- ja kõrgemapalgalistele töötajatele või finantseerimisega riigi eelarvest. Madalapalgalistele võrdväärse pensioni tagamiseks toob Takayama välja lahenduse, kus riigid kehtestaksid kaheastmelise pensioniväljamaksete süsteemi, mis hõlmaks endas kindlat baassummat, nagu Inglismaal, Jaapanis ja Eestis ning progresseeruva väljamakse valemit nagu USA-s, mille tulemusena oleks pensionimaksete erinevus väiksem palkade erinevusest (Takayama 2013: 11-14).

Laste sünnitamisest ja kasvatamisest tulenevate karjäärikatkemiste kompenseerimiseks loodud süsteemide juurutamisel tuleb arvestada mitmeid aspekte: 1) aastate arv kui kaua

on vanemal õigus saada hüvitist; 2) kuidas hüvitis arvutatakse; 3) kes on õigustatud hüvitist saama (kas ema, isa või mõlemad); 4) kas hüvitise saaja peab tööturult lahkuma või võib osaliselt jätkata töötamist (Jankowski 2011: 67).

Sünnitus- ja lapsehoolduspuhkusel makstavad hüvitised on üldjuhul väiksemad kui viimati saadud sissetulek. Kui nende hüvitiste alusel arvestatakse pensioni sissemaksid, siis peavad enamus naised leppima madalama pensionimaksiga vanaduspõlves. Selle probleemi lahendamiseks rakendatakse eripensione. Tüüpiline viis on naiste vabastamine sotsiaalmaksu tasumisest, tagades neile samaväärne pension, mis oleks saadud siis kui nad poleks sünnitus- või lapsehoolduspuhkusele jäänud. Vajalik raha sissemaksete kompenseerimiseks saadakse riigi eelarvest või teiste kindlustatud inimeste pensioni sissemaksetest (Takayama 2013: 11-14).

Laste kasvatamisest tulenevad pensionihüvitised on rakendatud paljudes Euroopa Liidu liikmesriikides, samas erinevad märkimisväärselt taoliste sissetulekutest sõltuvate hüvitiste suurused ning makseperioodi pikkused. Vaid väga vähestel juhtudel on makstavad hüvitised piisavad tagamaks sissemaksed pensionikontole samas ulatuses kui oleks tehtud töötamise ajal. Kui laste kasvatamise eest makstavate hüvitiste eesmärk on vähendada tööhõivest tulenevaid probleeme, siis peaksid enamus riike selle eesmärgi täitmiseks hüvitise määrasid oluliselt tõstma (Horstmann, Hülsman 2009: 10-11).

Pikemad karjäärikatkemised, seoses laste kasvatamisega, raskendavad tööturule naasmist ning toovad endaga kaasa madalama palga. Laste kasvatamise ja vanurite hooldamisega seotud pensionihüvitiste puhul toob Takayama (2013: 11-14) eeskujuks Saksamaa, kus soodustatakse naiste osalist töötamist laste kasvatamise kõrvalt, makstes neile kuni lapse 10- aastaseks saamiseni täiendavalt 50%, tagades seeläbi naisele 1,5 kordse palga (sätestatud palga ülemmäär). Kanadas ja Inglismaal, kus pensioniarvutused põhinevad töötatud aastate keskmisel palgal, toetatakse laste eest hoolitsemist sellega, et naiste pensionivalemist jäetakse välja need aastad, mil ollakse lapsehoolduspuhkusel.

Ühe näitena toob autor esile Ungari, kus lapsehoolduspuhkusel viibivale vanemale antakse valida kolme erineva laste kasvatamisega seotud pensionihüvitise vahel: 1) vanemahüvitis kuni lapse kaheaastaseks saamiseni, sealjuures pensioni sissemaks baassumma on 70% viimasest palgast (maksimaalselt 70% kahekordsest

miinimumpalgast); 2) vanemahüvitis kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni, sealjuures pensioni sissemaksed põhinevad miinimumpensionil; 3) vanemahüvitis kuni kolmest lapsest noorima kaheksa aastaseks saamiseni, sealjuures pensioni sissemaksed põhinevad miinimumpensionil. Kõikide eelpool nimetatud variantide puhul on vanemal lubatud töötada (Horstmann, Hüßlsman 2009: 10-11).

Ka Rootsis antakse seoses laste kasvatamisega vanemale mitu valikuvõimalust, kuidas hüvitada tööturult eemalolek. Automaatselt valitakse vanemale kõige soodsam variant. Pensionihüvitis arvestatakse neli aastat sõltuvalt vanemahüvitisest: 1) vanemahüvitis katab inimese sissetuleku kaotuse maksimaalse tulu ülempiiri ulatuses; 2) vanemahüvitis katab 75% keskmisest sissetulekust; 3) vanemahüvitis, mis on 20% keskmisest sissetulekust, makstakse lisaks palgale (Horstmann, Hüßlsman 2009: 10-11).

Esimese puhul on hüvitis võrdne vanema sünnitusele eelneva aasta sissetulekuga, selline arvutuskäik on kasulik ennekõike kõrgema sissetulekuga naistele ning neile kelle töötunnid peale sünnitamist oluliselt vähenevad. Teisel juhul on hüvitis võrdne 75%-ga Rootsi keskmisest sissetulekust, selline arvutuskäik on kasulik naistele, kelle sünnitusele eelneva aasta sissetulek oli madal ning kelle töötunnid peale sünnitamist oluliselt vähenevad. Kolmanda variandi korral on hüvitis 20% keskmisest sissetulekust, see arvutuskäik on kasulik naistele, kes jätkavad peale sünnitamist samas mahu töötamist. Sellega välditakse nende naiste ebaõiglast kohtlemist, kes otsustavad naasta tööturule kohe peale sünnitamist (Jankowski 2011: 70).

Paljudes riikides on rakendatud majapidamispõhised sotsiaalkindlustuspensionid. Juhul, kui abikaasa teeb oma sissetuleku pealt sissemakseid sotsiaalkindlustusse, on tema ülalpeetaval naisel õigus saada vanaduspension. Üldjuhul saavad taolised ülalpeetavad naised poole väiksema pensioni kui nende abikaasad, kuid esineb süsteeme, kus pensioniväljamakse on sellisel juhul mõlemal võrdne, mis omakorda võib pärssida meeste soovi abielluda. Näiteks, Jaapanis on mõeldud naiste peale, kes on täiskohaga koduperenaised. Tööealistel täiskohaga koduperenaistel on automaatselt õigus saada baaspension ilma, et nad peaksid tegema individuaalseid sissemakseid sotsiaalkindlustuse pensionisüsteemi. Nende pensionid kaetakse vallaliste inimeste sissemaksete arvelt või riigi eelarvest (Takayama 2013: 11-14).

Soo-aspektist tulenevaid pensionide erinevusi vähendab eritingimuste kehtestamine lahutatud naiste pensioniväljamaksetele, näiteks abielu ajal saadud sissetulekud jagatakse abikaasade vahel võrdselt. Sellest tingituna on aga suurenenud naiste soov ametlikult lahutada. Osades riikides on kehtestatud naistele madalam pensioniiga kui meestele, kuid see seab naised ebasoodsamasse olukorda, kus lühema karjääri ajal kogutakse vähem sääste pensionieaks. Kuna naiste oodatav eluiga on meestega võrreldes pikem, siis vajavad naised suurema tõenäosusega toitjakaotuspensioni. Jaapanis moodustab toitjakaotuspensioni baaspension ning 3/4 naiste abikaasade sissetulekust sõltuv vanaduspension (Takayama 2013: 11-14).

Kuigi naiste positsioon tööturul on tänapäeval kõvasti paranenud ning naiste pension ei sõltu enam nii palju nende abikaasade omast, on üheks jätkuvaks probleemkohaks töölt eemal viibimine lapsehoolduspuhkusega seoses. Nii Euroopa Liidu kui OECD riikides on üha enam üle mindud määratud väljamaksega skeemilt (DB) määratud sissemaksega (DC) pensioniskeemile, asetades naised ebasoodsamatesse tingimustesse. Nimelt naised, kes seoses lapsehoolduspuhkusega viibivad tööturult eemal, saavad tulevikus, sissetulekutest sõltuva pensionisüsteemi korral, väiksemat pensioni (Holzmann *et al.* 2013: 75-76).

Sellise olukorra neutraliseerimiseks on paljudes OECD riikides kasutusele võetud erinevad süsteemid, mille olemus sõltub iga riigi institutsionaalsest korraldusest. Leevendamaks lapsehoolduspuhkusel viibitud ajast tulenevat pausi pensioni kogumisel, rakendatakse mitmeid lastega seotud sooduspensione, alljärgnevalt on toodud nende põhitüübid (Holzmann *et al.* 2013: 78-80):

1. Soodustused, mis on võrdväärse olukorrale, kus naine ei lahkuks töölt. Mõned riigid (nt Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia) pakuvad emadele soodustusi, näiteks suurendavad nende kindlustusaega, pensionimaksete suurust või mõlemat, tagades sellega võrdväärse pensioni nende naistega, kellel lapsi ei ole. Selleks, et kvalifitseeruda peab naisel olema vähemalt üks ülalpeetav laps.
2. Soodustused katkenud töösuhte eest. Mõnedes riikides (nt Luksemburg) suurendavad aastad, mil ollakse lapsehoolduspuhkusel, pensioniväljamakseid. Teistes riikides kehtivad süsteemid, kus lapsehoolduspuhkusel viibitud aastad

loetakse tööstaaži hulka. Samas on jätkuvalt neid riike, kus neid aastaid pensioniarvutustes ei arvestata.

3. Kaudsed mehhanismid. Pensionisüsteem arvestab juba kaudselt ajutise tööturult eemalviibimisega, näiteks süsteem, kus pension on seotud inimese residentsuse mitte tehtud sissemaksetega (nt Holland).
4. Laste arvust sõltuvad soodustused. Osades riikides (nt Tšehhi, Slovakkia) antakse emadele võimalus ennetähtaegseks pensioniks ehk iga lapse kohta antakse teatud arv kuid või aastaid, mille võrra saab varem pensionile jääda või suurendatakse iga lapse võrra pensioni (nt Prantsusmaal 5- 10% iga lapse pealt).
5. Kombineeritud mehhanismid.

Lastega seotud sooduspensionite juurutamisega on paljudes riikides püütud täita mitmeid eesmärke, näiteks suurendada sündide arvu, premeerida lastega peresid, kompenseerida osasid lastega seotud kulusid ning üldiselt tugevdada kogu pensionisüsteemi. Samuti aitavad sooduspensionid tagada emadele inimväärse sissetuleku, julgustada neid tööturule jääma/ naasma, kompenseerida pensionilõhet ning võimaldada ennetähtaegset pensionile jäämist (vt tabel 1.5) (Holzmann *et al.* 2013: 83).

Tabel 1.5. Lastega seotud sooduspensionide otsesed (xx) ja kaudsed (x) ülesanded valitud Euroopa riikides (autori koostatud Holzmann *et al.* 2013: 83 põhjal).

Eesmärk	AT	BE	DK	FI	FR	DE	GR	IE	IT	LU	NL	PT	ES	SE	UK
Sündivuse suurendamine	x	x	x	x	xx	x	x	x	x	x	x			x	x
Vanemate premeerimine					x	x								x	
Osaline lastega seotud kulude kompenseerimine	xx		xx	xx	x	x		xx			xx				
Emadele inimväärse sissetuleku tagamine	xx	xx			xx	xx	xx		xx	xx		x	xx	xx	xx
Emade töö stimuleerimine		x				xx								xx	
Teatud pensioni lõhe kompenseerimine					xx	xx									
Ennetähtaegne pension emadele	x	x			xx	x	xx		xx	x				x	x

Holzmann, Palmer ja Robalino (2013: 31) on analüüsinud muuhulgas naiste pensionide mõjutatust fiktiivse määratud sissemaksega pensioniskeemi korral. Ühe olulise faktorina toovad nad välja, et mitmetes riikides on naistele lubatud ennetähtaegne pensionile minek, mis tähendab määratud sissemaksega skeemi puhul seda, et sissemaksete periood on tunduvalt väiksem kui meestel ning kogutud summat arvestades on ka tulevased pensioniväljamaksed väiksemad kui meestel. Teise olulise aspektina on välja toodud lapsehoolduspuhkusel viibimisest tulenevad karjäärilõhed, mis on oluline

sugudevaheline probleem, kuid mõjutab ka naiste põlvkonnasiseseid ja –vahelisi erinevusi. Autorid on uuringu illustreerimiseks koostanud tabeli (vt tabel 1.6), mille kohaselt Rootsi süsteem, kus on piisavalt lapsehooldusega seotud pensionisoodustusi, on kõige neutraalsem. Samas potentsiaalne kahju on kõige suurem Lätis, Poola kombinatsioon madalamast pensionieast ja lapsehoolduspuhkusel viibimisega seotud karjäärilõhest, alandab netoasendusmäära iga aastaga 1 protsendipunkti ja suurendab seeläbi potentsiaalset riski madalamale elatustasemele pensionieas.

Tabel 1.6. Muutused naiste tulevastes netoasendusmäärades (protsendipunktides) sõltuvalt lapsehoolduspuhkusel viibitud aastatest (autori koostatud Holzmann *et al.* 2013: 63 ja Current and prospective...2009: 28 põhjal).

	1 aasta	2 aastat	3 aastat
Itaalia	-1	-3	-4
Läti	-2	-4	-4
Poola	-1	-2	-3
Rootsi	0	-1	-1
Eesti	0	-1	-1

Riikides, kus sooduspensionide rakendamise eesmärk on ennekõike vaesuse ennetamine pensionipõlves, kaasnevad nende maksmisega teatud kitsendused. Ennekõike toetakse neid, kellel on madal sissetulek, see tähendab, et neile makstakse hooldusõigusega seotud hüvitist pikema perioodi vältel, lubades samaaegselt töötamist. Sellisel juhul võetakse hooldusõigusest tulenevaid hüvitisi arvesse miinimumpensioni rakendamisel. Riikides, kus peamiseks eesmärgiks on aga säilitada naiste kõrge tööhõivemäär, on tasustatav periood lühem ning hooldusõigusega seotud hüvitise suurus sõltub naise tegelikest sissetulekutest, sooduspension seotakse sellisel juhul lapsehoolduspuhkusega. Kui süsteemi eesmärk on suurendada sündivust, siis makstakse hooldusõigusega seotud sooduspension naistele, kellel on lapsed, olenemata sellest, kas nad katkestavad oma karjääri lapse saamise tõttu või mitte. Kui ühiskond toetab ja julgustab emasid loobuma oma karjäärist selleks, et pühenduda laste kasvatamisele, rakendatakse hooldusõigusega seotud hüvitise süsteemi pikemaajaliselt ning iga järgneva lapse eest antakse vanematele maksusoodustusi. Mõnel juhul võidakse taolist süsteemi kasutada selleks, et võrdsustada meeste ja naiste laste eest hoolitsemist. Sellisel juhul motiveeritakse mehi koju jääma või rakendatakse täielikku hooldusõigusega seotud hüvitist ainult juhul, kui

lapsehoolduspuhkus on mõlema vanema vahel võrdselt ära jagatud ehk kehtib „kasuta või kaota” põhimõte (Fultz 2011: 5-7).

Lapsehoolduspuhkus on üks peamisi põhjuseid, miks naiste karjäär teatud perioodiks katkeb. Süsteemides, kus pensionissemaksed sõltuvad sissetulekust, on oluline rakendada hüvitist laste sünnitamise ja kasvatamise eest teatud perioodiks, mis korvaks naiste karjäärilõhe. 2009. aastal läbi viidud uuringust selgus, et 30 OECD riigist ainult USA-l, Türgil, Mehhikol ja Austraalia puudus hooldusõigusega seotud pensionihüvitiste süsteem. Ülejäänud 26 riigis oli süsteem juurutatud, kuid erines märkimisväärselt (Fultz 2011).

Esiteks, erines hüvitise tasumise periood, enamikes Euroopa Liidu liikmesriikides makstakse lapse kasvatamisega seotud hüvitisi juhul, kui lapsehoolduspuhkus välja võetakse ning hüvitise makseperiood sõltub lapse vanusest. Näiteks Taanis on see kuni lapse 1- aastaseks saamiseni, Rootsis kuni 4- aastaseks saamiseni, Sloveenias kuni 6- aastaseks saamiseni, samas Saksamaal ulatus makseperiood koguni 10 aastani ning Iirimaa 12 aastani (The socio-economic...2011: 124). Kreekas, Jaapanis ja Koreas makstakse hüvitist ühel aastal ühe lapse kohta, samas Inglismaal ja Šveitsis ulatub tasustatud periood 16. eluaastani lapse kohta. Kõige levinum hüvitiste tasumise periood on 3-5 aastat, selline süsteem kehtib Belgias, Soomes, Norras, Poolas, Portugalis ja Rootsis. Teiseks, erines hüvitise arvutusloogika, olenevalt riigist mõjutab see inimese pensionimakset või pensioniga (Fultz 2011).

Fultz (2011) on uurinud ning võrrelnud hooldusõigusega seotud pensionihüvitisi viies Euroopa Liidu riigis (Soomes, Prantsusmaal, Saksamaal, Rootsis, Inglismaal) ning Kanadas ja Jaapanis. Uurimuses kirjeldatakse hooldusõigusega seotud pensionihüvitiste põhiprintsiipe ja eesmärgi, mis hõlmavad vaesuse leevendamist, kõrgemat tööturul osalemist, sündivuse suurenemist ja soolist võrdsuslikkust. Taolisi hüvitisi makstakse ennekõike väikelaste emadele, kuid ka isadele, täiskasvanud lastele, vanavanematele või mittesuguluses olevatele inimestele. Hooldusõigusega seotud pensionihüvitised hõlmavad endas pensioni tasuvuse taastamist, saadava pensioni tõstmist ning varasemat pensionile jäämist (vt tabel 1.7).

Tabel 1.7 Hooldusõigusega seotud pensionihüvitised (autori koostatud Fultz 2011 põhjal).

Riik	Õigus hüvitisele	Hüvitise olemus	Töötamine hüvitise ajal	Hüvitise finantseerimine
FI	Vanemal, kes saab lapse sünnist või kasvatamisest tulenevalt lühiajalist sotsiaalkindlustushüvitist.	- Vanemahüvitis ligikaudu 80% palgast. - Lapsehoolduspuhkusel kindel summa, mis on võrdne ühe viiendikuga keskmisest palgast.	Töötamine ei ole lubatud	Emadus, isadus ja lapsehoolduspuhkus pensionikindlustussüsteemist, kodune lapsehoolduspuhkus riigi eelarvest.
FR	a. Vaikimisi emal, kuid soovi korral isal (vanema pensionihüvitis).	a. Sünnitoetus neli kvartalit ja neli täiendavat hüvitist neljal aastal seoses lapse koolitamisega.	a. Töötamine lubatud.	Riigi eelarvest, maksudest (2% kapitalikasvu pealt), tööandja sissetulekust.
	b. Vähekindlustatud vanematel, kelle sissetulek on väike või puudub (vanaduskindlustus).	b. Miinimum palk.	b. Töötamine lubatud kuni palga ülemmääran.	
	c. Vanematel, kes on üles kasvatanud kolm või enam last (pensionihüvitis mitme lapse eest).	c. Makstakse palgast sõltumata.	c. Makstakse töösuhtest sõltumata.	
DE	Lapsevanemal, olenemata sellest, kas ta töötab või mitte. Hüvitist saab vanemate vahel jagada.	- Vanemahüvitis 3 aastat, keskmine kaalutud palk. - Kuni 10. aastaste laste eest 50% hüvitist. - Kahe või enama alla 10 aastase lapse eest makstakse 33% keskmisest palgast.	Töötamine lubatud ja soodustatud lisahüvitise näol.	Riigi eelarvest.
SE	Lapsevanemal, kes saab lapsehoolduspuhkuse hüvitist.	Lapsehoolduspuhkuse eest 80% viimasest palgast kuni 390 päeva ning 90 päeva 180 SEK päevas.	Töötamine lubatud.	Vanemapuhkus sotsiaalkindlustusskeemist. Lapsehoolduspuhkus riigi eelarvest.
UK	Lapsevanemal või muul isikul, kes hoolitseb peretoetust saava puudega inimese eest; Alates 2011 vanavanemal, kes hoolitsevad lapselaste eest.	Iga lapsehoolduspuhkusel viibitud aasta annab õiguse varem pensionile jääda, maksimaalselt 20 aastat.	Töötamine lubatud, kuid sel juhul hüvitise lagi 87 GBP nädalas.	Riigi eelarvest.
CA	Lapsevanemal, kes hoolitseb alla 7 aastase lapse eest ja kes saab peretoetust või maksusoodustust.	Nii I kui II pensionisamba puhul on pensioniarvutustest välistatud need aastad, mil ollakse lapsehoolduspuhkusel.	Osalise tööajaga töötamine lubatud.	Pensionisüsteemist.
JP	Lapsevanemal, kes saab lapsehooldustasu.	Lapsehoolduspuhkusele eelneva aasta sissetulek.	Osalise tööajaga töötamine lubatud.	Pensionisüsteemist.

Kõik seitse riiki on suunanud hooldusõigusega seotud pensionisüsteemi hooldajatele, kel on madal sissetulek, mis tähendab, et peamine eesmärk on vaesuse leevendamine. Selline suunitlus saavutatakse sellega, kui seatakse piirangud töötamisele või sissetulekule ehk hüvitise süsteem on atraktiivne just madalapalgalistele. Üldiselt on makstav hüvitis sõltuv inimese palgast, näiteks Soomes ja Rootsis on see 80% palgast, Saksamaal sõltub vanemahüvitis keskmisest kaalutud palgast, Jaapanis aga määrab selle suuruse lapsehoolduspuhkusele eelneva aasta sissetulek. Inglismaal annab aga iga lapsehoolduspuhkusel viibitud aasta õiguse varem pensionile jääda. Hüvitise maksmise ajal on seatud piirangud töötamisele, näiteks Kanadas ja Jaapanis on lubatud osalise tööajaga töötamine, Soomes seevastu on töötamine keelatud. Inglismaal ja Prantsusmaal on töötamine lubatud, kuid esimesel juhul on seatud piirangud saadavale hüvitisele ning teisel juhul on seatud piirang saadavale sissetulekule. Seevastu Saksamaa paistab silma sellega, et töötamine on isegi soodustatud ning selle eest makstakse lisahüvitist (vt tabel 1.7) (Fultz 2011).

Mitmetes Ladina-Ameerika riikides on riiklikul pensionisüsteemil oluline roll naiste pensionide kujunemisel, kuid süsteemi olemusest tulenevalt on neli aspekti, mis takistavad naistel piisavat pensioni teenida. Esiteks, saavad naised madalamat palka kui mehed ning sõltuvad seega riiklikust miinimumpensionist. Teiseks, on oluline see, kuidas pensioniväljamakseid arvutatakse. Naiste ja meeste ebavõrdsust suurendavad süsteemid, kus pensioni arvestuse aluseks on sissemaksete perioodid (DC), pensionid on võrdsemad süsteemis, kus väljamaksete aluseks on konkreetsetel perioodidel teenitud keskmine palk (DB). Kolmandaks aspektiks, mis seab naised ebavõrdsemasse olukorda, on soopõhiste kindlustusmatemaatiliste tabelite kasutamine pensioniväljamaksete arvutamisel. Kasutades soopõhiseid kindlustusmatemaatilisi tabeleid on mehe ja naise, kellel on ühesugune sissemaksete ajalugu, palk ja pensioniiga, tulevane kuupension erinev kuna naiste oodatav eluiga on pikem ning sellest tulenevalt on kogutud säästud jagatud pikema väljamakseperioodi peale. Viimase aspektina on välja toodud naiste madalam pensioniiga (Dion 2007).

2008. aastal läbis reformi Tšiili pensionisüsteem, olles eeskujuks teistelegi Ladina-Ameerika riikidele. Reformi käigus ei muudetud Tšiili pensionipoliitika struktuuri ning see jäi jätkuvalt fondivalitsejate poolt hallatavatele individuaalsetele pensionikontodele baseeruma. Kasutusele võeti mitmeid meetmeid, ennekõike laiendati riigi rolli, kaitsmaks nende inimeste huve, kes ei suuda töötaja jooksul koguda piisavaid sääste, et tagada elamisväärne pension. Lisaks viidi sisse uuendused, mis olid suunatud pensionide ebavõrdsuse vähendamiseks (Arza 2012).

Sooline ebavõrdsus oli üks peamine põhjus, mis nõudis süsteemi reformi. Naistel, madala sissetulekuga töötajatel, füüsilisest isikust ettevõtjatel ja noortel esines suurema tõenäosusega raskusi, et koguda piisavad säästud pensioniks ja tagada piisav kaitse vanaduspõlveks. Naiste pensionide asendusmäär jäi hinnanguliselt 43% juurde, samas kui meeste oma küündis kuni 58%-ni. Põhjus oli kogumispensionisüsteemis, mis ei soosinud majapidamistoid, rasedust ja lapsehooldusperioode: nad raskendasid inimeste, kes teatud perioodidel teevad tasustamata tööd, võimalusi saada piisavat vanaduspension. Kui naised teevad pausi oma karjääris selleks, et saada ja hoolitseda laste eest, siis sellega katkevad nende sissemaksed pensionikontole, samas kehtis reegel,

et miinimumpensioni saamiseks peab olema tehtud sissemaksid vähemalt 20 aastat (Arza 2012).

Reformi kõige olulisemaks uuenduseks oli riikliku baaspensioni kehtestamine kindlustamaks neid, kellel ei ole võimalik kogumispensioni teel piisavat kindlustunnet saavutada. Naistele kehtestati reformiga pensionilisa laste eest, selle kohaselt teeb riik 18 kuud iga lapse eest sissemaksid miinimum palgalt ning alates lapse sünnist kuni pensionile jäämiseni arvestatakse sissemaksetele juurde intress. Lahutuse või abielu tühistamise korral pensionikonto varad jagatakse vastavalt kohtuniku otsusele, kuid hüvitis ei tohi ületada 50% pensionivaradest. Koduperenaistele anti uue süsteemiga võimalus teha sissemaksid oma individuaalsetele pensionikontodele (Arza 2012).

2007. aastal läbis pensionireformi läbi teinegi Ladina-Ameerika riik – Boliivia. Üheks reformi eesmärgiks oli lapsehoolduspuhkuse perioodide arvesse võtmine, selle kohaselt teeb riik sissemaksid naise kogumispensioni kontole iga lapse eest ühe aasta, kuid maksimaalselt 3 aastat. Alternatiiv sellele võimalusele on vanaduspensioniea vähendamine iga lapse kohta üks aasta, maksimaalselt kolm aastat (Arza 2012).

Kuigi üldiselt on jooksvalt finantseeritavad pensionisüsteemid (PAYG) need, kus tasustamata perioodid ei avalda mõju tulevikus saadavale pensionile, on üha enam hakatud võimaldama individuaalsete sissemaksete jätkamist eelfinantseeritavatesse pensioniskeemidesse. Näiteks, Saksamaal on alates 2005. aastast inimestel võimalus vabatahtlikult jätkata endapoolseid sissemaksid vabatahtlikku või tööandja pensioniskeemidesse, vähendades seeläbi pensionide erinevust, mis tekib lapsehoolduspuhkusel viibides (Monticone *et al.* 2008).

Kui riik soovib toetada nende naiste pensioni, kes on sunnitud teatud eluetappidel tööturult eemal olema ning vähendada soolist ebavõrdsust, siis tuleks üle vaadata seda piiravad sätted ning (The socio-economic...2011: 126-127):

- võimaldada lapsehoolduspuhkusega paralleelselt töötamine;
- arvestada riiklikes pensionisüsteemides lapsehoolduspuhkusel viibitud perioodidega (võrdsustada need töötamisega);

- toetada laste kasvatamisega seotud hüvitiste rakendamist tööandja ja individuaalsete pensioniskeemide puhul, eriti kohustuslike kogumispensionide skeemide puhul.

Mis puudutab soo-aspektist tulenevaid pensionide erinevusi, siis on paljudes riikides rakendatud sooduspensione, et naiste tulevane pension oleks võrdväärne meeste omaga ning tagaks neile elamisväärse pensionipõlve. Järgnevas peatükis annab autor ülevaate erinevatest pensioni reformide mõjude hindamismeetoditest ning varasematest uuringutest, keskendudes peamiselt asendusmäärade arvutamise mudelitele ning nende abil tehtud analüüsidele.

1.3 Pensionisüsteemi reformide mõjude hindamismeetodid ja varasemad tulemused

Pensionisüsteemi reformide mõjude hindamine on protsess, mille käigus kogutakse tõendusmaterjali reformide eeliste ja puuduste kohta, hinnates nende võimalikke tagajärgi (Mõjude hindamise...2012: 3). Pensionisüsteemide analüüsimisel kasutatakse mitmeid kvantitatiivseid mudeleid. Mikrotasandi ehk indiidipõhistest on kasutusel mikroökonomeetrilised ja mikrosimulatsioonimudelid, makrotasandi ehk tervet majandust hõlmavatest mudelitest makroökonomilised ja üldise tasakaalu mudelid. Lisaks eelnevale tehakse mõjude hindamise analüüsi arvutuslikke simulatsioonimudeleid kasutades (Vörk 2007).

Makrotasandist lähtuvad mudelid on üldised, nende abil hinnatakse pensioni sisse- ja väljamakseid kogu majanduse vaatevinklist, sidudes pensionisüsteemi põhilised näitajad muutustega makromajanduses, näiteks tööturu- või demograafilises näitajates. Pensionireformide mõju finantsturgude arengule ja majanduskasvule on näiteks uurinud Holzmann (1996), eelfinantseeritud pensioniskeemi rakendamise mõju inimeste säästmisvõimele läbi erinevate riikide makronäitajate on analüüsinud Bailliu ja Reisen (1997). Mõnedes OECD riikides on analüüsitud võimalike rahvastiku vananemisega seotud pensionireformide makromajanduslikke mõjusid OLG (*overlapping generations*) mudeli abil (Hviding, Mérette 1998: 2).

Lisaks eelpool toodule on detailsemad makrotasandi mudelid, mis vaatavad pensione soo-vanusrühma lõikes, võimaldades seega lisaks üldistele pensionisüsteemi

finantsnäitajatele vaadata ka põlvkondadevahelist tasakaalu iseloomustavaid näitajaid. Näiteks Maailmapank on pensioni reformidest tulenevate valikute tarbeks välja töötanud simulatsioonimudeli PROST, mis arvestab pensionissemakseid, makse ning süsteemi tulusid ja kulusid pika ajahorisondi vältel. PROST mudelit kasutatakse olemasolevate pensioniskeemide ning uute reformide hindamiseks rohkem kui 90 riigis üle maailma (Modeling pension...2010). Pensioniskeemide aktuaarse väärtuse leidmisel kasutatakse ILO pensioni mudelit, mis annab aktuaarse hinnangu tuleviku väljamaksetele ja sissemaksetele ning simuleerib fondi käekäiku tulevikus. ILO mudel annab kohordi jaotamise meetodil, inimeste erinevate staatuste ja väärtuste põhjal, hinnangu tulevastele kulutustele (The ILO...2002). Eestis kasutusel olevatest mudelitest on näiteks Praxise/ Sotsiaalministeeriumi sotsiaaleelarvemudel (Võrk 2012), mis aitab prognoosida sotsiaalvaldkonna tulude ja kulutuste arenguid nii lühi- kui pikaajaliselt ning viia läbi simulatsioone eri poliitikavalikute kulude ja tulude kohta alternatiivsete rahvastiku- ja majandusarengute taustal ning Rahandusministeeriumi pensionimudel (Pension Schemes and...2009: 105-110), mis on välja töötatud soo-vanusrühmade jaoks, eelhindamaks sotsiaalsektori kulusid (Võrk 2012).

Mikrotasandist lähtuvad mudelid (mikroökonomeetrilised- ja mikrosimulatsioonimudelid) on rohkem indiidipõhised ning võimaldavad pensionianalüüsi läbi viia soo-vanusrühma siseselt. Mikroandmeid kasutades saadakse informatsiooni, kuidas erinevad pensionisüsteemid ning reformid mõjutavad inimeste säästmisharjumusi ja tööturukäitumist.

Mikroökonomeetrilisi mudeleid kasutatakse analüüsis, kus eemärgiks on leida, millist mõju avaldavad erinevad pensionisüsteemi parameetrid inimese tööturukäitumisele pensionile jäädes. Näiteks uuris Hank (2004) logitmudeleid kasutades, milline on seos naiste lapsehoolduspuhkusel oldud aja ja pensionile jäämise vahel, kas lastega naised lahkuvad tööturult varem või vastupidiselt töötavad kauem, et tasa teha laste saamisega seotud tööturult eemaloldud aeg. Keerulisematest ökonomeetrilistest mudelitest on näiteks dünaamilised stohhastilised mudelid, mida kasutasid Stock ja Wise (1990) välja selgitamaks, millist mõju avaldab tööandjapension vanemate töötajate pensionile jäämise otsustele.

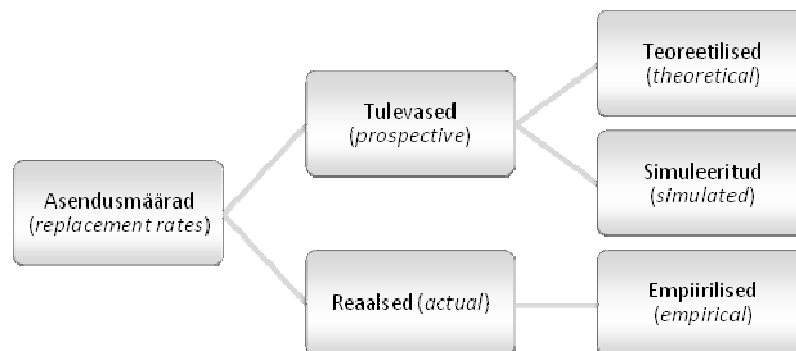
Mikrosimulatsiooni mudelid hõlmavad endas andmete genereerimist sotsiaal- või majandusüksustele (nt üksikisikutele, majapidamistele, ettevõtetele), mis põhinevad mikroandmete uuringutel (Zaidi, Rake 2001: 1). Mikrosimulatsioonimudelid simuleerivad muutusi suurtes gruppides, andmed saadakse üldjuhul uuringutest või erinevatest riigiasutustest, kes töötlevad taolist informatsiooni, nt maksuametitest või sotsiaalkindlustusasutustest. Mikrosimulatsioonimudelid võivad olla staatilised, kus nad võrdlevad kahte riiki omavahel või kahte erinevat institutsionaalset korraldust ning dünaamilised, mis arvestavad lisaks aega ja simuleerivad üksikisiku vananemist (Gal *et al.* 2009: 12). Staatilised mikrosimulatsioonimudelid on mõeldud lühiajalise reformi mõju välja selgitamiseks ehk reformist kasusaajate ja kaotajate kohene identifitseerimine, see tähendab, et ajal ei ole sellistes mudelites efekti üksikisikute näitajatele. Seevastu dünaamilised mikrosimulatsioonimudelid jälgivad üksikisikuid terve eluea vältel ehk pikal perioodil (Spielauer 2011).

Lisaks eelpool toodud mikrotasandi mudelitele saab pensionisüsteemi ja tööturu seoseid analüüsida käesolevas töös kasutatud teoreetilise asendusmäära arvutamise simulatsioonimudeli abil. Asendusmäärad väljendavad pensioni suurust protsendina varasematest individuaalsetest tuludest pensionile jäämise hetkel. Nende puhul võetakse arvesse nii riiklikke kui erapensioniskeeme, maksude mõju kui ka sotsiaalkindlustusmakseid. Asendusmäärad toetuvad eeldatavatele peamistele majandus- ja demograafilistele näitajatele, mis on asjakohased tegemaks arvutusi tulevikus saadavate sissetulekute või väljamakstavate hüvitiste kohta. Ühest küljest aitavad asendusmäärad kirjeldada nende inimeste olukorda, kes jäävad täna pensionile (mitme stsenaariumi analüüs), teisest küljest aitavad kirjeldada pensioni arengut ja tulevaste pensionäride väljamaksete suurust (Current and prospective...2006: 3).

Asendusmäärasid võib liigitada mitmetel alustel, alljärgnevalt annab autor neist põgusa ülevaate. Esiteks, võib asendusmäärade puhul eristada kolme eriliiki, olenevalt sellest, millised andmed arvutuste aluseks võetakse (vt joonis 1.3) (Borella, Fornero 2009: 6):

1. teoreetilised asendusmäärad – aluseks on andmed, mis on omased keskmise inimese oskustele ning võimetele (nö tüüpiline karjäärimuster);
2. empiirilised asendusmäärad – aluseks on andmed, mis on tegelikud;

3. simuleeritud asendusmäärad – aluseks on andmed, mis on saadud mõne simulatsiooni mudeli kasutamisel.

Joonis 1.3. Asendusmäärade liigitus sõltuvalt andmete päritolust ja ajahorisondist (autori koostatud Borella, Fornero 2009: 7 põhjal).

Teoreetilised asendusmäärad võimaldavad läbi viia konkreetseid juhtumianalüüse ning hinnata, mil määral praegused ja tulevased pensionisüsteemid tagavad vajalikud ressursid, et kindlustada pensionäridele piisav elatustase. Antud meetodi kasutamisel mõõdetakse, milline pensionisüsteem võimaldab inimesel säilitada pensionieelse elustandardi. Teoreetilised asendusmäärad arvutatakse hüpoteetilise töötaja kohta, kellele antakse ette palk, karjäärimudel ja vastav osalus erinevates pensioniskeemides ning sealjuures arvestatakse juba jõustunud pensionireformidega. Selline baasstsenaarium koostatakse selleks, et peegeldada tegelikku olukorda ja institutsioonilist raamistikku (Current and prospective...2009:1-3).

Empiirilised asendusmäärad arvutatakse tehtud uuringutest saadud andmete põhjal. Selle meetodi eelis seisneb võimaluses kontrollida erinevaid karjäärimustreid, perekondade struktuure ja teisi tuluallikaid peale riiklike ja individuaalsete pensionide. Probleeme võib tekitada see, et selle lähenemisviisi puhul ei pruugi longituudandmed kättesaadavad olla, mis on vajalikud võrdlemaks samade inimeste sissetulekuid erinevatel eluetappidel (töö ajal/ pensionil) (Borella, Fornero 2009: 7).

Simuleeritud asendusmäärad genereeritakse simulatsioonimudelite kasutamisel ning need võivad lahendada teoreetiliste või empiiriliste asendusmäärade kasutamisest tulenevaid probleeme. Nimelt, mikrosimulatsioonimudelite abil luuakse heterogeenseid

karjäärimudeleid ja modelleeritakse reaalse maailma näitajaid, seeläbi lahendatakse probleemid, mis tekivad tüüpilise karjäärimustri või kättesaadavate reaalsete andmetega seotud piirangutest (Borella, Fornero 2009: 7).

Teine asendusmäärade liigitus on ajahorisondist sõltuv (vt joonis 1.3), kus reaalsed asendusmäärad kirjeldavad tööajal või pensioniajal läbi viidud uuringute põhjal tänaste pensionile jääjate olukorda ning tulevased asendusmäärad, mis püüavad prognoosida pensionimakseid tulevastele pensionäridele (Current and prospective...2006: 3).

Asendusmäärad võib jagada ka selle järgi, kas vaadeldav periood on lühi- või pikaajaline. Lühiajaliste asendusmäärade korral vaadeldakse andmeid konkreetsel ajahetkel, näiteks pensionäride sissetulek hetkel on võrreldav töötaja sissetulekuga samal hetkel. Pikaajaliste asendusmäärade puhul võrreldakse ühe ja sama isiku sissetulekut erinevatel eluetappidel (tööaeg vs pensioniaeg) (Borella, Fornero 2009: 7).

Kui omatakse informatsiooni iga üksikisiku kohta pensionieelsel ja –järgsel perioodil, siis on võimalik genereerida individuaalsed asendusmäärad ja nende põhjal keskmine individuaalne asendusmäär. Keskmiste asendusmäärade puhul võrreldakse üldist inimeste keskmist näitajat pensionieelsel ja –järgsel perioodil (Current and prospective...2009: 3).

Üksusepõhise analüüsi käigus vaadeldakse individuaalseid või perekonnapõhiseid asendusmäärasid. Kui üksikisikul põhinevad asendusmäärad annavad informatsiooni pensionisüsteemi toimimise kohta, siis perepõhised asendusmäärad aitavad teha järeldusi üldise majandusliku olukorra üle vanurite seas (Borella, Fornero 2009: 8).

Asendusmäärade analüüsimisel kasutatakse ka indikaatorit, kus asendusmäär on defineeritud kui pensioni (riiklik ja individuaalne) suhe inimese tööalasesse sissetulekusse (Borella, Fornero 2009: 8).

Viimase liigitusena on välja toodud neto- ja brutoasendusmäärad, olenevalt sellest, kas asendusmäära arvutamisel on arvestatud töötaja makstud sotsiaalkindlustus- ja tulumaksuga või mitte. Brutoasendusmäär määratletakse vastavalt maksueelsele tulule, netoasendusmäär aga peale maksude maha arvamist (Current and prospective...2009: 3).

Kaks peamist ametlikku uuringut, mis käsitlevad asendusmäärade arvutamist pensioniea saabumisel on ISG (2006; 2009) ja OECD (2013) pidevad analüüsid.

ISG (*The Indicator Sub-Group*) (2006:7) jälgib asendusmäärade meetodi abil Euroopa riikide ja riigisiseste pensionide piisavust ja prognoositud arenguid. Väljatöötatud analüüside põhjal saadakse aimu, kuidas pensionisüsteemid erinevates liikmesriikides reguleeritud on ning kuidas tegutseda tulevikus. Välja on töötatud baasstsenaarium, mis võimaldab asendusmäärade abil luua võrreldavad tingimused erinevate riikide pensionisüsteemides.

ISG (2009: 1) poolt välja töötatud indikaatorid hindavad, kuidas muudatused pensioni tingimustes mõjutavad pensionitasemeid teatud aja jooksul, eriti vananeva ühiskonna ja pensionierisuste, näiteks erisused karjäärimustrites ja sissetulekutes, aspekte arvestades. Arvutustes kajastatakse ka katkendlikust karjäärist, mis on põhjustatud lapsehoolduspuhkustest ja töötusest, tulenevaid mõjusid inimese individuaalsele pensionile.

ISG (2006; 2009) poolt läbi viidud uuringus on asendusmäärad arvutatud keskmise üksikisiku põhjal, et oleks võimalik võrrelda sarnase karjäärimustriga inimesi erinevates Euroopa riikides. Defineeritud keskmine üksikisik omab 40 aastat kestvat töösuhet (25. eluaastast kuni 65. eluaastani), täiskohaga tööd ja sissetulekut, mis on pidevalt võrdne riigi keskmise palgaga. Muudeks üldkasutatavateks eeldusteks on inflatsiooni määr ja valem, millega arvutatakse pension ja toitjakaotuspension. Selleks, et suurendada eri riikide võrreldavust on mõned asendusmäärade variatsioonid samuti leitud, näiteks arvestatakse madalama sissetulekuga profiile ($2/3$ riigi keskmisest palgast), dünaamilisemaid karjäärimustreid, katkenud karjäärimustreid (tööstaaž 30 aastat).

OECD (2013) viies väljaanne uurib hiljutiste pensionireformide jaotuslikku mõju ja analüüsib, kuidas majapidamis-, finants- ja avalikud teenused mõjutavad elustandardeid vanas eas. Samuti sisaldab see terviklikku ülevaadet pensioni poliitikatest, mis hõlmavad: pensionisüsteemide ülesehitust, erineva palgatasemega meeste ja naiste tulevase pensionimakseid, pensioni rahastamise süsteemi, demograafilist ja majanduslikku konteksti ning era- ja riikliku pensioni reservfonde.

Uuringus on bruto- ja netointressimäärad arvatud keskmisele inimesele, kes siseneb tööturule 20. aastast ning töötab kuni pensioniea saabumiseni. OECD pensionimudel arvestab ka mehhanismidega, mis on välja töötatud kaitsmaks pensioni kogunemist töötuse ja lapsehoolduspuhkuse perioodidel, kuid mis on riigiti erinevad. Inflatsiooniks eeldatakse 2,5% aastas ning reaalsalga kasvuks 2% aastas. Brutoasendussmäär arvutatakse töötavale inimesele, kelle sissetulek võrdub mediaani ja 0,5- 2 kordse riikliku keskmise palgaga. Netoasendussmäär võtab arvesse üksikisiku maksukoormust ja tehtud sissemaksid. Määratud sissemaksiga pensioni reaaltootlikkuseks arvatakse 3,5% aastas peale halduskulude mahaarvamist (OECD 2013).

Alljärgnevas tabelis 1.8 on toodud OECD (2013) uuringus arvatud netoasendussmäärad kolme palgataseme lõikes - 0,5, ühe- või 1,5 kordne keskmine palk.

Tabel 1.8 Pensionide netoasendussmäärad viimasest sissetulekust (autori koostatud OECD 2013 põhjal).

0,5		1		1,5		0,5		1		1,5	
OECD liikmesriigid						OECD liikmesriigid (järg)					
AU	100,5	(95.6)	67,7	(61.9)	54,3	(48.2)	NZ	81,7	43,2		30,6
AT	91,2		90,2		86,2		NO	91,1	62,8		51,3
BE	80,7		62,1		44,6		PL	61,3	59,5		59,1
CA	90,7		58,6		40,8		PT	77,7	67,8		68,4
CL	62,5	(53.2)	51,8	(41.6)	47,7	(37.2)	SK	88,1	85,4		84,7
CZ	99,1		64,7		51,6		SI	80,8	59		57
DK	117,5		77,4		67,4		ES	79,5	80,1		79,8
EE	79,7		62,4		55,5		SE	68,8	55,3		72,9
FI	71,3		62,8		63,2		CH	78,4 (77.7)	74,7 (73.5)		49,1 (48.3)
FR	75,9		71,4		60,9		TR	103,9	93,6		97,2
DE	55,2		57,1		56,1		UK	67,2	41,8		30,5
GR	92,5		70,5		65		US	58,7	47,3		42,9
HU	94,4		95,2		96,1		OECD-34	81,7 (80.9)	65,8 (65.0)		59,7 (53.8)
IS	93,3		75,7		73,3						
IE	75,5		44,8		34,6						
IL	108,5	(98.8)	83,2	(74.7)	59,1	(53)	Teised suured riigid				
IT	83,9		81,5		83,3		AR	134,6 (126.1)	105,6 (97.1)		98,4 (90.1)
JP	54,3		40,8		35,7		BR	60,2 (54.7)	63,5 (57.7)		70,3 (64)
KR	64,8		45,2		34,2		CN	106,4 (85.3)	84,7 (66.3)		78,2 (60.9)
LU	87,1		69,4		66,8		IN	14,4 (13.2)	14,4 (13.2)		14,5 (13.4)
MX	56,2		31,5 (30.7)		31,3 (28.9)		RU	83,2 (75.6)	69,1 (61.6)		64,5 (56.9)
NL	104,8		101,1		97,2		EU-27	81,6 (81.2)	70,6 (70.3)		65,6 (65.3)
mehed		(naised)									

Riikides, kus meeste ja naiste netoasendussmäärades esinevad erinevused, on välja toodud mõlemad. Uuringu tulemused on küllaltki kõrged, OECD 34 liikmesriigi keskmise palga saaja netoasendussmäär on 66% ning Euroopa Liidu 27 liikmesriigi

keskmine netoasendusmäär on 71%, võrdluseks Eesti asendusmäär, mis jääb alla mõlema keskmise – 62% (OECD 2013) (vt tabel 1.8).

Borella ja Fornero (2009) eesmärk oli välja töötada näitajad, mis rõhutaks erinevate riiklike pensionisüsteemide võimet säilitada inimestele elamisväärsed tingimused pensionile minnes. Analüüsis kasutasid nad andmeid ja prognoose kaheksast Euroopa riigist (Itaalia, Hispaania, Prantsusmaa, Saksamaa, Inglismaa, Taani, Holland, Luksemburg). Nende poolt kasutatud meede oli kontseptuaalselt lihtne, põhinedes elustandardite võrdlusel enne ja peale pensionile jäämist. Kuna uuringu keskmes oli oma elustandardite säilitamine, siis kasutasid nad pikaajalisi asendusmäärasid, mis tähendab, et võrreldakse ühe ja sama üksikisikute grupi sissetulekuid erinevatel eluetappidel, eriti töötamise ja pensioni perioodidel.

Holzmann, Palmer ja Robalino (2013: 31) annavad oma uuringus ülevaate fiktiivse määratud sissemaksega pensioniskeemi struktuuri ja rakendamise kohta neljas riigis – Itaalias, Lätis, Poolas ja Rootsis. Autorid prognoosivad, asendusmäärasid kasutades, kui vastupidavad need süsteemid on 10- 15 aasta pärast peale nende juurutamist ning analüüsivad erinevaid reforme, nende struktuuri, juurutamisprotsessi ja tulemust. Analüüs näitab, et kõigis neljas riigis, keskmine, täispika karjääriga, keskmise sissetulekuga inimene võib oodata brutotulude asendusmäära umbes 65 protsenti. Lühema karjääriga inimesi ohustab madalam elatustase. Ennetähtaegne pensionile jäämine, ebapiisav hüvitis lapsehoolduspuhkuse või pereliikmete hooldamise eest ning pensionikindlustuse puudumine suurendavad suhtelise vaesuse tõenäosust naiste seas.

Kokkuvõttes võib öelda, et asendusmäärade kasutamine võimaldab riikidel hinnata kehtiva pensionisüsteemi jätkusuutlikkust ja piisavust nii põlvkondade vahel kui sees ning hinnata kavandavate pensionireformide mõju erinevatele segmentidele. Ühest küljest aitavad asendusmäärad kirjeldada nende inimeste olukorda, kes jäävad täna pensionile, teisest küljest aitavad kirjeldada pensioni arengut ja tulevaste pensionäride väljamaksete suurust. Lähtuvalt teoorias käsitletust on käesoleva magistr töö autor püstitanud alljärgnevad hüpoteesid/ uurimisväited:

- kolmesambalise pensionisüsteemi rakendamine toob kaasa naiste põlvkonnasisese pensionide ebavõrdsuse kasvu;

- maksete ajutine peatamine 2009. aastal toob kaasa naiste põlvkonnasisese pensionide ebavõrdsuse kasvu;
- maksete suurendamine aastatel 2014- 2017 toob kaasa põlvkonnasisese pensionide ebavõrdsuse kasvu;
- vanemapensioni süsteemi rakendamine toob kaasa naiste põlvkonnasisese pensionide ebavõrdsuse kasvu;
- naised, kel esineb lapsehoolduspuhkusest tulenevalt karjääririkatemisi, saavad madalamat pensioni kui naised, kel lastest tulenevaid karjääririkatemisi ei esine;
- naised, kes kuuluvad keskmisest kõrgemasse palgaklassi kaotavad tulevase pensioni suuruses rohkem kui madalapalgalised.

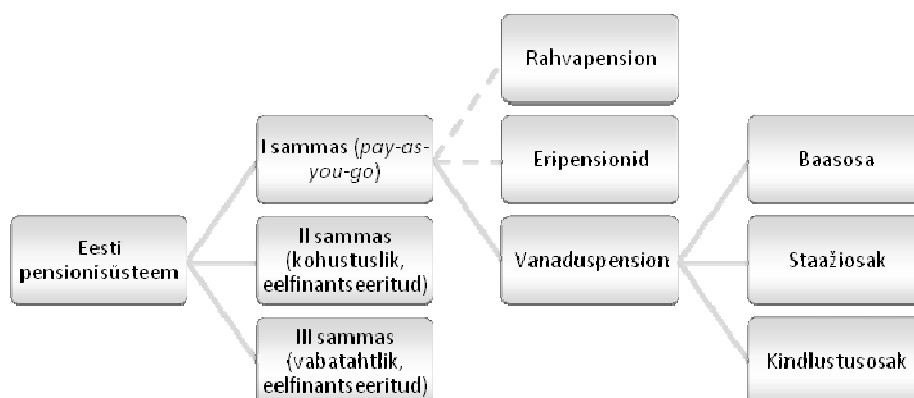
Järgmises peatükis uurib autor, millised pensionireformid on läbiviidud Eesti pensionisüsteemis ning milliseks kujuneb nende reformide tulemusena Eesti naiste pension, tulemustest lähtuvalt annab autor hinnangu püstitatud hüpoteesidele.

2 EESTI PENSIONISÜSTEEMI REFORMIDE MÕJU NAISTE PÕLVKONNASISESELE JAOTUSELE

Kolmesambalisele pensionisüsteemile on viimasel ajal üle mindud enamikes Euroopa riikides, sh Eestis ja teistes Kesk- ja Ida-Euroopa maades. Kuigi antud süsteemi konkreetsed rakendused on riigiti küllaltki erinevad, on põhimõtte kõigi kolme samba puhul sama. Esimene sammas on ühisvastutusel (tulude ümberjaotusel) põhinev pension, teine sammas baseerub peamiselt eelfinantseerimisel ning kolmas sammas võimaldab soovi korral saada lisatulu pensionieaks, kui selleks on eelnevalt pensionifondi või –kindlustuse kaudu vahendeid kogutud (Sults 2001).

2.1 Ülevaade Eesti pensionisüsteemist ja reformidest

Kolmesambalisele pensionisüsteemile (vt joonis 2.1) mindi üle ka Eestis, seda põhjusel, et pensionid mõjutavad tuluallikana suure osa elanike heaolu ning pensionisüsteemi finantseerimises osaleb sisuliselt kogu majanduslikult aktiivne elanikkond.

Joonis 2.1. Eestis kehtiv kolmesambaline pensionisüsteem (autori koostatud).

Kohustuslikke pensioniskeeme on Eestis kaks: riiklik põlvkondadevaheline ümberjaotussüsteem (määratud väljamaksega pensioniskeem) ja kohustuslik kogumispension (määratud sissemaksega pensioniskeem).

Esimene samm ehk riiklik pension on mõeldud eelkõige selleks, et tagada minimaalne toimetulekut võimaldav sissetulek, see põhineb ümberjagamisel ehk tänased töötajad katavad oma sotsiaalmaksu maksetega praeguste pensionäride pensionid. Tulevaste pensionäride riikliku pensioni suurus sõltub seega tulevaste maksumaksjate arvust ja nende sissetulekute suuruselt. Riiklikku pensioni makstakse palgalt arvestatavast sotsiaalmaksust. Tööandjad maksavad 33% töötaja palgast sotsiaalmaksuks, millest 13% läheb ravikindlustuseks ja 20% praeguste pensionäride pensionideks (Eesti pensionistrateegia...2005).

Riikliku pensioniskeemi hüvitised jagunevad omakorda kaheks: tööpanusest sõltuvad pensionid (vanadus-, töövõimetus- ja toitjakaotuspension) ja rahvapension. Vanaduspensioni all mõistetakse samuti kolme eriliiki: ennetähtaegne, edasilükatud ning soodustingimustel (Tiit *et al.* 2004).

Vanaduspensioni arvutamisel arvestatakse kolme komponendiga (Eesti pensionistrateegia...2005):

- võrdse määraga baasosaga¹;
- staažiosakuga, mis võtab arvesse kuni 1998. aasta lõpuni omandatud pensioniõigusliku staaži (aastates), selle suurus võrdub pensioniõigusliku staaži aastate arvu ja aastahinde² korrutisega;
- kindlustusosakuga, mis sõltub alates 1999. aasta isiku poolt (FIE puhul) või tema eest tööandja või riigi poolt makstud sotsiaalmaksust, selle suurus võrdub pensionikindlustatu aastakoefitsientide summa ja aastahinde³ korrutisega.

Teine samm ehk kogumispension on peamine tugi riiklikule pensionile. Sellega liitumine on kohustuslik olnud kõigile, kes on sündinud 1983. aastal ja hiljem. Pensioni teise samba makse koosneb kahest osast: 2% teise sambaga liitunud isiku brutotöötasust, mille peab kinni tööandja ning 4% brutotöötasust, mille lisab Maksu- ja Tolliamet selle isiku sotsiaalmaksu arvelt juurde. Laekunud summa eest lastakse isikule välja tema poolt valitud pensionifondi osakuid. Osaku väärtus sõltub pensionifondi investeringute väärtusest. Erinevalt esimesest sambast on teise sambasse kogutud

¹ 1. aprilli 2014. aasta seisuga 134,9093 eurot (Sotsiaalkindlustusamet)

² 1. aprilli 2014. aasta seisuga 4,964 (Sotsiaalkindlustusamet)

³ 1. aprilli 2014. aasta seisuga 4,964 (Sotsiaalkindlustusamet)

rahast tulevikus saadav lisapension otseses sõltuvuses isiku sissetulekutest ehk mida suurem on ametlik sissetulek, seda suuremad on laekumised pensionikontole ja sellest tulenevalt ka tulevikus saadav pension (Tiit *et al.* 2004).

Kolmanda samba ehk täiendava kogumispensioni põhieesmärgiks on eelkõige säästude vabatahtlik kogumine pensionieaks. Täiendav sissetulek on seeläbi võimalik juba alates 55. eluaastast, mil eluaegsed pensioniväljamaksed (igakuised või kvartaalsed) on maksuvabad ja regulaarsed perioodilised väljamaksed on maksustatud 10%-lise tulumaksuga juhul, kui sissemakseid on tehtud vähemalt 5 aastat. Riik toetab täiendavat pensionikogumist, vabastades pensioni kolmandasse sambasse tehtavad sissemaksed tulumaksust (Tiit *et al.* 2004). Tulumaksuseadusest⁴ tulenevalt saavad alates 1. jaanuarist 2012 ettevõtted maksta tööandjapensioni oma töötajatele ning seda soodsamatel tingimustel kui varem, sest tulenevalt seadusemuudatusest on võimalus teha sissemakseid oma töötaja kolmandasse pensionisambasse tulumaksuvabalt. Sissemaksed vabatahtlikku sambasse on tulumaksuvabad kuni 15% ulatuses kalendriaasta jooksul makstud ja tulumaksuga maksustatud väljamaksete summast, mis ei ületa aastas 6000 eurot.

Uus kolmesamba süsteem rakendus etapiliselt aastatel 1998– 2002. Juulis 1998 kehtestati maksusoodustused vabatahtlikele pensioniskeemidele ehk moodustati kolmas sammas, jaanuaris 1999 võeti kasutusele sotsiaalmaksu isikustatud arvestus, mis tähendas uute pensioniõiguste arvestamist makstud sotsiaalmaksu alusel. Aprillis 2000 jõustusid taas mitmed muudatused. Esiteks, toimus meeste ja naiste pensioniea võrdsustamine, uueks pensioniõigusliku vanuse eesmärgiks püstitati nii meestele kui naistele 63 aastat. Sugudevaheline ebavõrdsus pidi kaotatama aastaks 2016. Kõigi riiklike pensionide arvutamisel hakkas kehtima ühine arvutuspõhimõte, mis koosnes kolmest komponendist: baasosast, staažiosakust ja kindlustusosakust (Fultz 2006: 61). 2002. aasta aprillis indekseeriti riiklikud pensionid, mis tähendas, et rahvapensioni määra, pensioni baasosa, staažiaasta ja aastakoefitsiendi hinde määramisel kasutati edaspidi indeksit, milleks võeti tarbijahinnaindeksi ja sotsiaalmaksu laekumiste aastase kasvu aritmeetiline keskmine. 2002. aasta juulis rakendati viimaks kohustuslik

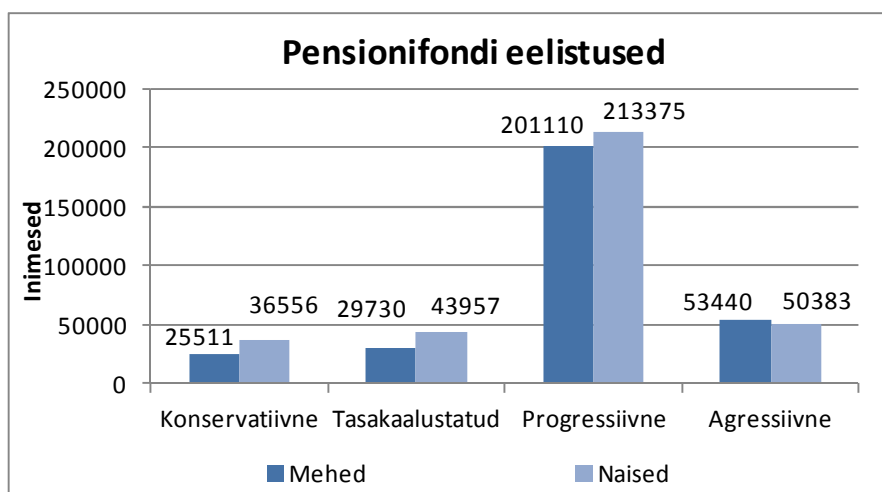
⁴„Tulumaksuseadus“— vastu võetud Riigikogus 15 detsember 1999 ja jõustus 1 jaanuar 2000, muudetud 18 veebruar 2011

kogumispension ehk teine samm. See oli viimaseks sammuks, millega mindi üle praegu kehtivale kolmesambalisele süsteemile (vt joonis 2.1) (Leppik 2006: 81, 87).

Mitmed rahvusvaheliselt tuntud ning kohalikud eksperdid hindasid Eestis läbiviidud pensionireformi üheks kõige edukamaks Euroopas, rõhutades teise sambaga liitunud inimeste osakaalu kogu elanikkonnast, 2002. aasta juulist kuni 2003. aasta oktoobrini liitus pensioni teise sambaga 61% töötavast elanikkonnast (Kulu, Reiljan 2004: 24).

Kohustusliku pensionisamba puhul on tegemist eelfinantseeritav pensionisüsteemiga, kus pensioni makstakse pensionäridele lähtudes nende töötatud ajal tehtud sisse maksetest. Sisse maksed investeeritakse kogumisperioodil finantsvaradesse või muudesse varadesse. Investeeringu tootlus sõltub aga fondi valikust ja selle tootlusest. Fondi valides tuleb arvestada, et risk ja tootlus on omavahel seotud – mida suurem risk, seda kõrgem oodatav tootlus. Erinevatel perioodidel, olenevalt investeeringu eesmärgist, võib koguda kas konservatiivse, tasakaalustatud, progressiivse või agressiivse pensionifondi kaudu (vt joonis 2.2).

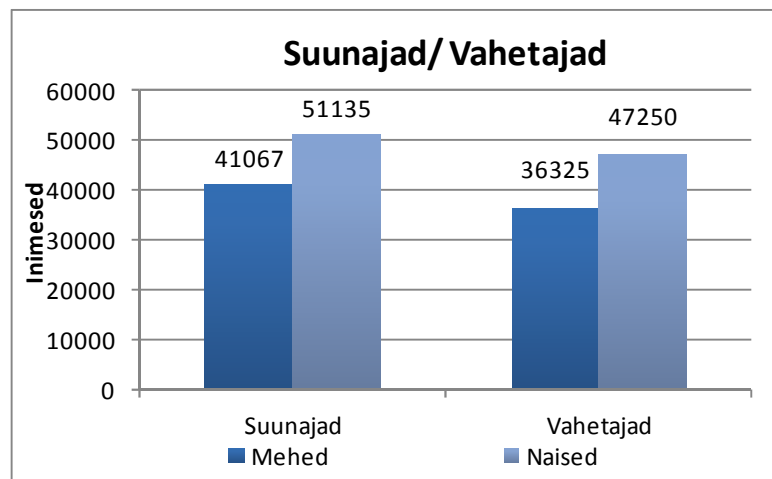
2014. aasta alguseks oli kohustusliku pensionisambaga liitunud ligikaudu 654 000. Enamvalitud pensionifondid on Rahandusministeeriumi statistika kohaselt agressiivse ja progressiivse strateegiaga fondid, seda ennekõike seetõttu, et enamuse teise sambaga liitunutest moodustavad noored inimesed (kohustuslik liitumine alates 1983. aastal sündinutele), kes on investeerimisteadlikumad ning riskialtimad.

Joonis 2.2. Pensionifondide eelistused meeste ja naiste lõikes (autori koostatud).

Vaadates naiste eelistusi pensionifondi valikul, siis erine see üldisest trendist, kõige rohkem on valitud progressiivse strateegiaga фонде, millele järgnevad agressiivsed fondid (vt joonis 2.2). Seega ei saa statistika põhjal väita, et naised oleksid konservatiivsed või riskikartlikud, pigem on pensionifondi valikul oluline roll inimese vanusel ning ajal, mis on jäänud pensione saabumiseni.

Tehtud pensionifondi valikut on kogumisperioodil võimalik muuta suunates sissemakseid uude fondi või vahetades fondi. Rahandusministeeriumi statistika kohaselt suunas sissemakseid uude fondi 2012. aastal 92 202 ning vahetas fondi 83 575 inimest, siinkohal toob autor esile, et naiste osakaal fondi vahetamisel (56%) ja sissemaksete suunamisel (55%) oli mõnevõrra kõrgem kui meestel (vt joonis 2.3).

Joonis 2.3 Sissemaksete suunajate ja pensionifondi vahetajate statistika meeste ja naiste lõikes (autori koostatud).

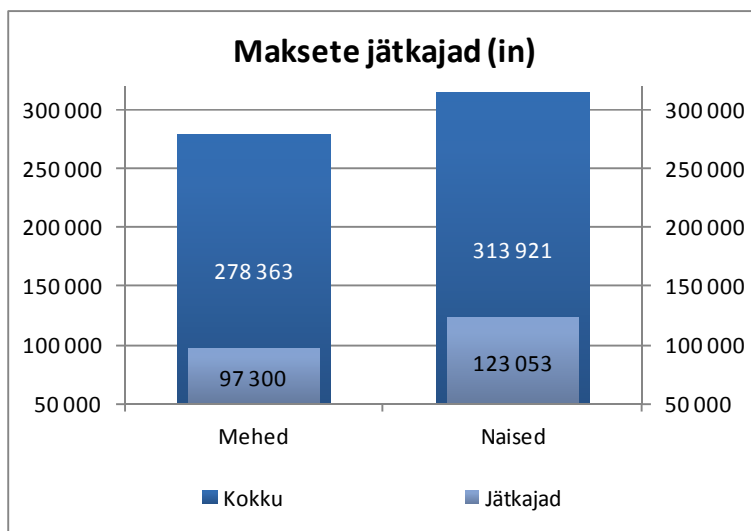
Kohustuslik kogumispension läbis ajutise reformi 2009. aastal, kui vastavalt Riigikogu poolt vastu võetud Kogumispensionide seaduse muutmise seadusele⁵ peatusid 2009. aasta 1. juunist kuni 2009. aasta 31. detsembrini kõik sissemaksed kogumispensioni fondidesse.

Teise sambaga liitunud olid võimalus esitada avaldus jätkamiseks oma 2%-lisi kohustusliku kogumispensioni sissemakseid 2010. aasta algusest. Isikud, kes esitasid avalduse maksete jätkamiseks, maksid 2010. ja 2011. aastal 2%-list kohustusliku

⁵ „Kogumispensionide seaduse ja sotsiaalmaksuseaduse muutmise seadus“ — vastu võetud Riigikogus 14 mai 2009 ja jõustus 28 mai 2009

kogumispensioni makset edasi, isikud, kes jätkamise avaldust ei esitanud 2010. aastal makseid ei teinud, kuid 2011. aastast hakati brutopalgast kinni pidama 1%-list makset. Aastatel 2012- 2013 jätkusid vastuvõetud seaduse järgi sissemaksed kõigile ühtse skeemi järgi ehk 2% maksti inimese brutopalgast ning 4% lisas riik inimese sotsiaalmaksu arvelt (vt lisa 1).

2010. aasta 4. jaanuari Eesti Väärtpaberikeskuse pressiteates avalikustati lõplikud statistilised andmed pensionimaksete jätkajate kohta, millest selgus, et kokku oli 1. juuni 2009. aasta seisuga teise samba kliente 592 284, neist 278 363 olid mehed ning ülejäänud 313 921 naised. Avalikustatud andmete kohaselt esitati pensioni teise samba sissemaksete jätkamise avaldusi kokku 220 353, millest 97 300 olid meeste ja üle poolte ehk 123 053 naiste esitatud (vt joonis 2.4).

Joonis 2.4. Kohustusliku pensionisamba maksete jätkajate sooline võrdlus (autori koostatud).

Tulemustest lähtuvalt olid nõrgema soo esindajad nii teise sambaga liitumises kui ka jätkamise avalduste tegemises aktiivsemad. Samas kui vaadata esitatud avalduste osakaalu, siis on tulemused mõlema soo puhul alla poole, kõigist liitunud naistest moodustasid jätkajad vaid 39% ning kõigist liitunud meestest vaid 35%.

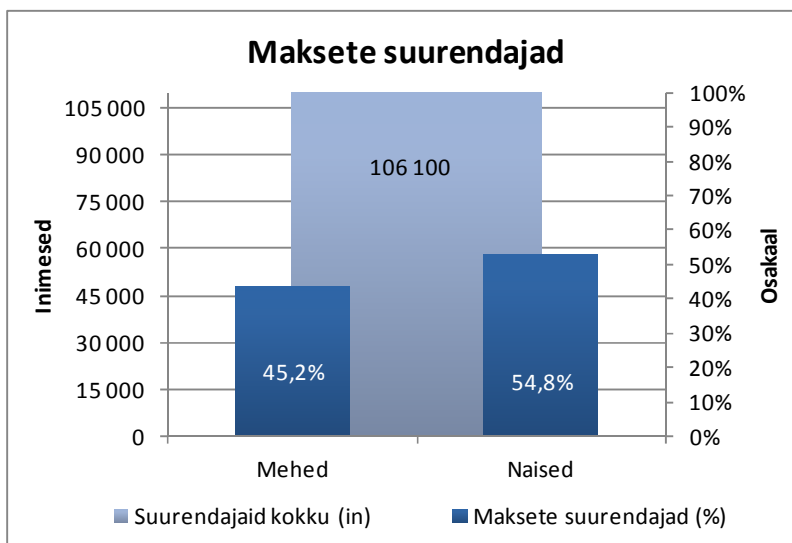
2010. aastal läbis taas reformi vanaduspensioniga, nimelt 7. aprillil võttis Riigikogu vastu otsuse viia läbi vanaduspensioniea tõstmise reformi⁶, millega sätestati

⁶ „Riikliku pensionikindlustuse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus“ — vastu võetud Riigikogus 7 aprill 2010 ja jõustus 16 mai 2010

vanaduspensioni üldiseks eaks 65 aastat. Alates 2017. aastast sätestatakse üleminekuage 1954.– 1960. aastal sündinud isikutele, kelle pensioniiga kasvab astmeliselt 3 kuud iga järgmise sünniaasta kohta ja jõuab 65 aastani aastaks 2026.

Kuna riik peatas ajutiselt kohustusliku kogumispensioni sissemaksete tegemise, võimaldati liitunutele hilisemal perioodil suuremaid sissemakseid. Kuna aastatel 2009–2011 olid võimalikud erinevad skeemid, siis on ka suuremate sissemaksete tegemise võimalused erinevad. Aastatel 2014–2017 on võimalikud kolm erinevat maksete tegemise korda. Üldreeglina jätkub nimetatud aastatel tavapärane sissemaksete tegemine 2%+ 4% reegli kohaselt, kuid nendel liitunutel, kes jätkasid vabatahtlikult aastatel 2010 ja 2011 sissemaksete tegemist 2% ulatuses, saamata sotsiaalmaksu arvelt 4% lisaks, on aastatel 2014–2017 kohustusliku kogumispensioni sissemakse määr 2%+ 6% ehk inimene jätkab 2% maksmist ning riik lisab sotsiaalmaksu arvelt 4% asemel 6%. Samas need liitunud, kes maksete tegemise jätkamise võimalust ei kasutanud, aga ka need liitunud, kes jätkasid vabatahtlikult aastatel 2010 ja 2011 sissemaksete tegemist, said soovi korral esitada avalduse kohustusliku kogumispensioni makse suurendamiseks 2%-lt 3%-le. Avalduse esitanutele lisab riik sotsiaalmaksu arvelt 6% (vt lisa 1).

Avaldusi nii enda- kui riigipoolsete pensionimaksete suurendamiseks sai esitada 15. maist 15. septembrini 2013, mil kokku oli teise pensionisambaga liitunud umbes 645 000 inimest.

Joonis 2.5. Kohustusliku pensionisamba maksete suurendajate sooline võrdlus (autori koostatud).

Maksete suurendamiseks esitas avalduse Rahandusministeeriumi andmetel 106 140 inimest⁷, kellest 40 410 olid aastatel 2010- 2011 kogumispensioni makseid jätkanud ning 65 730 olid maksed katkestanud. Maksete suurendamise avalduste esitajatest mehi oli 47 951 ja naisi 58 149 (vt joonis 2.5).

Alates 1. jaanuarist 2013 viidi sisse pensionireform, mis kehtestas uue nn vanemapensioni süsteemi, muutes ennekõike naiste pensioniväljavaated helgemaks. Enne nimetatud vanemapensioni süsteemi kehtestamist võimaldati ühele vanematest, kes oli kasvanud kolme või enam last, siirduda vanaduspensionile enne üldist pensioniiga, tingimusel, et sellele eelnes vähemalt 15 aastat pensionistaaži ja ta oli igat last kasvanud vähemalt 8 aastat. Kuni 1998. aasta lõpuni arvestati ühele vanematest pensioniõigusliku staaži hulka 2 aastat iga lapse kohta, keda ta oli kasvatatud vähemalt 8 aastat, sõltumata tegelikult lapsega kodus olemise ajast. Alates 1999. aastast hakati pensioni arvestama makstud sotsiaalmaksu alusel. Kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni maksis sotsiaalmaksu riik, ent seda sotsiaalmaksu alampalgalt. Alates 2004. aastast hakkas riik tegema teise sambaga liitunud vanema eest täiendavaid sissemaksid teise sambasse 1% ulatuses vanemahüvitise summalt. Täiendavaid sissemaksid tasuti vanemahüvitise maksmise perioodil, kuid ei makstud rasedus-sünnitushüvitise saamise perioodil. Naistele, kes enne lapse sündi ei töötanud ning seetõttu haigekassalt rasedus-sünnitushüvitist ei saanud, maksti teise sambasse 1% vanemahüvitise alampalgamääralt 14 kuu vältel. Samas, nende naiste puhul, kes said rasedus-sünnitushüvitist, oli vanemahüvitise maksmise periood lühem ning vastavalt oli lühem ka teise sambasse sissemaksete tegemise periood. Kuna peale lapse sündimist makstakse sünnitushüvitist umbes 3- 3,5 kuud, siis on nende naiste puhul vanemahüvitise saamise periood ligikaudu 10,5- 11 kuud. Kui vanem otsustas lapsega kodus olla kauem kui 14 kuud, siis sissemaksed teise sambasse katkesid. Samas esimese samba pensioniõiguse jaoks jätkas riik sotsiaalmaksu maksmist kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni (Leppik, Veidemann 2006).

Vanemapensioni süsteemi juurutamisel jäi endiselt kehtima see, et riik maksab kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni sotsiaalmaksu riigi sotsiaalmaksu alampalgamääralt, hoolimata sellest, kas vanem on kolm aastat kodus või otsustab varem tööturule naasta.

⁷ Pensionikeskuse andmetel 40 avaldust ebakorrektsed, seega laekus avaldusi 106 100.

Vastavalt Riikliku pensionikindlustuse seadusele⁸ ning Kogumispensionide seadusele⁹ makstakse rakendatud vanemapensioni süsteemi raames lisaks pensionilisa vastavalt lapse sünniaastale järgmiselt:

- laps sündinud alates 01.01.2013
 - ühele vanemale, kes on liitunud kohustusliku kogumispensioniga makstakse 4% keskmiselt sotsiaalmaksuga maksustatud tulult teise sambasse iga lapse kohta, kuni lapse kolme aastaseks saamiseni;
 - ühele vanemale, kes on sündinud enne 1983. aasta 1. jaanuari ja kes ei ole liitunud kohustusliku kogumispensioniga makstakse riiklikku pensionilisa kolme aastahinde suuruses, iga lapse kohta, keda ta on kasvatanud vähemalt kaheksa aastat.
- laps sündinud perioodil 31.12.1980- 31.12.2012
 - ühele vanemale makstakse riiklikku pensionilisa kahe aastahinde suuruses, iga lapse kohta, keda ta on kasvatanud vähemalt kaheksa aastat;
 - vanemale, kes on liitunud kogumispensioniga makstakse riigipoolseid täiendavaid sissemaksid teise sambasse 1% vanemahüvitiselt seni kehtinud korra kohaselt, st eelpool kirjeldatud korras.
 - alates 1. jaanuarist 2015 makstakse ühele vanemale, iga lapse kohta, kes on sündinud perioodil 31.12.1980- 31.12.2012 ning keda ta on kasvatanud vähemalt kaheksa aastat, pensionilisa ühe aastahinde suuruses¹⁰.

2013. aasta juunis viis Swedbank'i Eraisikute Rahaasjade Teabekeskus koostöös Eesti Konjunktuuriinstituudiga läbi küsitluse, mis uuris Eesti elanike ootusi tulevase pensioni suurusle, usaldust praeguse pensionisüsteemi suhtes ja plaane pensionipõlve rahaliseks kindlustamiseks. Eesti rahva ootused tulevasele pensionile on uuringu tulemustest lähtuvalt kõrged ning reaalsusest kaugel. Küsitletud naiste arvates võiks tulevikus saadav pension moodustada 77% pensionieelsest palgast, sealjuures riikliku pensioni osa sellest võiks olla 29%. Kehtiva pensionisüsteemi usaldusväärsus oli antud uuringu tulemustest lähtuvalt madal, kõige enam usaldasid küsitletud naised riiklikku

⁸ „Riikliku pensionikindlustuse seadus“— vastu võetud Riigikogus 5 detsember 2001 ja jõustus 1 jaanuar 2002

⁹ „Kogumispensionide seadus“— vastu võetud Riigikogus 14 aprill 2004 ja jõustus 1 mai 2004

¹⁰ 28.03.14 seisuga plaanib uus koalitsioon lükata edasi vanemapensioni kolmanda etapi aastani 2018 (Eesti Päevaleht).

pensionisammast (30%), mõnevõrra vähem kohustuslikku pensionisammast (27%) ning kõige nõrgem oli usaldus vabatahtlike pensionisammaste (19%) osas. Kuna inimeste usk pensionisüsteemi oli madal, siis uuriti, milliste vahenditega inimesed oma pensionipõlve kindlustavad. Naiste esmaseks valikuks oli siiski kogumine läbi pensioni teise samba (67%), kuid alternatiiv pensionisammastele oli töötamine pensionieas (44%) ja lootmine abikaasa toele (34%). (Lepane *et al.* 2013).

Eestis rakendatud pensionisüsteemi reformide ja esimese sambaga seotud võimalike poliitika muudatuste jaotuslikke mõjusid on varasemalt uurinud Jõgi (2013), kes prognoosis tulevased individuaalsed pensionid 1980. aastal sündinud meestele reaalseid individuaalseid andmeid kasutades. Jõgi (2013) analüüsis oma töös suuremaid reforme, mis on Eestis viimastel aastatel ellu viidud ning jõudis järeldusele, et need suurendavad oluliselt pensionide ebavõrdsust tulevikus, samas suurendavad ka seost inimese enda panuse ja tulevase pensioni vahel.

Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalusi, sh riikliku pensionikindlustuse finantsilist jätkusuutlikkust on uurinud 2011. aastal Praxis (Aaviksoo *et al.* 2011). Analüüsi tulemused näitavad, et pensionäride osakaal rahvastikus kasvab, kui 2010. aasta alguses moodustasid pensionärid rahvastikust umbes 29%, siis 2030. aastal on nende osakaal 31%, 2040. aastal 33% ja 2060. aastal 38%, see omakorda paneb surve riiklikule pensionisüsteemile. Riikliku pensioniea vanuses pensionile jäävate inimeste keskmine pension mõlemast sambast kokku on praegu ligikaudu 40% keskmisest sotsiaalmaksuga maksustatud tulust, samas esimese samba pensioni asendusmäär pikas perspektiivis langeb, sest pensioniindeks kasvab aeglasemalt kui keskmine palk. Kogumispensioniea maksemäära tõstmine suurendaks kohustuslikku säästmist ja võimaldaks kõrgemat pensionide asendusmäära tulevikus. Ühe järeldusena toodi välja ka pensionisüsteemi demograafiliste stiimulite tugevdamise vajadus, et saavutada soovitud perepoliitilist käitumist.

Teoreetilisi pensionide asendusmäärasid on uurinud 2006. aastal ISG, kes muuhulgas vaatas, milliseks kujuneb pensioni asendusmäär inimese puhul, kelle karjääris esineb 10 aastane lõhe. Analüüsis on see mudel kohaldatav naistele, kes on viibinud lapsehoolduspuhkusel (lapsehoolduspuhkus 5 aastat ühe lapse kohta, naisel kaks last). Eesti puhul oli selle stsenaariumi korral netoasendusmäär 2004. aastal 34,0% ning 2050.

aastal 33,9%, samas meeste netoasendusmääraks kujunes 2004. aastal 41,1% ja 43,1% 2050. aastal (Current and prospective..2006: 42).

Euroopa Liidu ühiste pensionieesmärkide mõju Eesti pensionisüsteemile on analüüsitud 2004. aastal Praxise (Tiit *et al.* 2004) poolt. Eesti pensionisüsteemi vastavuse Euroopa Liidu püstitatud 11 eesmärgile võtab kokku lisa 2. Uuringust selgus, et üldjoontes vastab Eesti pensionisüsteem Euroopa Liidu ühiseesmärkidele ning rakendunud reformid erinevates pensionisammastes on suuremas osas toonud Eesti pensionikorraldust lähemale Euroopa Liidu ühiseesmärkides rõhutatud printsiipidele. Samas on üheks probleemkohaks väga väike pensioniõigus laste kasvatamise eest alates 1999. aastast ning see on aspekt, mis mõjutab nii naiste ja meeste pensionide erinevust kui ka naiste põlvkonnasisest ebavõrdsust. Mida rohkem on vanemal (üldjuhul naistel) lapsi ja mida pikem on nende kasvatamise tõttu tööturult eemaloldud aeg kokku, seda madalam on tulevikus saadava pensioni suurus. Samuti mängib olulist rolli pensioni suurem sõltuvus inimese sissetulekust, sest teadaolevalt on Eesti naiste palk madalam kui meestel.

Laste arvu mõjust pensionile on 2006. aastal uurinud Praxis (Leppik, Veidemann 2006), mil uus vanemapensioni süsteem veel rakendunud ei olnud ning Eesti pensionisüsteem võttis laste kasvatamist arvesse kahes aspektis. Esiteks, võis kolme ja enam last kasvatanud pere üks vanematest jääda vanaduspensionile enne üldist pensioniiga ning teiseks, kompenseeriti teatud ulatuses laste kasvatamise tõttu tööturult eemaloldud aeg. See on oluline olukorras, kus pension on suures osas sissemaksete põhine, see tähendab, et riiklik pension sõltub isikustatud sotsiaalmaksust ning kogumispension individuaalsetest maksetest. Paraku selgus uuringust, et riigi poolt lastekasvatamise perioodidel nii esimesse kui teise sambasse makstavad summad olid nii väikesed, et sellise süsteemi jätkudes tooks suurem laste arv kaasa lastetute inimestega võrreldes väiksema pensioni nii esimeses kui teises sambas. Käesoleva töö järgmises peatükis analüüsitakse muuhulgas ka seda, milline on olukord uue vanemapensioni süsteemi valguses ning millist mõju avaldab see naiste põlvkonnasisesele jaotusele.

2.2 Eesti pensionireformide mõju naiste põlvkonnasisesele jaotusele

2.2.1 Metoodika ja prognoosimise etapid

Antud magistritöös kasutab autor Eesti pensionireformide mõjude hindamisel teoreetiliste asendusmäärade meetodit, mis võimaldab läbi viia konkreetseid pensionianalüüse ning hinnata, mil määral erinevad pensionisüsteemi reformid kindlustavad Eesti naistele piisava elatustaseme pensionipõlves.

Teoreetilise asendusmäära arvutamise simulatsioonimudeli puhul vaadatakse konkreetsetl etteantud karakteristikutega naiste pensioni ja asendusmäära kujunemist erinevate pensioniskeemide ja pensionisüsteemi parameetrite korral. Eeldades naiste palka, laste sünnitamise aega, töötamise perioode (sh karjääri katkemisi), kogumispensioni fondide tootlust - leitakse pensionide suurus esimesest ja teisest sambast erinevate stsenaariumide jaoks ning hinnatakse nende mõju pensioni suurusele.

Teoreetiliste asendusmäärade mudel on selge ning piisav vahend mõjude hindamiseks, mis erinevalt mikrosimulatsioonimudelist võimaldab arvestada erinevate taustatunnustega, nagu laste arvu ja lapsehoolduspuhkusel viibitud ajaga. Antud töös arvestab teoreetiliste asendusmäärade meetod naiste tulevaste pensionide prognoosimisel alljärgnevate individuaalsete tunnuste ja analüüsiperioodil aset leidnud reformidega:

- isiklike kindlustuskoefitsientidega;
- sünnitamismustriga (sh laste arvu ja karjäärikatkemistega);
- palgaga ja selle kasvutempoga perioodil 2004- 2047;
- naise otsusega liituda/ mitte liituda kohustusliku pensionisambaga;
- kohustuslike pensionimaksete alustamisajaga;
- naise otsusega jätkata/ mitte jätkata kohustuslikke pensionimakseid 2010. aastal;
- naise otsusega suurendada/ mitte suurendada kohustuslikke pensionimakseid perioodil 2014- 2017;
- erinevate vanemapensioni sätetega;
- keskmise sotsiaalmaksuga maksustatud tulu kasvutempo muutustega perioodil 2004- 2047;
- kohustusliku pensionisamba strateegia valikuga;

- kohustusliku pensionisamba tootlusega perioodil 2004- 2047.

Töö käigus hinnatakse Eestis juba läbi viidud pensionisüsteemi reformide mõju naiste pensionide põlvkonnasisesele jaotusele, erinevate stsenaariumite lõikes on muutumatuteks tunnusteks sugu (naised) ning vanus (vaadeldav vanusegrupp 1982. aastal sündinud), muutuvateks tunnusteks on liitumine/ mitte liitumine kogumispensioniga, maksete jätkamine/ mitte jätkamine, vanemapensioni eri sätete rakendumine, sünnitamismuster, palgatase, kogumispensioni fondi strateegia. Töö eesmärgist lähtuvalt on oluline hinnata põlvkonnasisest pensionide ebavõrdsust prognoosides individuaalsed kuupensionid, arvestades individuaalsete tunnustega.

Selleks, et hinnata kohustusliku pensionisamba ajutiste reformide mõju naiste põlvkonnasisesele pensionide ebavõrdsusele on autor vaadelnud erinevaid stsenaariumeid, kus ühisteks tunnusteks on:

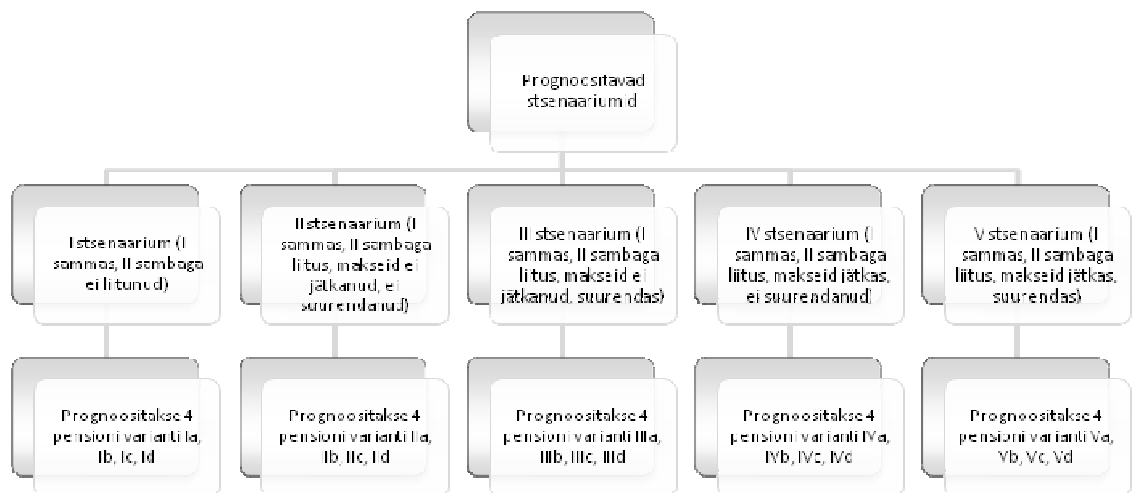
- sünniaasta (1982. aasta);
- tööturule sisenemise aeg (2004. aasta, 22-aastaselt);
- iga lapsega töölt eemalolemise aeg 3 aastat;
- kogumispensioni fondi strateegia (progressiivne ja konservatiivne);
- pensionile jäämise aeg (2047. aasta, 65-aastaselt);
- oodatav eluiga pensionile jäädes 20 aastat;
- pensioni makstakse annuiteetmaksetena;
- annuiteedimäär kogumispensioni varade vahetamisel igakuiseks pensionimakseks 3%;
- ei ole ennetähtaegset, edasilükatud ega soodustingimustel vanaduspensioni või eripensione.

Eelpool nimetatud ühiste tunnustega naistele antakse erinevad eeldused, millest tulenevalt on autor koostanud viis erinevat stsenaariumit (vt joonis 2.6):

- Esimene stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine ei liitunud teise sambaga ning tema pension sõltub ainult esimesest sambast, kohustusliku pensionisamba reforme selles stsenaariumis ei arvestata.

- Teine stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine liitus teise sambaga, kuid ei jätkanud makseid 2010. aastal ning ei suurendanud endapoolseid makseid aastatel 2014- 2017.
- Kolmas stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine liitus teise sambaga, kuid ei jätkanud makseid 2010. aastal, samas suurendas endapoolseid makseid aastatel 2014- 2017.
- Neljas stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine liitus teise sambaga, jätkas makseid 2010. aastal, kuid ei suurendanud endapoolseid makseid aastatel 2014- 2017, sealjuures riigipoolsed maksed suurenesid sellest hoolimata.
- Viies stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine liitus teise sambaga, jätkas makseid 2010. aastal, suurendas endapoolseid makseid aastatel 2014- 2017 ning sealjuures suurenesid ka riigipoolsed maksed.

Seega arvestab autor analüüsi läbi viimisel erinevate kohustusliku pensionisamba sissemaksemääradega aastatel 2009- 2017 (vt lisa 1). Iga nimetatud stsenaariumi puhul on autor uurinud erinevate palgatasemete mõju tulevase pensionimakse kujunemisele, selleks on välja arvatatud, milliseks see kujuneb alam-, keskmise ja keskmisest kõrgema (väärtus on leitud sama suhtega, mis on alam- ja keskmise palga vahel) palga korral.

Joonis 2.6 Prognoseitavad stsenaariumid (autori koostatud).

Vanemapensioni rakendamise mõju hindamisel on oluline, kas naine liitus kohustusliku pensionisambaga või mitte, sest vastavalt sellele rakenduvad erinevad vanemapensioni

arvestusmeetodid. Autor arvestab analüüsi läbi viimisel laste arvuga ja nende sünniajaga (laps sündinud perioodil 31.12.2003- 31.12.2012 ja peale 01.01.2013). Eelpool nimetatud viite stsenaariumisse on lisaks palgast tulenevale mõjule sisse viidud laste arvust ja nende sünniajast tulenev mõju. Laste arvust tuleneva mõju hindamisel on lähtutud neljast Eesti kõige tüüpilisemast peremudelist ehk vaadatud on naisi, kellel ei ole lapsi, kellel on üks, kaks või kolm last.

Töö eesmärgist tulenevalt on autor kaardistanud vajalikud tööülesanded ja analüüsi etapid:

1. alam-, keskmise ja keskmisest kõrgema palga prognoosimine 2047. aastani;
2. esimese samba koefitsientide prognoosimine 2047. aastani;
3. progressiivse pensionifondi tulususe prognoosimine 2047. aastani;
4. konservatiivse pensionifondi tulususe prognoosimine 2047. aastani;
5. lähtuvalt stsenaariumist ja selle karakteristikutest naiste kuupensionide prognoosimine 2047. aastaks;
6. kohustusliku pensionisambaga liitumise mõju hindamine naiste tulevasele kuupensionile;
7. kohustusliku pensionisamba maksete jätkamise mõju hindamine naiste tulevasele kuupensionile;
8. kohustusliku pensionisamba maksete suurendamise mõju hindamine naiste tulevasele kuupensionile;
9. laste arvust ja sellest tulenevate karjäärikatkemiste mõju hindamine naiste tulevasele kuupensionile;
10. vanemapensioni erinevate sätete rakendumise mõju hindamine naiste tulevasele kuupensionile;
11. palgataseme mõju hindamine naiste tulevasele kuupensionile;
12. kohustusliku pensionisamba strateegia valiku mõju hindamine naiste tulevasele kuupensionile;
13. pensionide asendusmäärade leidmine 2047. aastal;
14. kohustusliku pensionisamba osatähtsuse leidmine kogupensionis;
15. vanemapensioni piisavuse hindamine (vanemapensionist saadav pensionilisa vs kohustusliku pensionisamba maksed).

Joonis 2.7 iseloomustab nende naiste 2047. aasta kuupensionide prognoosimise etappe, kelle pension sõltub ainult esimesest sambast. Esmalt määratletakse algandmed (sugu, vanus, laste arv, sünnitamishetk, töötamise aeg) ning prognoositakse palgad kolme taseme lõikes (alam-, keskmine ja keskmisest kõrgem palk) kasutades (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandusprognoose. Saadud palgaandmete põhjal arvutatakse alljärgneva valemi abil (1) konkreetse naise isikustatud sotsiaalmaksu riikliku pensionikindlustuse osa.

$$(1) S_i = p_i \times \tau_i$$

kus, S_i - isikustatud sotsiaalmaksu riikliku pensionikindlustuse osa,

p_i – vastava stsenaariumi palk (alam, keskmine või keskmisest kõrgem),

τ_i - vaadeldava naise sotsiaalmaksu riikliku pensionikindlustuse osa maksumäär (protsentides).

Järgmise etapina leiab autor alljärgneva valemi kaudu (2) keskmise isikustatud sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa, kus keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu 2047. aastani prognoositakse (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandusprognooside abil.

$$(2) S = p \times \tau$$

kus, S – keskmine isikustatud sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa,

p – keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu,

τ – pensionikindlustuse osa maksumäär 20%.

Seejärel arvutab autor pensionikindlustatu aastakoeffitsiendi jagades tema isikustatud sotsiaalmaksu riikliku pensionikindlustuse osa isikustatud sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa keskmise suurusega (3).

$$(3) K_i = \frac{S_i}{S}$$

kus, K_i - arvutatud kindlustuskoeffitsient,

S_i - isikustatud sotsiaalmaksu riikliku pensionikindlustuse osa,

S - isikustatud sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa keskmine suurus.

Saadud tulemustest lähtuvalt leitakse esimese samba aastakoefitsientide summa palgalt ning alljärgneva valemi (Sotsiaalkindlustusamet) kaudu leitakse vaadeldava naise esimese samba kuupension aastal 2047.

$$(4) \quad RP_i = \alpha + \beta \times \sum_{t=2004}^{2047} K_i$$

kus RP_i - prognoositud riikliku pensionisamba kuupension 2047. aastal (eurodes),

α – prognoositud baasosa rahaline väärtus 2047. aastal (eurodes)¹¹,

β – prognoositud aastakoefitsiendi rahaline väärtus 2047. aastal (eurodes)¹²,

K_i - arvutatud kindlustuskoefitsient.

Vanemapensionist tuleneva pensionilisa arvutamisel arvestatakse laste arvu (1, 2, 3) ja lapse sünniaega (sündinud perioodil 31.12.2003- 31.12.2012 või peale 01.01.2013), sest sellest olenevalt arvestatakse pensionilisa esimese samba puhul, kas ühe, kahe või kolme aastakoefitsiendi suuruses. Pensionilisa suurus esimese samba puhul arvutatakse järgneva valmiga 5.

$$(5) \quad VP = x \times \beta \times a$$

kus, VP – prognoositud vanemapensionist tulenev pensionilisa esimese samba puhul,

x – riikliku pensionikindlustuse seadusest tulenev tegur,

β - prognoositud aastakoefitsiendi rahaline väärtus 2047. aastal (eurodes)¹³,

a - laste arv.

Viimases etapis leiab autor, alljärgneva valemi (Sotsiaalkindlustusamet) abil, milliseks kujuneb vaadeldava naise lõplik esimesest sambast tulenev kuupension 2047. aastal

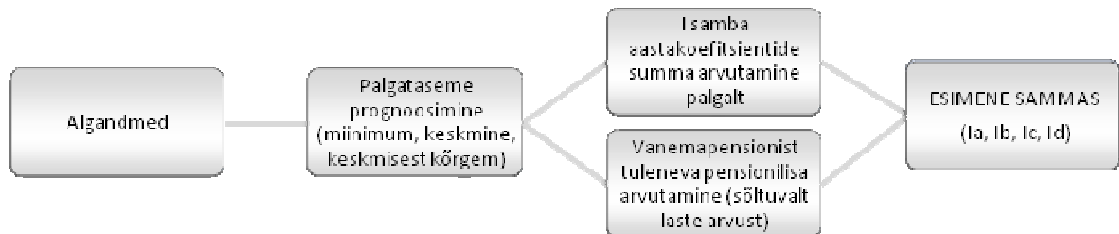
¹¹ Praxise sotsiaaleelarvemudeli prognoos, mis tugineb Rahandusministeeriumi pikaajalistel prognoosidel (Võrk 2012) 634,28 eurot.

¹² Praxise sotsiaaleelarvemudeli prognoos, mis tugineb Rahandusministeeriumi pikaajalistel prognoosidel (Võrk 2012) 17,71 eurot.

¹³ Praxise sotsiaaleelarvemudeli prognoos, mis tugineb Rahandusministeeriumi pikaajalistel prognoosidel (Võrk 2012) 17,71 eurot.

$$(6) RP_i = \alpha + \beta \times \sum_{2004}^{2047} K_i + VP$$

ning kui suure osa moodustab see inimese viimasest palgast.

Joonis 2.7 Esimesest sambast tuleneva kuupensioni prognoosimise etapid (autori koostatud).

Joonis 2.8 iseloomustab nende naiste 2047. aasta kuupensionide prognoosimise etappe, kellel on lisaks pensioni esimesele sambale ka pensioni teine samm. Esmalt on paika pandud algandmed (sugu, vanus, laste arv, sünnitamishetk, töötamise aeg), seejärel prognoositakse palgad kolme taseme lõikes (alam-, keskmine ja keskmisest kõrgem) kasutades (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandusprognoose.

Saadud palgaandmete põhjal arvutatakse valemi 1 abil konkreetse naise isikustatud sotsiaalmaksu riikliku pensionikindlustuse osa. Sealjuures arvestatakse vastavalt stsenaariumi eeldustele sissemaksuprotsente kohustuslikku pensionisambasse sotsiaalmaksust. Nagu eelmiseski protsessikirjelduses, siis ka siin leiab autor valemi 2 kaudu keskmise isikustatud sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa, kus keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu 2047. aastani prognoositakse (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandusprognooside abil.

Seejärel arvutab autor valemi 3 abil pensionikindlustatu aastakoeffitsiendi jagades tema isikustatud sotsiaalmaksu riikliku pensionikindlustuse osa isikustatud sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa keskmise suurusega. Saadud tulemustest lähtuvalt arvutatakse esimese samba aastakoeffitsientide summa palgalt ning valemi 4 kaudu leitakse vaadeldava naise esimese samba kuupension aastal 2047. Kui analüüsitaval naisel on

lapsed sündinud perioodil 31.12.2003- 31.12.2012, siis arvestab autor esimese samba pensionile juurde pensionlisa vastavalt valemile 5.

Kuna selle stsenaariumi puhul on naisel lisaks riiklikule pensionisambale ka kohustuslik pensionisammas, siis arvutatakse lisaks teisest pensionisambast tulenev kuupension. Esmalt leiab autor sissemakse teise sambasse valemi 7 kaudu.

$$(7) SM_i = p_i \times (\tau^{IIr} + \tau^{Ili})$$

kus, SM_i - sissemakse teise sambasse kuus,

p_i - vastava stsenaariumi palk (alam, keskmine või keskmisest kõrgem),

τ^{IIr} - riiklik sissemaksuprotsent teise sambasse sotsiaalmaksust,

τ^{Ili} - inimese sissemaksuprotsent teise sambasse brutopalgast.

Stsenaariumid, kus vaadeldaval naisel on lapsi (1, 2 või 3) arvestatakse välja vanemapensionist tulenev sissemakse lisa, kus on oluline laste arv ja nende sünnihetk. Laste puhul, kes on sündinud perioodil 31.12.2003- 31.12.2012, arvestatakse naistele pensionilisa 1% vanemahüvitiselt (8), siinkohal on autor arvesse võtnud asjaolu, et vanemahüvitist makstakse vanema eelnenud kalendriaasta sotsiaalmaksuga maksustatud tulude järgi ning makseperiood on ligikaudu 1,2 aastat. Kuna mudelis on arvestatud, et naine on töölt eemal, seoses lapse saamisega, kolm aastat, siis esimesel aastal ja teise aasta kahel esimesel kuul arvestatakse vanemapensioni vanemahüvitiselt ning teise aasta kümnel viimasel kuul ning kolmandal aastal, mil vanemahüvitist enam ei maksta, vanemapensioni ei arvestata.

$$(8) VP_{1\%} = VH \times 1\%$$

kus, $VP_{1\%}$ - prognoositud vanemapensionist tulenev sissemakse lisa kuus teise samba puhul 31.12.2003- 31.12.2012 sündinud laste eest,

VH - vanemahüvitis.

Peale 01.01.2013 sündinud laste puhul arvestatakse sissemakse lisa 4% keskmiselt sotsiaalmaksuga maksustatud tulult lapse kolme aastaseks saamiseni (9).

$$(9) VP_{4\%} = S_{vp} \times 4\%$$

kus, $VP_{4\%}$ – prognoositud vanemapensionist tulenev sissemakse lisa kuus teise samba puhul peale 01.01.2013 sündinud laste eest,

S_{vp} – keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu, millelt riik maksab teise sambasse vanemapension.

Kui naisel on ainult esimene pensionisammas ning autor on välja arvutanud, milline on tema saadav kuupension aastal 2047, siis arvestatakse sinna juurde vastavalt laste arvust ja nende sünniajast saadav pensionilisa. See tähendab, et arvestatud pensionilisa laste eest lisandub iga kuu ühes ja samas summas kuupensionile.

Teise samba puhul laste eest saadav sissemakse lisa, mis suunatakse fondi, ei lisandu pensionile jäädes kuupensionile (aastal 2047), vaid sissemakse tehakse ajal, mil naisel on kuni kolme aastane laps. Selleks, et esimese ja teise samba vanemapensionid oleksid võrreldavad viib autor teise samba puhul saadava sissemakse lisa annuiteetmakse kujule ehk arvutab välja kui palju tänu riigipoolsetele maksetele suureneb konkreetse naise kuupension aastal 2047.

Selleks leiab autor iga aasta kohta, mil vanemapensionit makstakse, kui suur on saadav sissemakse lisa ning arvestab, milliseks kujuneb saadud sissemakse lisa pensionile jäämise hetkeks (aastaks 2047) ehk lisab sinna juurde pensionifondist tuleneva tootluse. Viimasena arvutab annuiteedi valemit (*Exceli* funktsioon PMT) kasutades (eeldusel, et oodatav eluiga on 20 ja annuiteedi aastane määr 3%), milline on teise samba puhul lisanduv pensionilisa kuupensionile.

Seejärel arvutab autor valemi 10 abil, milliseks kujuneb aastas kogunev kohustusliku pensionisamba sissemakse.

$$(10) \quad SM_{kokku} = (SM_i + VP_{1\%} + VP_{4\%}) \times t$$

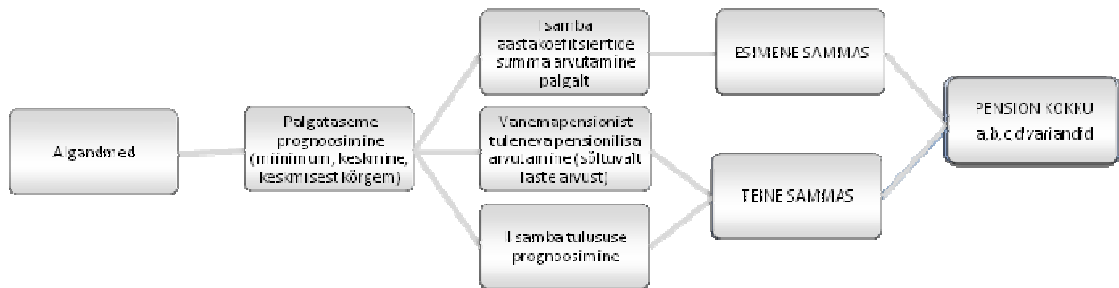
kus, SM_{kokku} - sissemakse teise sambasse kokku,

SM_i - sissemakse teise sambasse kuus,

$VP_{1\%}$ – prognoositud vanemapensionist tulenev sissemakse lisa kuus teise samba puhul 31.12.2003- 31.12.2012 sündinud laste eest,

$VP_{4\%}$ – prognoositud vanemapensionist tulenev sissemakse lisa kuus teise samba puhul peale 01.01.2013 sündinud laste eest,

t – kuude arv, mil kohustusliku pensionisamba makset makstakse.

Joonis 2.8 Esimesest ja teisest sambast tuleneva kuupensioni prognoosimise etapid (autori koostatud).

Selleks, et hinnata kogumispensioni fondi strateegiast tulenevat mõju, prognoosib autor kahe äärmusliku - progressiivse ja konservatiivse - pensionifondi tootluse aastani 2047. Seejärel leitakse annuiteedi valemi (*Exceli* funktsiooni PMT) abil vaadeldava naise kuupension mõlema pensionifondi strateegiast tulenevalt, arvestades oodatavaks elueaks pensionile jäädes 20 aastat ning annuiteedi aastaseks määraks 3%.

Viimases etapis leiab autor, milliseks kujuneb lõplik kuupension 2047. aastal ning kui suure osa moodustab see inimese viimasest palgast.

2.2.2 Andmed ja analüüs

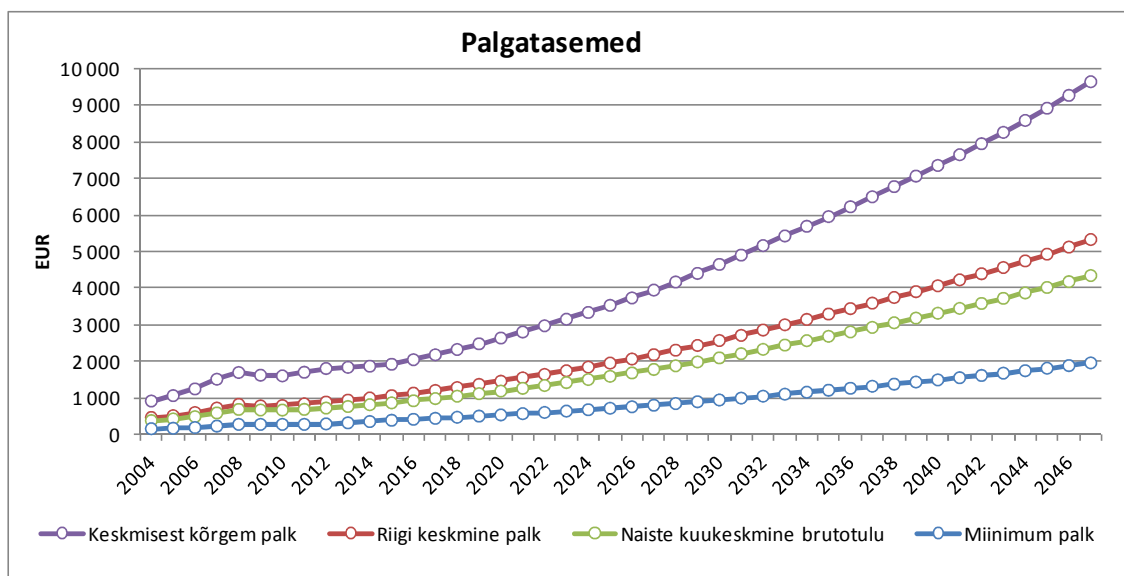
Käesoleva magistritöö raames prognoosib autor 1982. aastal sündinud naiste kuupensionid aastaks 2047, arvestades sealjuures Eestis juba läbi viidud pensionireformidega. Vaatlusaluse grupi valikul lähtus autor võimalusest hinnata muuhulgas kohustusliku pensionisamba rakendamise mõju Eesti naiste pensionile. Pensioni teine sammad muutus kohustuslikuks 1983. aastal sündinutele, seega ei ole nooremate põlvkondade analüüsimine käesoleva töö kontekstis otstarbekas. Vanem generatsioon ei oleks antud töö uurimisgrupiks sobinud vanemapensionirakendamise mõju hindamise aspektist, kuna uus süsteem rakendus alles 01.01.2013 ning selleks, et

hinnata nende sätete mõju tulevasele kuupensionile peaks üks laps olema saadud 2013 või hiljem.

Pensioni esimesest sambast tuleneva kuupensioni arvutamisel on autor vaatlusaluste naiste puhul prognoosinud isikustatud sotsiaalmaksu tasumised, keskmise isikustatud sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa ning kindlustuskoefitsiendid. Esimesel juhul neist on arvestatud vastava palgataseme ning teise samba erinevate sissemaksuprotsentidega (vt lisa 1). Teisel juhul on arvestatud keskmise sotsiaalmaksuga maksustatud tuluga pensionikindlustuses, algandmed aastate 2004-2012 kohta on saadud vastavate aastate Eesti Vabariigi määrustest ning arvutatud vastavalt Eesti keskmise sotsiaalmaksuga maksustatava ühe kalendrikuu tulu suuruse arvutamise korrale. 2013- 2047. aasta andmed on prognoositud tuginedes (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandusprognoosidele. Riikliku pensionisamba kuupensioni arvestamisel on aastakoefitsiendi ja baasosa väärtus aastal 2047 võetud Praxise sotsiaaleelarvemudeli eeldustest, mis kasutavad Rahandusministeeriumi pikaajalisi makromajandusprognoose (Võrk 2012).

Kuupensionide prognoosimisel arvestas autor kolme töötasu eritasandit, esiteks alampalga tasand, kus Eesti andmed aastate 2004- 2015 kohta on reaalsed, saadud Eurostati andmebaasist. Edasised palgaandmed kuni aastani 2047 on autor prognoosinud kasutades (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandusprognoose. Teiseks vaatlusaluseks palgatasemaks on naiste kuukeskmine brutotulu, kus Eesti andmed aastate 2004- 2012 kohta pärinevad Statistikaametist ning andmed aastate 2013- 2047 kohta on autor prognoosinud (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandusprognoosidele tuginedes. Kolmandaks palgatasemeks on autor valinud keskmisest kõrgema sissetuleku, kus andmed vaatlusaluse perioodi kohta on prognoositud lähtuvalt keskmise ja alampalga vahelisest suhtest (joonis 2.9).

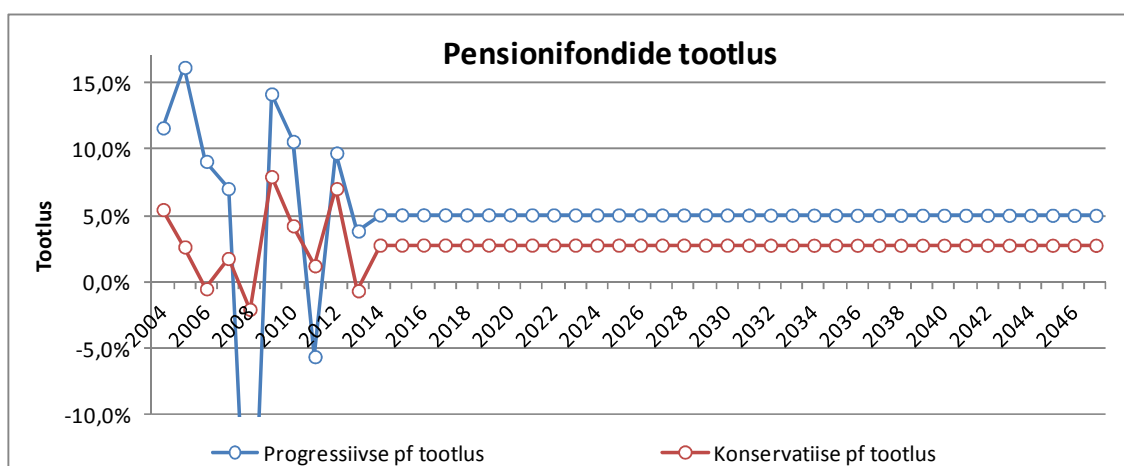
Stsenaariumides, kus naisel on laps(ed) arvestab autor kuupalga prognoosimisel efektiivse tööturu tingimustega, mis tähendab, et perioodil kui naine viibib lapsehoolduspuhkusel on tal õigus vähemalt keskmisele palgakasvule vastavalt (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandusprognoosidele.

Joonis 2.9 Erinevate palgatasemete prognoos aastatel 2004-2047 (autori koostatud).

Kohustuslikust pensionisambast tuleneva kuupensioni prognoosimisel arvestab autor kehtestatud pensionireformidega. Selleks arvutab autor kuupensionid peatükis 2.2.1 kirjeldatud stsenaariumide puhul, kus arvestatakse aastatel 2009- 2017 aset leidnud ajutiste reformidega. Kõigi stsenaariumide puhul on vastavalt eeldustele rakendatud sissemaksuprotsente perioodil 2009- 2017 tuginedes lisale 1.

Kuna inimese tööaja jooksul tehtud sissemaksed investeeritakse valitud pensionifondi strateegiast tulenevalt erinevatesse finantsvaradesse, siis on tulevase pensioni kujunemisel oluline roll valitud pensionifondi tulususel (vt joonis 2.10).

Joonis 2.10 Progressiivse ja konservatiivse pensionifondi nominaalse tootluse prognoos aastatel 2004- 2047 (autori koostatud).

Käesoleva töö raames on autor kuupensionide prognoosimisel aastani 2047 lähtunud konservatiivsest ja progressiivsest strateegiast. Alusandmeteks aastani 2013 on võetud Eesti Väärtpaberikeskuse (EVK) poolt arvatud Eesti Pensioniindeksi (EPI-00 ja EPI-50) reaalsed tootlused ning aastate edasise tulususe prognoosimisel on aluseks võetud keskmine minevikutootlus, millele on lisatud vastavalt (Rahandusministeeriumi 2013. aasta) majandus-prognoosidele tarbijahinnaindeks (vt joonis 2.10).

Valitud uurimisgrupp on optimaalne ka vanemapensioni erisätetest tuleneva mõju hindamise aspektist. Autor on prognoosinud naiste kuupensionid nelja erineva, laste sünnitamist ja tööturult eemalviibimist arvestava, peremudeli (a, b, c, d) puhul.

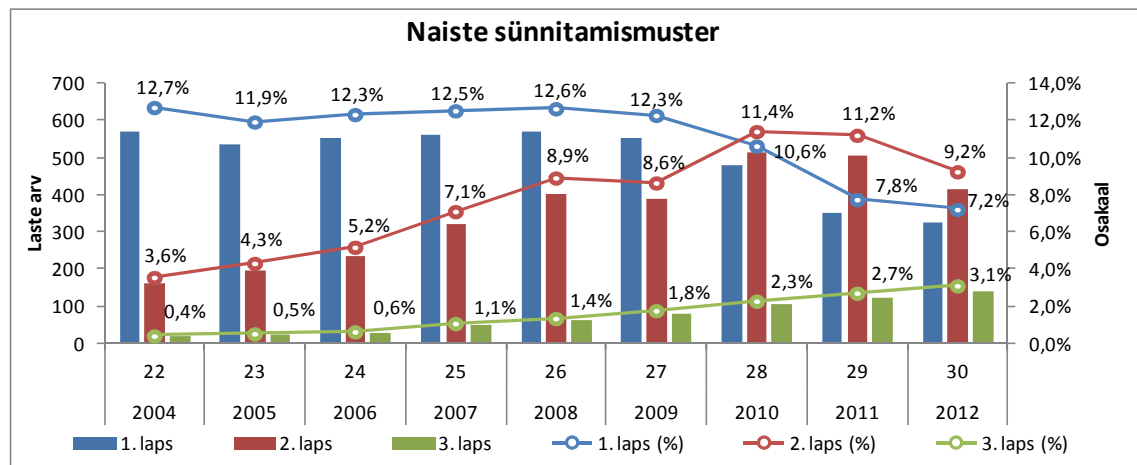
Esiteks, peremudel, kus 1982. aastal sündinud naisel ei ole lapsi, võrdlemaks nende naiste kuupensioni naistega, kel on üks või enam lapsi (a).

Teiseks, peremudel, kus 1982. aastal sündinud naisel on üks laps, sealjuures sündinud 2013. aastal, mil naine oli 31-aastane (b). Oluline on siinkohal mainida, et Eesti ühiskonna üheks suurimaks murekohaks on esimese lapse sünni edasi lükkamine. Kui Eurostati andmetel oli 2012. aastal Euroopa 28 riigi naiste keskmine sünnitamisvanus 30,1 aastat, siis Eesti naiste keskmine sünnitamisvanus oli samal aastal 29,6, kuid suund on selgelt kasvav.

Kolmandaks, käsitleb autor peremudelit, kus 1982. aastal sündinud naisel on kaks last, sealjuures on esimene neist saadud 26-aastaselt, mis tugineb Statistikaameti poolt läbiviidud uuringutele (c). Nimelt sünnitasid 1982. aastal sündinud naised oma esimese lapse 567 juhul 26-aastaselt (vt joonis 2.11). Teise lapse saamise vanuseks määras autor antud stsenaariumis 31. eluaasta, mis võimaldab võrrelda 1. jaanuarist 2013 rakendunud vanemapensioni erisätteid.

Neljanda peremudelina vaatab autor 1982. aastal sündinud naisi, kellel on kolm last, sealjuures on esimene laps saadud 22-aastaselt (d). Nimelt Statistikaameti andmetel said 1982. aastal sündinud naistest 570 juhul oma esimese lapse 2004. aastal, mil nad olid 22-aastased (vt joonis 2.11). Ka teise lapse puhul lähtus autor puhtalt Statistikaameti andmetest, mille kohaselt said vaatlusalusesse vanusegruppi kuuluvad naised oma teise lapse 512 juhul 28-aastaselt (vt joonis 2.11). Kuna antud statistika on avaldatud kuni

2012. aastani, siis lähtus autor kolmanda lapse sünnihetke prognoosimisel tüüpilisest kolmelapsega peremudelist, kus viimane laps saadakse peale 35. eluaastat.

Joonis 2.11. 1982. aastal sündinud naiste sünnitamismuster (autori koostatud Statistikaameti andmetabeli RV129 põhjal).

Kuna autorile teadaolevalt puudub statistika selle kohta, kui kaua Eesti naised keskmiselt ühe lapsega kodus viibivad, siis on iga peremudeli puhul, kus naisel on lapsi, autor arvestatud ühe lapsega kodusolemise ajaks kolm aastat, mis on vastavalt Töölepingu seadusele maksimaalne lapsehoolduspuhkuse aeg.

Kui naisel on ainult pensioni esimene samm, siis vanemapensionist tulenev pensionilisa arvestatakse aastakoeffitsiendi järgi, mille väärtus 2047. aastal saadakse Praxise sotsiaaleelarvemudeli prognoosidest, mis arvestavad Rahandusministeeriumi pikaajalisi prognoose (Võrk 2012). Teise samba puhul arvestatakse sissemakse lisa laste eest, kes on sündinud alates 01.01.2013 keskmise sotsiaalmaksuga maksustatava tulu pealt, andmed pärinevad Vabariigi Valitsuse määrusest „Eelmise kalendriaasta sotsiaalmaksu andmete alusel Eesti keskmise sotsiaalmaksuga maksustatava ühe kalendrikuu tulu suuruse kinnitamine”. Enne 01.01.2013 sündinud laste eest (so 31.12.2003- 31.12.2012) arvestati sissemakse lisa vanemahüvitiselt, mis arvutatakse hüvitisole õiguse tekkimise päevale eelnenud kalendriaasta sotsiaalmaksuga maksustatud tulude järgi. Kui vanem ei töötanud hüvitisole õiguse tekkimisele eelnenud aastal, siis makstakse vanemahüvitist vanemahüvitise alammääras.

2.2.3 Erinevate reformide mõju analüüs

Eesti pensionisüsteemi eesmärgiks on aidata inimestel pensionile jäädes säilitada piisavad sissetulekud eluga toime tulemiseks ning väljakujunenud elustandard. Kui lähtuda Euroopa Liidu keskmisest elamisväärsusest pensionist, siis peaks see olema vähemalt 65% inimese viimasest brutopalgast.

Käesolevas peatükis analüüsib autor erinevate Eesti pensionisüsteemi reformide mõju naiste pensionide põlvkonnasisesele jaotusele. Pensionireformide all käsitletakse kohustusliku pensionisamba rakendumist, selle maksete peatumist 2010. aastal ning maksete suurendamisvõimalust 2014. aastal. Samuti värskeimat reformi Eesti pensionisüsteemis, nimelt nn vanemapensioni süsteemi muutmist ja selle erinevate sätete rakendumist.

Järgnevalt on prognoositud tulevased kuupensionid 1982. aastal sündinud naistele, kes sisenesisid tööturule 2004. aastal ning jäävad pensionile 2047. aastal. Selleks, et hinnata, milline mõju ühel või teisel eelpool nimetatud kohustusliku pensionisamba reformil on, vaatab autor naist tööstaažiga 44 aastat, eeldusel, et oodatav eluiga pensionile jäädes on 20 aastat ning aastane annuiteedimäär 3%. Pensionide prognoosimisel on arvestatud kolme erineva palgatasemega (alam, naiste keskmine, keskmisest kõrgem) ning kahe erineva kohustusliku pensionifondi tootlusega, kus progressiivse pensionifondi (PPF) aastatootlus on 5,1% ning konservatiivse pensionifondi (KPF) aastatootlus 2,8%. Välja on arvutatud kui suure osakaalu moodustavad 2047. aastal saadavad pensionid inimese viimasest brutopalgast ning milline on erinevate palgade suhe võrrelduna pensionide suhtega (vt lisa 3).

Prognooside kohaselt on alampalka saava naise viimane palk 2047. aastal 1 958 eurot, keskmist palka saava naise viimaseks palgaks kujuneks 4 344 eurot ning keskmisest kõrgemat sissetulekut omava naise viimaseks palgaks 9 638 eurot. Sealjuures on nii alam- ja keskmise palga kui keskmise ja keskmisest kõrgema palga vaheline suhe 45% (vt lisa 3).

I stsenaariumi, kus naise pension sõltub ainult esimesest sambast, kuupensioniks kujuneks alampalka korral 948 eurot, mis moodustaks tema viimasest brutopalgast 48%. Naiste keskmise brutopalka korral oleks saadavaks kuupensioniks 1 347 eurot ehk 31%

viimasest sissetulekust ning kõrgemapalgalise kuupension oleks arvutuste kohaselt 2 256 eurot, mis teeb brutoasendusmääraks 23%. Kui 2047. aasta palkadevaheline suhe oli 45%, siis kuupensionide vaheline suhe alam- ja keskmise palga saajate puhul on 70% ning keskmise ja keskmisest kõrgema palga saajate puhul 60% (vt tabel 2.1).

Tabel 2.1 Kuupensionid aastal 2047 I ja II stsenaariumi korral (autori koostatud).

Stsenaarium	Eeldused	Palgatase	I sammas	II sammas KPF	Pension kokku KPF	Pensionide suhe KPF	Asendusmäär KPF
I a	Ei liitunud II sambaga	alampalk	948	0	948		48%
		keskmise palk	1 347	0	1 347	70%	31%
		keskmisest kõrgem palk	2 256	0	2 256	60%	23%
II a	Liitus II sambaga	alampalk	887	226	1 113		57%
	Ei jätkanud makseid	keskmise palk	1 209	507	1 716	65%	40%
	Ei suurendanud makseid	keskmisest kõrgem palk	1 944	1 140	3 084	56%	32%

KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

Kui naiste palkades esinevad suured erinevused, sõltuvalt naise haridusest ja ametikohast, siis pensionipõlves leiab aset teatud ühtlustumine. Pensionide jaotus põlvkonnasiseselt on võrdsem tänu riiklikule pensionile. Nimelt ei sõltu esimene pensionisammas ainult inimese sissetulekust, vaid esimese samba koefitsiendi arvutamisel arvestatakse riigi keskmise sotsiaalmaksuga maksustatud tuluga pensionikindlustuses. Samuti kehtib kõigile 2047. aasta pensionäridele üks aastakoefitsiendi väärtus ning baasosa väärtus. Need ühised tingimused võrdsustavad esimesest sambast saadavat pensioni ning palgast sõltuva osa osatähtsus sellega väheneb.

Vaadates I stsenaariumi naiste pensionide asendusmäärasid, mis on arvatud viimaselt brutopalgalt, siis jäävad need alla Euroopa Liidu keskmise elamisväärsse pensioni. See viitab sellele, et ainult riiklikust pensionist ei piisa selleks, et tagada elamisväärsne pension ning naise, kes loodavad ainult riiklikule pensionile, ohustab selgelt 2047. aastal pensionile jäädes vaesumine. Lisaks eelnevale on asendusmäärade jaotus erinevate palgatasemete lõikes ebavõrdsem, mis viitab sellele, et riikliku pensionisambaga toetab Eesti riik madalama sissetulekuga inimeste tarbimise ühtlustamist läbi põlvkonnasisese sissetulekute ümberjaotamise.

Rahvastiku pikaajalised arengud nagu oodatava eluea tõus ja sündide vähenemine on paljudes riikides pensionisüsteemidele keerulisi probleeme põhjustanud. Sellest tulenevalt on üha olulisemaks muutumas riikliku pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse

tagamine. Oodatava eluea tõus toob endaga kaasa pensioniealise elanikkonna suurenemise ning tööealiste inimeste vähenemise tulevikus, mis omakorda tekitab olukorra, kus riik ei suuda jooksvalt finantseeritava pensioniskeemiga pensionäridele elamisväärselt pensioni tagada. Pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse tagamiseks on enamikes riikides lisaks riiklikule pensionile rakendatud kohustuslik pension, mis on eelfinantseeritav ning mille suurus sõltub otseselt inimese eelnevast palgast ning investeeringute tootlikkusest. Pensionifondide tootlus on midagi, milles keegi kindel ei saa olla, seega tasuks prognooside tegemisel olla pigem konservatiivsem, alljärgnevalt on presenteeritud 2047. aasta kuupensionid, mis arvestavad konservatiivse pensionifondi 2,8%-list aastatootlust (progressiivse pensionifondi tootlust arvestavad kuupensionid toodud lisas 3).

Kui esimese samba puhul sõltub naise pension 100%-liselt riiklikust pensionist, siis kohustusliku pensionisamba rakendamisega vähenes riikliku pensioni osa alampalga saajatel 20%, keskmise palga saajatel 30% ning keskmisest kõrgema palga saajatel 37%, moodustades jätkuvalt suurema osa kuupensionist.

Prognoosides eelpool analüüsitud naisele kuupensionid 2047. aastaks eeldusel, et ta liitus 2004. aastal, mil hakkas jooksmas tema tööstaaž, kohustusliku pensionisambaga (II stsenaarium) ning arvestades konservatiivse pensionifondi tootlusega, kujuneks alampalgalise naise kuupensioniks 1 113 eurot, mis moodustaks tema viimasest palgast 57%. Keskmise palgatasemega naise kuupension oleks 1 716 eurot tagades 40% viimasest töötasust ning keskmisest kõrgema palgaga naise pensioniks oleks vastavalt prognoosile 3 084 eurot ehk 32% viimasest sissetulekust (vt tabel 2.1).

Tulemustest lähtuvalt hindab autor kohustusliku pensionisambaga liitumist kasulikuks sammuks, kuna sellega, et inimene otsustas säästa igakuiselt 2% oma brutopalgast, suurenes tema pensioni asendusmäär konservatiivse strateegia korral keskmiselt 9 protsendipunkti võrra. Eelpool toodud andmetest selgub, et kohustusliku pensionisambaga liitumine (II stsenaarium) suurendas 2047. aastal saadavat kuupensionid alampalga saajatel 165 euro võrra kuus ehk 17%. Samas keskmise palga saajate võit oli juba 369 eurot (27%) ning keskmisest kõrgema palga saajate võit koguni 828 eurot (37%) kuus ehk mida suurem on inimese ametlik sissetulek, seda suuremad

on tema laekumised pensioniks ja sellest tulenevalt ka tulevikus saadav pension (vt tabel 2.1).

Kui I stsenaariumi puhul oli pensionide suhe alam- ja keskmise palga saajate puhul 70% ja keskmise ning kõrgema palga saajate puhul 60%, siis II stsenaariumi puhul on vastavad suhtenäitajad langenud konservatiivse pensionifondi valinutel 65%-le ja 56%-le. Kuna kohustuslik pensionisammas on seotud inimese eelneva sissetuleku ning valitud pensionifondi tootlusega, siis on teise samba puhul pensionide jaotus põlvkonnasiseselt ebavõrdsem (vt tabel 2.1).

2009. aastal viidi läbi kohustusliku pensionisamba ajutine reform, mille käigus riik peatas 2010. aastal maksed kohustuslikku pensionisambasse, kuid andis inimestele võimaluse jätkata endapoolseid makseid 2% ulatuses. Hindamaks, kas ja millist mõju avaldas antud reform naiste pensionile, prognoosis autor kuupensionid 2047. aastaks naistele, kes otsustasid endapoolseid makseid jätkata ning naistele, kes seda ei teinud (vt tabel 2.2).

Tabel 2.2 Kuupensionid aastal 2047 II ja IV stsenaariumi korral (autori koostatud).

Stsenaarium	Eeldused	Palgatase	I sammas	II sammas KPF	Pension kokku KPF	Pensionide suhe KPF	Asendusmäär KPF
II a	Liitus II sambaga	alampalk	887	226	1 113		57%
	Ei jätkanud makseid	keskmise palk	1 209	507	1 716	65%	40%
	Ei suurendanud makseid	keskmisest kõrgem palk	1 944	1 140	3 084	56%	32%
IV a	Liitus II sambaga	alampalk	884	232	1 117		57%
	Jätkas makseid	keskmise palk	1 203	522	1 725	65%	40%
	Ei suurendanud makseid	keskmisest kõrgem palk	1 929	1 175	3 104	56%	32%

KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

IV stsenaariumis on prognoositud pension 2,8%-lise aastatootluse korral naisele, kes 2010. aastal jätkas makseid. Alampalga saaja kuupension oleks sel juhul 1 117 eurot (57% viimasest palgast), keskmise palga saajal 1 725 eurot (40% viimasest palgast) ning keskmisest kõrgema palga saajal 3 104 eurot (32% viimasest palgast). Võrreldes omavahel II ja IV stsenaariumi, siis selgub, et IV stsenaariumi naised saavad 2047. aastal 4- 20 euro võrra suuremat kuupensioni kui II stsenaariumi naised. Kuigi IV stsenaariumi naine tegi perioodil 2010- 2011 3% võrra rohkem sisse makseid kui II stsenaariumi naine ning endapoolsete maksete jätkamisest tulenevalt suurenesid automaatselt riigipoolsed maksed perioodil 2014- 2017, siis kokkuvõttes mõjutas see tulevast kuupensioni marginaalselt (vt tabel 2.2).

Andmetest selgub, et II ja IV stsenaariumi pensionide suhe ning asendusmäärad on võrdsed kõigi palgatasemete lõikes (vt tabel 2.2), seega need, kes otsustasid maksta oma brutopalgalt täiendavalt pensionifondi, loobusid tänasest tarbimisest ning suurendasid 2047. aastal saadavat kuupensionid keskmiselt 0,5%, samas ei omanud see mõju asendusmääradele. See tähendab, et maksete jätkamine aastatel 2010- 2011 omas marginaalset mõju naiste pensionide põlvkonnasisesele jaotusele.

Reformi teine etapp sisaldas maksete suurenemist perioodil 2014- 2017, mis tähendas, et inimestel, kes jätkasid 2010. aastal endapoolseid makseid, suurenesid sel perioodil riigipoolsed maksed 4%-lt 6%-le, samas oli nii jätkajatel kui mittejätkajatel võimalus esitada avaldus endapoolsete maksete suurendamiseks 2014- 2017 aastal 2%-lt 3%-le ning kõigil, kes avalduse esitasid, sh mittejätkajatel, suurenesid riigipoolsed maksed 6%-le.

III stsenaariumi naiste prognoositud 2047. aasta kuupensionid 2,8%-lise tootluse korral oleksid 1 118 eurot (alampalga korral), 1 727 eurot (keskmise palga korral) ja 3 108 eurot (keskmisest kõrgema palga korral). Võrreldes neid II stsenaariumi kuupensionidega, siis alampalga saajad võitsid maksete suurendamisega 2047. aasta kuupensionis 5 eurot ehk 0,4%, keskmise palga saajad 11 eurot (0,6%) ning keskmisest kõrgema palga saajad 24 eurot (0,8%). Asendusmäärades ning kuupensionide vahelistes suhetes erinevusi pole, seega olulist mõju naiste pensionide jaotusele antud reformiga ei kaasnenud (vt tabel 2.3).

Tabel 2.3 Kuupensionid aastal 2047 II ja III stsenaariumi korral (autori koostatud).

Stsenaarium	Eeldused	Palgatase	I samm	II samm KPF	Pension kokku KPF	Pensionide suhe KPF	Asendusmäär KPF
II a	Liitus II sambaga	alampalk	887	226	1 113		57%
	Ei jätkanud makseid	keskmise palk	1 209	507	1 716	65%	40%
	Ei suurendanud makseid	keskmisest kõrgem palk	1 944	1 140	3 084	56%	32%
III a	Liitus II sambaga	alampalk	884	233	1 118		57%
	Ei jätkanud makseid	keskmise palk	1 203	524	1 727	65%	40%
	Suurendas makseid	keskmisest kõrgem palk	1 929	1 178	3 108	56%	32%

KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

Võrreldes II ja V stsenaariumi 2047. aasta kuupensione 2,8%-lise tootluse korral, siis on V stsenaariumi naistel 0,6% (alampalga korral), 0,8% (keskmise palga korral) ja 1,1% (keskmisest kõrgema palga korral) suurem kuupension. Samas ei ole erinevus

kuupensionides nii suur, et see mõjutaks pensionide asendusmäärasid või pensionide vahelist suhet (vt tabel 2.4).

Tabel 2.4 Kuupensionid aastal 2047 II ja V stsenaariumi korral (autori koostatud).

Stsenaarium	Eeldused	Palgatase	I samm	II samm KPF	Pension kokku KPF	Pensionide suhe KPF	Asendusmäär KPF
II a	Liitus II sambaga	alampalk	887	226	1 113		57%
	Ei jätkanud makseid	keskmise palk	1 209	507	1 716	65%	40%
	Ei suurendanud makseid	keskmisest kõrgem palk	1 944	1 140	3 084	56%	32%
V a	Liitus II sambaga	alampalk	884	235	1 119		57%
	Jätkas makseid	keskmise palk	1 203	528	1 730	65%	40%
	Suurendas makseid	keskmisest kõrgem palk	1 929	1 187	3 117	56%	32%

KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

Erinevate palgatasemetega naiste pensionide asendusmääradest selgub, et kõige suurema järelandmise pensionile jäädes peavad oma elustandardis tegema keskmisest kõrgemapalgalisel (asendusmäärad 23% I stsenaariumis ja 32% II-V stsenaariumis). Alampalgaliste kuupension on kõige lähemal viimasele sissetulekule (asendusmäärad 48% I stsenaariumis ja 57% II-V stsenaariumis), seega ei pea alampalgalisel oma elustandardis suuri järelandmisi tegema, kuid eraldi küsimus on see, kui elamisväärteline palk on riigi alampalk (vt lisa 3).

Võrreldes erinevaid reforme (maksete jätkamise vs suurendamise võimalus), siis autori hinnangul oleks tulusam olnud pigem esitada maksete suurendamise avaldus (III stsenaarium) kui jätkamise avaldus (IV stsenaarium). Nimelt makseid suurendanud naiste 2047. aastal saadav kuupension, 2,8%-lise tootluse korral, oleks 0,4%- 0,8% suurem (võrreldes II stsenaariumiga), samas IV stsenaariumi kuupension oleks 0,3%- 0,6% suurem (võrreldes II stsenaariumiga). Kõige kasulikumaks pidas autor mõlema reformiga liitumist, sest prognooside kohaselt on V stsenaariumi naistel 0,6%- 1,1% suurem kuupension (võrreldes II stsenaariumiga).

Analüüsides prognoositud kuupensione jõudis autor järeldusele, et 2009. aastal riigi poolt läbi viidud ajutine reform, mis sisuliselt hõlmab erineval kujul aastaid 2010- 2017, ei oma olulist mõju naiste kuupensionide kujunemisele ning sellest tulenev naiste põlvkonnasisene pensionide ebavõrdsus on marginaalne. Küll aga selgus analüüsist, et kui võrrelda endapoolsete maksete jätkamise ning suurendamise võimalust, siis tulevasele kuupensionile olulisemat efekti andis maksete suurendamine. Hoolimata sellest, et autor arvestas kuupensionide prognoosimisel pensionifondide tootlusega, ei

piisa esimesest ja teisest sambast selleks, et tagada elamisväärne pension (asendusmäär 65% brutopalgast) ning inimestel tasuks täiendavalt koguda kolmandasse pensionisambasse.

Nagu kohustusliku pensionisamba seotus inimese palgaga suurendab põlvkonnasisest pensionide ebavõrdsust, nii ka pensionifondi valik. Nimelt on inimesed väga erineva investeerimisteadlikkuse ja riskivalmidusega ning sõltuvalt pensionifondi valikust saadakse osa erinevatest tootlustest. Riskialtimatel ja investeerimisteadlikematel on võimalus lõigata suuremat kasu kui konservatiivsetel ja antud valdkonnast vähem teadlikel inimestel. Ebavõrdsus seisneb ka pensionifondi haldustasudest tulenevalt, nimelt kehtib üldjuhul reegel, et mida riskantsem fond, seda kõrgemad on haldustasud. Progressiivsete pensionifondide haldustasud jäävad 2014. aastal erinevate fondivalitsete lõikes vahemikku 1,25%- 1,86% ning konservatiivsetel pensionifondidel 0,7% - 0,95% vahele (Pensionikeskus).

Kui vaadata, millist mõju avaldab kohustusliku pensionifondi valik naise tulevasele kuupensionile, siis tabelist 2.5 on näha, et konservatiivse pensionifondi valinud naise teisest sambast tulenev pension on ligikaudu 33% väiksem kui riskantsema fondi valinud naise oma.

Tabel 2.5 Kogumispensioni fondist tulenev erinevus kuupensionile (autori koostatud).

Stsenaarium	Eeldused	Palgatase	II sammas PPF	Pension kokku PPF	II sammas KPF	Pension kokku KPF	Tootlusest erinevus (II)	Tootlusest erinevus kokku
II a	Lüüts II sambaga	alampalk	332	1 219	226	1 113	-32%	-9%
	Ei jätkanud makseid	keskmise palk	750	1 959	507	1 716	-32%	-12%
	Ei suurendanud makseid	keskmisest kõrgem palk	1 695	3 639	1 140	3 084	-33%	-15%
III a	Lüüts II sambaga	alampalk	347	1 231	233	1 118	-33%	-9%
	Ei jätkanud makseid	keskmise palk	784	1 986	524	1 727	-33%	-13%
	Suurendas makseid	keskmisest kõrgem palk	1 771	3 700	1 178	3 108	-33%	-16%
IV a	Lüüts II sambaga	alampalk	345	1 230	232	1 117	-33%	-9%
	Jätkas makseid	keskmise palk	780	1 983	522	1 725	-33%	-13%
	Ei suurendanud makseid	keskmisest kõrgem palk	1 765	3 694	1 175	3 104	-33%	-16%
V a	Lüüts II sambaga	alampalk	350	1 235	235	1 119	-33%	-9%
	Jätkas makseid	keskmise palk	791	1 994	528	1 730	-33%	-13%
	Suurendas makseid	keskmisest kõrgem palk	1 790	3 720	1 187	3 117	-34%	-16%

PPF- progressiivne pensionifond, tootlus 5,1%; KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

Võrreldes kuupensione, siis esimene sammas tasakaalustab teise samba tootlusest tingitud erinevuse ning konservatiivse pensionifondi valinud naise kuupension on erinevate palgatasemete lõikes 9%- 16% väiksem. Erinevus palgatasemete lõikes on tingitud sellest, et kohustuslik pensionisammas on tugevas seoses inimese sissetulekuga

ehk mida kõrgem on palk, seda suuremad on sissemaksed ning seda suuremat rolli mängib fondi tootlus (vt tabel 2.5).

Kohustusliku pensionifondi ajutiste reformide mõju naiste pensionide asendusmääradele on kokku võetud alljärgneva tabeliga 2.6, kus on välja toodud nii konservatiivse kui progressiivse pensionifondi tootluse puhul asendusmäärade tõus protsendipunktides.

Tabel 2.6 Muutused tulevastes asendusmäärades (protsendipunktides) sõltuvalt kohustusliku pensionisamba ajutistest reformidest (autori koostatud).

	Alampalga korral	Keskmise palga korral	Keskmisest kõrgema palga korral
PPF			
Liitumine II sambaga	14	14	14
Maksete jätkamine	1	1	1
Maksete suurendamine	1	1	1
KPF			
Liitumine II sambaga	8	9	9
Maksete jätkamine	0	0	0
Maksete suurendamine	0	0	0

PPF- progressiivne pensionifond, tootlus 5,1%; KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

Eelnevatele faktoritele lisaks on üheks oluliseks naiste pensioni mõjutavaks teguriks laste saamine ning sellest tulenevalt tööturul eemalolek. Kui riigi jaoks on oluline iibe tõstmine, nagu see Eestis on, siis tuleks rohkem tähelepanu suunata naiste võrdsele kohtlemisele ning tagada lastega naistele samad tingimused pensionipõlveks kui naistele, kel lapsi pole.

Esimese samba puhul arvestatakse sotsiaalmaksu laekumist inimese palgalt, mis tähendab, et kui naine viibib lapsehoolduspuhkusel (käesolevas töös kolm aastat iga lapse kohta) ning tal puudub sissetulek, siis ei saa ka arvestada sotsiaalmaksu tema palgalt. Riik kompenseerib lapsega seoses tööturul eemaloleku kolm aastat sellega, et arvestab nendel perioodidel sotsiaalmaksu ja pensioniõiguse alampalgamääralt. Olenevalt palgatasemest võib esimese samba koefitsient olla sel perioodil kordi väiksem kui palga pealt arvestatuna ning mõjutada seeläbi tulevikus saadavat kuupensioni.

Palk mõjutab kuupensioni suurust ka läbi kohustusliku pensionisamba, kui tööturul osalemise tingimustes laekub teise sambasse igakuiselt 6% inimese brutopalgalt (2%+4%), siis lapsehoolduspuhkusel viibiva naise teise sambasse laekub vastavalt 1.

Selleks, et hinnata vanemapensioni erisätetest tulenevat mõju naiste põlvkonnasisesele pensionile on autor prognoosinud saadava pensionilisa 2047. aastaks erinevate stsenaariumide lõikes (vt tabel 2.8). Iga viie (I-V) eelpool nimetatud stsenaariumi korral on analüüsitud nelja (a, b, c, d) peremudelit, kus a stsenaariumile vastab naine, kellel pole lapsi, b-le vastab naine, kellel on üks laps, c-le vastab naine, kellel on kaks last ning d-le naine, kellel on kolm last, vastavatele peremudelitele omased sünnitamisustrid on toodud tabelis 2.7.

	AASTA																													
	'04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	'19	'20	'21	'22	'23	'24	'25	'26	'27						
VANUS	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45						
PEREMUDEL	a																													
b										x	x	x																		
c					x	x	x			x	x	x																		
d	x	x	x					x	x	x								x	x	x										
	esimene laps				teine laps				kolmas laps																					

74

Pensioni esimese samba puhul on arvestus konkreetne, kui naine jääb pensionile 2047. aastal, siis vastavalt laste sünnihetkele korrutatakse nende arv 2047. aastal kehtiva aastakoefitsiendi väärtusega. Pensionilisa lapse eest, kes on sündinud peale 01.01.2013, on seega kolme aastahinde¹⁴ ja laste arvu korrutis ehk I stsenaariumi b, c, d peremudelite korral 53,1 eurot kuus. Pensionilisa lapse eest, kes on sündinud perioodil 31.12.2003- 31.12.2012 on kahe aastahinde¹⁵ ja laste arvu korrutis ning lisaks ühe aastahinde¹⁶ ja laste arvu korrutis ehk I stsenaariumi puhul peremudelid c ja d. Tänu sellele, et 1. jaanuarist 2015 hakatakse maksma ühe aastahinde suurust pensionilisa laste eest, kes on sündinud enne 01.01.2013, on mõlemal perioodil sündinud laste eest saadav lisa võrdne ehk 53,1 eurot kuus (vt tabel 2.8).

Tabel 2.8 Esimese ja teise samba puhul vanemapensionist tulenevad pensionilisad (autori koostatud).

Stsenaarium	Palgatase	Peremudel	Laste arv	Vanemapensi on enne 01.01.13 PPF	Vanemapension enne 01.01.13 KPF	Vanemapension peale 01.01.13 PPF	Vanemapension peale 01.01.13 KPF
I	alampalk	a	0		0,0		0,0
		b	1		0,0		53,1
		c	2		53,1		53,1
		d	3		106,3		53,1
	keskmine palk	a	0		0,0		0,0
		b	1		0,0		53,1
		c	2		53,1		53,1
		d	3		106,3		53,1
	keskmisest kõrgem palk	a	0		0,0		0,0
		b	1		0,0		53,1
		c	2		53,1		53,1
		d	3		106,3		53,1
II	alampalk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7
		c	2	53,4	53,3	32,3	15,7
		d	3	106,5	106,4	34,5	18,8
	keskmine palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7
		c	2	53,7	53,7	32,3	15,7
		d	3	106,5	106,5	34,5	18,8
	keskmisest kõrgem palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7
		c	2	54,6	54,5	32,3	15,7
		d	3	106,6	106,6	34,5	18,8

PPF- progressiivne pensionifond, tootlus 5,1%; KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

¹⁴ Praxise sotsiaaleelarvemudeli prognoos 2047. aastaks, mis tugineb Rahandusministeeriumi pikaajalistel prognoosidel (Vörk 2012) 17,71 eurot.

¹⁵ Praxise sotsiaaleelarvemudeli prognoos 2047. aastaks, mis tugineb Rahandusministeeriumi pikaajalistel prognoosidel (Vörk 2012) 17,71 eurot.

¹⁶ Praxise sotsiaaleelarvemudeli prognoos 2047. aastaks, mis tugineb Rahandusministeeriumi pikaajalistel prognoosidel (Vörk 2012) 17,71 eurot.

Kohustusliku pensionisambaga liitunud naistele makstakse pensionilisa perioodil 31.12.2003- 31.12.2012 sündinud laste eest eelpool kirjeldatud viisil kolm aastahinnet ning lisaks 1% vanemahüvitiselt. Tabelist 2.8 on näha, et kuupensionis sisalduvad vanemapensionist saadavad lisad on võrreldavad I stsenaariumi pensionilisadega, jäädes 53,3- 54,6 euro vahele. Marginaalne erinevus tuleneb sellest, et kohustusliku pensionisambaga mitteliitunutele ei maksta 1% vanemahüvitiselt, samuti mõjutab pensionilisa summasid erinevad palgatasemed, sest 1% makstakse vanemahüvitiselt ning minimaalsed erinevused tulenevad ka valitud fondi tootlusest.

Laste eest, kes on sündinud peale 01.01.2013, saadav pensionilisa (4% keskmiselt sotsiaalmaksuga maksustatavalt tulult, mis on arvestatud annuiteetmakseteks) on mõnevõrra väiksem kui enne 01.01.2013 sündinud laste eest. Konservatiivse pensionifondi 2,8%-lise tootluse puhul on pensionilisa 15,7- 18,8 eurot kuus, progressiivse pensionifondi (tootlus 5,1%) puhul jäävad summad 32,3- 34,5 euro vahele.

Selle sätte puhul on oluline roll ka lapse sünnihetkel, nagu näha, siis II d stsenaariumi puhul, kus laps on saadud 2018. aastal on saadav pensionilisa 18,8 eurot (progressiivse fondi tootluse korral 34,5 eurot), samas 2013. aastal sündinud lapse eest saadud lisa on 15,7 eurot (progressiivse fondi tootluse korral 32,3 eurot) (vt tabel 2.8).

Kui pension on seotud inimese sissetulekuga nagu Eesti kohustuslik pensionisammas, siis on palgal oluline mõju tulevase kuupensioni kujunemisel. Selleks, et hinnata, kas lapsehoolduspuhkuse tõttu töölt eemal viibimine tagab naistele madalama pensioni, võrdleb autor a (0 last) peremudelit b (1 laps), c (2 last) ja d (3 last) peremudelitega, prognoositud kuupensionid on toodud lisas 5.

Tulemustest selgus, et I stsenaariumi puhul alampalka saavate naiste 2047. aasta kuupension suureneb iga lapsega 5%- 6% ehk 53,1 eurot kuus, mida riik maksab pensionilisana. Keskmise palga saajatel suureneb kuupension iga lapsega 2% (so 24,2- 25,7 eurot kuus), samas kui keskmisest kõrgema palga saajate kuupension väheneb iga lapsega 2% (so 37,4- 46,1 eurot kuus). Tulemustest lähtuvalt võib öelda, et kui naisel on ainult esimene sammas, siis on vanemapensioni süsteem piisav kompenseerimaks tööturult eemalolek alam- ja keskmise palgaga naistele, kuid seab ebavõrdsesse

olukorda kõrgemapalgalised, kellel on laste saamine pensionide vaatenurgast lähtuvalt kahjulik. Põhjus on selles, et riik kompenseerib lapsega seoses tööturult eemaloleku kolm aastat arvestades nendel perioodidel sotsiaalmaksu ja pensioniõigust alampalgamääralt, mis mõjutab negatiivselt just keskmise ja kõrgemapalgaliste esimesest sambast tulenevat aastakoeffitsientide summat.

II stsenaariumi puhul on oluline roll lapse sünnihetkel, kui vaadata käesolevas töös käsitletud peremudelite sünnitamismustreid (vt tabel 2.7), siis pensionide vaatenurgast kõige kahjulikum on peremudel b, kus alampalga saajate kuupension kasvab lapse saamisega 0,5% (5 eurot kuus), kuid keskmise ja kõrgemapalgalise pension langeb vastavalt 2% (31 eurot kuus) ja 4% (113 eurot kuus). Peremudelite c ja d puhul on alam- ja keskmise palga saajate kuupension 2047. aastal iga lapsega vastavalt 4% ja 1% kõrgem, kuid jällegi kõrgemapalgalised kaotavad iga lapsega 2% oma kuupensionis. Seega sarnaselt I stsenaariumile seab kohustusliku samba puhul rakendatud pensionisüsteem ebavõrdsesse olukorda kõrgemapalgalised. Osalt on põhjus sama nagu eelpool kirjeldatult, kuid lisaks mõjutab ka see, et riik maksab 4% keskmiselt sotsiaalmaksuga maksustatud tulult, mis on väiksem kui keskmise ja kõrgemapalgaliste sissetulek.

Tabelis 2.9 toob autor välja, millist mõju avaldavad lapsed naiste pensionide asendusmääradele. I stsenaariumi asendusmäärad jäävad jätkuvalt alla Euroopa Liidu keskmise ehk alla 65% viimasest brutopalgast (vt lisa 4). Samas täheldab autor, et pensionide asendusmäärad on alam- ja keskmise palgaliste naiste puhul iga lapsega vastavalt 3% ja 1% võrra kõrgemad, Keskmisest kõrgemapalgaliste pensionide asendusmääradele laste saamine mõju ei avalda.

II stsenaariumi asendusmäärad jäävad samuti üldjuhul alla 65%, välja arvatud alampalgaliste asendusmäärad, kes on valinud riskantsema pensionifondi. Samas on küsitav kui elamisväärtus on riigi alampalk. Lastest mõju naiste pensionide asendusmääradele on alampalgaliste puhul positiivne, suurendades neid olenevalt valitud fondist 1%- 3% võrra. Keskmise ja kõrgemapalgalistele aga pigem negatiivne, vähendades asendusmäärasid 1%- 2% võrra (vt tabel 2.9).

Eelnevast järeldub, et iga lapsega kolm aastat kodus olemist tagab keskmise ja kõrgema palgaga naisele teatava languse kuupensionides ja asendusmäärades. Samas on riik rakendanud erinevaid sätteid selleks, et naiste pensionide põlvkonnasisest jaotust võrdsustada, makstes kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni sotsiaalmaksu riigi sotsiaalmaksu alampalgamääralt ning pensionilisa, mis kompenseerivad teatud määral tööturult eemalolemise. Siiski, ei piisa autori hinnangul riigi poolt makstavast sotsiaalmaksust ja vanemapensionist, et kompenseerida tööturult eemalolek ja motiveerida keskmise ja kõrgemapalgalisi naisi lapsi saama.

Tabel 2.9 Muutused tulevastes asendusmäärades (protsendipunktides) sõltuvalt laste arvust (autori koostatud).

		Alampalga korral	Keskmise palga korral	Keskmisest kõrgema palga korral
I STSENAARIUM				
	1. laps	3	1	0
	2. laps	3	1	0
	3. laps	3	1	0
II STSENAARIUM	PPF			
	1. laps	1	-1	-2
	2. laps	2	0	-1
	3. laps	2	0	-1
	KPF			
	1. laps	0	-1	-1
	2. laps	2	0	-1
	3. laps	3	0	-1

PPF- progressiivne pensionifond, tootlus 5,1%; KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

Tulemustest lähtuvalt võib öelda, et naistele, kes on teise sambaga liitunud, mõjub laste saamine tulevasele kuupensionile negatiivsemalt kui kogumispensioniga mitte liitunutele. Erinevus tuleneb erinevatest vanemapensioni sätetest, kus I stsenaariumi puhul makstakse naistele peale 01.01.2013 sündinud laste eest fikseeritud summa (kolm aastahinnet e 53,1 eurot kuus), kuid II-V stsenaariumi naiste puhul on saadav pensionilisa tunduvalt väiksem (15,7- 18,8 eurot kuus 2,8%-lise tootluse korral) ning selle suurus sõltub valitud fondi tootlusest. Samas peab tõdema, et kehtiv vanemapensioni süsteem kompenseerib teatud määral, kuid mitte piisavalt, tööturult eemaloleku.

Autori hinnangul hetkel kehtiv vanemapensioni süsteem ühelt poolt suurendab naiste pensionide põlvkonnasisest ebavõrdsust. Nimelt on esimese samba puhul

vanemapensionist tulenev pensionilisa fikseeritud summa nii enne kui peale 01.01.2013 sündinud laste puhul (kolm aastahinnet), samas kui teise samba puhul on peale 01.01.2013 sündinud laste eest saadav lisa protsent keskmiselt sotsiaalmaksuga maksustatud tulult ning summa suurus sõltub pensionifondi tootlikkusest. Põlvkonnasisest pensionide ebavõrdsust suurendab veel asjaolu, et kui teise samba puhul maksab riik enne 01.01.2013 sündinud laste eest lisaks kolmele aastahindele 1% vanemahüvitiselt, siis kohustusliku pensionisambaga mitteliitunud vanemad jäävad sellest ilma ning seda ei ole ka teisiti neile kompenseeritud.

Kui vaadata kehtivat vanemapensioni süsteemi eri palgatasemete lõikes, siis ei soosi antud süsteem keskmise ja keskmisest kõrgemapalgaliste naiste laste saamist, sest vanemapension (4%) on seotud riigi keskmise sotsiaalmaksuga maksustatud tuluga ning sellest tulenevalt ei kompenseeri saadav pensionilisa töölt eemalolemise perioodi piisaval määral. Seega keskmise ja kõrgemapalgaliste seisukohast vaadatuna ei ole kehtiv nn vanemapensioni süsteem sellisel kujul, kus ta ei ole seotud inimese sissetulekuga kasulik ning nende puhul oleks kindlasti tulusam kui sissemakse lisa riigi poolt oleks 4% palgast. Samas alampalga saajatele on rakendatud süsteem kindlasti kasulik kuna riigi keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu, mille pealt riik maksab 4% on kõrgem riigi alampalgamäärast.

Teisalt vähendab rakendatud süsteem põlvkonnasisest ebavõrdsust kuna pensionilisa on suures joones muudetud inimese palgast sõltumatuks ning tagab seeläbi kõikidele naistele pensionilisa võrdsetel alustel.

Autori hinnangul oli 1. jaanuarist 2013. aastast rakendatud vanemapension valitsuse poolt õige otsus kuna eelnevat süsteemi ei saanud pidada piisavaks ega motiveerivaks ning pigem omas see negatiivset mõju sünnitanud naiste pensionile. Kuigi kehtiv süsteem ei ole piisav kompenseerimaks täies ulatuses tööturult eemalolemist, siis vähendab see teatud määral naiste põlvkonnasisest ning meest ja naiste vahelist ebavõrdsust.

Kehtiva vanemapensioni süsteemi positiivsed jooned on autori hinnangul:

- vanemapensioni sõltumatus vanema sissetulekust (alampalgaliste seisukohast vaadatuna);

- laste saamisest tuleneva karjäärikatkemise kompenseerimine;
- kõrgem sissemaksumäär (1% vs 4%);
- pikem maksete tegemise periood (1,2 aastat vs 3 kolm aastat);
- vähendab ebavõrdsust (pensionilisa võrdsetel alustel).

Samas on autori hinnangul sellelgi süsteemil oma miinused:

- vanempensioni sõltumatus vanema sissetulekust (kõrgepalgaliste seisukohast vaadatuna);
- teise samba pensionilisa ei ole kõigi laste puhul üks summa, samas esimese samba puhul on;
- teise samba pensionilisa sõltub pensionifondi tootlusest, samas esimese samba pensionilisa on fikseeritud summa;
- esimese ja teise samba puhul saadav pensionilisa ei ole võrreldav;
- esimese samba puhul jääb naine ilma 1%-lisest riigipoolsest sissemaksest;
- suurendab ebavõrdsust (esimese ja teise samba tingimuste erinevus).

Käesolevas töös läbi viidud analüüsi tulemusena võib öelda, et püstitatud hüpoteesidest alljärgnevad said kinnitust:

- kolmesambalise pensionisüsteemi rakendamine toob kaasa naiste pensionide põlvkonnasisese ebavõrdsuse kasvu (teise sambaga liitunudel kõrgemad asendusmäärad kui mitte liitunudel, pensioni suurus sõltub naise sissetulekust);
- vanemapensioni süsteemi rakendamine toob kaasa naiste pensionide põlvkonnasisese ebavõrdsuse kasvu (esimese ja teise samba tingimuste erinevus, teise samba puhul laste sünnihetkel ja fondi tootlusel oluline roll pensionilisa kujunemisel);
- naised, kel esineb lapsehoolduspuhkusest tulenevalt karjäärikatkemisi, saavad madalamat pensioni kui naised, kel lastest tulenevaid karjäärikatkemisi ei esine (lapsehoolduspuhkusel viibides ei kogune teise pensionisambasse samaväärselt kui naistel, kellel lapsi pole);
- naised, kes kuuluvad keskmisest kõrgemasse palgaklassi kaotavad tulevase pensioni suuruses rohkem kui madalama palgalised (kõrgepalgaliste pensionide asendusmäärad kõige madalamad, madalapalgaliste asendusmäärad kõige kõrgemad).

Analüüsi käigus ei saanud kinnitust alljärgnevad hüpoteesid:

- maksete ajutine peatamine 2009. aastal toob kaasa naiste pensionide põlvkonnasisese ebavõrdsuse kasvu (ebavõrdsus marginaalne);
- maksete suurendamine aastatel 2014- 2017 toob kaasa naiste pensionide põlvkonnasisese ebavõrdsuse kasvu (ebavõrdsus marginaalne);
- vanemapensioni süsteemi rakendamine toob kaasa naiste pensionide põlvkonnasisese ebavõrdsuse kasvu (sõltumatus palgast tagab võrdsetel alustel kohtlemise).

Käesolevas töös läbi viidud analüüside ja võrdluste tulemusena võib öelda, et liitumine kohustusliku pensionisambaga oli kasulik kuna teise sambaga liitunud naistel on kõrgem pensionide asendusmäär kui neil, kelle pension sõltub ainult riiklikust pensionist, samas suurenes sissemaksete sidumisel palgaga naiste ebavõrdsus. Kohustusliku pensionisamba ajutised reformid naiste pensionide põlvkonnasisest ebavõrdsust ei suurendanud ning olulist mõju pensionide asendusmääradele ei avaldanud. Vanemapensioni süsteemi rakendamine suurendab naiste pensionide ebavõrdsust kuna erisätetest tulenevad pensionilisad ei ole kohustusliku pensionisambaga liitunud ja mitte liitunud naiste osas võrdväärsed. Kõige rohkem peavad pensionipõlves oma elustandardites järgi andma kõrgepalgalised, sest nende pensionide brutoasendusmäärad jäid alla 40%. Paraku ei suuda elamisväärsset pensioni ainuüksi esimene ja teine samm tagada, selleks, et saavutada Euroopa Liidu keskmine soovitatav elamisväärsne pension, tuleks täiendavalt koguda kolmandasse pensionisambasse.

Autori soovitused edasisteks analüüsideks ja arendusteks oleks, prognoosida kuupensionid varasema generatsiooni, nt 1977. või 1972. aastal sündinud naistele ning hinnata naiste pensionide põlvkondadevahelist ebavõrdsust või prognoosida naiste kuupensionid reaalseid andmeid kasutades.

KOKKUVÕTE

Pensionisüsteemid jagatakse finantseerimisest lähtuvalt kaheks, eelfinantseeritavateks ning jooksvalt finantseeritavateks. Eelfinantseeritava pensionisüsteemi definitsiooni kohaselt on tegemist süsteemiga, mis põhineb säästudel, kus sissemaksed investeeritakse peamiselt finantsvaradesse ning millele lisandub investeeringust saadav tulu. Jooksvalt finantseeritavate süsteemide korral makstakse pensioni praeguste töötajate poolt tasutud sotsiaalmaksust praegustele pensionäridele ning sissemakseid ei investeerita finantsvaradesse.

Olenemata sellest, kas pensionisüsteem on eel- või jooksvalt finantseeritud, on olulisem küsimus selles, kui tihedalt on seotud pensioni väljamaksed inimese tööaja jooksul tehtud sissemaksetega. Sissemaksete ja väljamaksete suhte alusel jaotatud skeeme ei saa konkreetselt liigitada eelfinantseeritavateks või jooksvalt finantseeritavateks pensionisüsteemideks, sest enamasti on riikides kasutusel modifitseeritud skeemid, millel võivad olla nii eelfinantseeritavale kui jooksvalt finantseeritavale süsteemile iseloomulikke tunnuseid. Teoreetiliselt võib aga öelda, et eelfinantseeritud pensionisüsteem on enamjaolt määratud sissemaksega ning jooksvalt finantseeritud määratud väljamaksega skeem. Fiktiivne määratud sissemaksega skeem on samuti jooksvalt finantseeritav, sest eelfinantseerimise korral muutuks see kogumispensioniskeemiks.

Modifitseeritud pensioniskeemide üheks tekkepõhjuseks võib pidada ennekõike pidevalt muutuvat keskkonda, nimelt on viimase aastakümne jooksul pensionireform olnud paljude riikide tegevusplaanide esiotsas. Rahvastiku vananemine ja sündivuse vähenemine nõuavad reforme, mis aitaksid võimalusel ennetada tõsiseid sotsiaalseid ja majanduslikke tagajärgi ning muuta pensionisüsteemid finantsiliselt jätkusuutlikumaks.

Üks oluline aspekt, millele pensionireformide läbi viimisel üha rohkem tähelepanu pöörama hakatud, on naiste tulevane pension ning laste saamisest tulenevate karjäärikatkemiste kompenseerimine. Selleks, et leevendada lapsehoolduspuhkusel

viibitud ajast tulenevat pausi pensioni kogumisel, rakendatakse mitmeid lastega seotud sooduspensione, näiteks soodustusi, mis on võrdväärse olukorrale, kus naine ei lahkaks töölt, soodustusi katkenud töösuhte eest, pensionide sidumist naise residentsusega, mitte tehtud sissemaksetega või soodustusi laste arvust sõltuvalt (ennetähtaegne pension).

Pensionisüsteemide analüüsimisel kasutatakse mitmeid kvantitatiivseid mudeleid. Mikrotasandi ehk individipõhistest on kasutusel mikroökonomeetrilised ja mikrosimulatsioonimudelid, makrotasandi ehk tervet majandust hõlmavatest mudelitest makroökonomilised ja üldise tasakaalu mudelid. Lisaks eelnevale tehakse mõjude hindamise analüüsi arvutuslikke simulatsioonimudeleid kasutades. Lisaks eelpool toodud mikrotasandi mudelitele saab pensionisüsteemi ja tööturu seoseid analüüsida käesolevas töös kasutatud teoreetilise asendusmäära arvutamise simulatsioonimudeli abil. Asendusmäärad väljendavad pensioni suurust protsendina varasematest individuaalsetest tuludest pensionile jäämise hetkel.

Antud töös arvestab teoreetiliste asendusmäärade meetod naiste tulevaste pensionide prognoosimisel alljärgnevate individuaalsete tunnuste ja analüüsiperioodil aset leidnud reformidega:

- isiklike kindlustuskoefitsientidega;
- sünnitamismustriga (sh laste arvu ja karjäärikatkestamisega);
- sissetulekuga ja selle kasvutempoga perioodil 2004- 2047;
- inimese otsusega liituda/ mitte liituda kohustusliku pensionisambaga;
- kohustuslike pensionimaksete alustamisajaga;
- inimese otsusega jätkata/ mitte jätkata kohustuslikke pensionimakseid 2010. aastal;
- inimese otsusega suurendada/ mitte suurendada kohustuslikke pensionimakseid perioodil 2014- 2017;
- erinevate vanemapensioni sätetega;
- keskmise sotsiaalmaksuga maksustatud tulu kasvutempo muutustega perioodil 2004- 2047;
- kohustusliku pensionisamba strateegia valikuga;
- kohustusliku pensionisamba tootlusega perioodil 2004- 2047.

Eestis läbi viidud kohustusliku pensionisamba ja nn vanemapensioni reformide mõjude hindamiseks, prognoositi käesolevas töös individuaalsed kuupensionid 2047. aastaks 1982. aastal sündinud naistele viie erineva stsenaariumi korral:

- Esimene stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine ei liitunud teise sambaga ning tema pension sõltub ainult esimesest sambast, kohustusliku pensionisamba reforme selles stsenaariumis ei arvestata.
- Teine stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine liitus teise sambaga, kuid ei jätkanud makseid 2010. aastal ning ei suurendanud endapoolseid makseid aastatel 2014- 2017.
- Kolmas stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine liitus teise sambaga, kuid ei jätkanud makseid 2010. aastal, samas suurendas endapoolseid makseid aastatel 2014- 2017.
- Neljas stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine liitus teise sambaga, jätkas makseid 2010. aastal, kuid ei suurendanud endapoolseid makseid aastatel 2014- 2017, sealjuures riigipoolsed maksed suurenesid sellest hoolimata.
- Viies stsenaarium, kus 1982. aastal sündinud naine liitus teise sambaga, jätkas makseid 2010. aastal, suurendas endapoolseid makseid aastatel 2014- 2017 ning sealjuures suurenesid ka riigipoolsed maksed.

Vanemapensioni rakendamise mõju hindamisel on oluline, kas naine liitus kohustusliku pensionisambaga või mitte, sest vastavalt sellele rakenduvad erinevad vanemapensioni arvestusmeetodid. Autor arvestas analüüsi läbi viimisel laste arvuga ja nende sünniajaga (laps sündinud 31.12.2003- 31.12.2012 ja peale 01.01.2013). Eelpool nimetatud viite stsenaariumisse on lisaks palgast tulenevale mõjule sisseviidud laste arvust ja nende sünniajast tulenev mõju. Autor analüüsis naisi, kellel ei ole lapsi, kellel on üks, kaks või kolm last, sest need neli perekonnamudelit on Eestis kõige tüüpilisemad.

Prognoosides kasutati makromajandusandmetena Rahandusministeeriumi pikaajalisi prognoose, mille põhjal leiti kõik esimesse sambasse puutuv. Andmed erinevate palgatasemete kohta saadi vastavatest Eesti Vabariigi määrustest või Rahandusministeeriumi pikaajalistest prognoosidest. Eesti naiste sünnitamise vanuse ja laste arvu prognoosimisel tugineti Statistikaameti avalikustatud andmetele. Teise samba

tootluse variatsiooni leidmisel tugineti Eesti Väärtpaberikeskuse (EVK) poolt arvatud Eesti Pensioniindeksi (EPI) minevikuandmetele.

Eesti pensionisüsteemi eesmärgiks on aidata inimestel pensionile jäädes säilitada piisavad sissetulekud eluga toime tulemiseks ning väljakujunenud elustandard. Euroopa Liidu keskmine soovitatav elamisväärne pension on vähemalt 65% viimasest brutopalgast.

Vaadates kohustusliku pensionisambaga mitteliitunud naiste pensionide asendusmäärasid, mis on arvatud viimaselt brutopalgalt, siis jäävad need alla Euroopa Liidu keskmise soovitatav elamisväärse pensioni. See viitab sellele, et ainult riiklikust pensionist ei piisa selleks, et tagada elamisväärne pension ning naised, kes loodavad ainult riiklikule pensionile, ohustab selgelt vaesumine 2047. aastal.

Analüüsi tulemustest lähtuvalt hindab autor kohustusliku pensionisambaga liitumist kasulikuks sammuks, kuna sellega, et inimene otsustas säästa igakuiselt 2% oma brutopalgast, suurenes tema pensioni asendusmäär keskmiselt 9% võrra.

Analüüsides prognoositud kuupensione jõudis autor järeldusele, et 2009. aastal riigi poolt läbi viidud ajutine reform, mis sisuliselt hõlmab erineval kujul aastaid 2010- 2017, ei oma olulist mõju naiste kuupensionide kujunemisele ning sellest tulenev naiste põlvkonnasisene pensionide ebavõrdsus on marginaalne. Küll aga selgus analüüsist, et kui võrrelda endapoolsete maksete jätkamise ning suurendamise võimalust, siis tulevasele kuupensionile olulisemat efekti andis maksete suurendamine. Nimelt makseid suurendanud naiste 2047. aastal saadav kuupension, 2,8%-lise tootluse korral, oleks 0,4%- 0,8% suurem, samas kui makseid jätkanute kuupension oleks 0,3%- 0,6% suurem. Kõige kasulikumaks osutus mõlema reformiga liitumine, sest prognooside kohaselt on nendel naistel 0,6%- 1,1% suurem kuupension.

Tulemustest lähtuvalt võib järeldada, et teise sambaga liitunud keskmise ning keskmisest kõrgema sissetulekuga naiste kuupensionile mõjub laste saamine negatiivsemalt kui kogumispensioniga mitteliitunutele. Erinevus tuleneb tõenäoliselt erinevatest vanemapensioni sätetest, kus kohustusliku pensionisambaga mitteliitunud naisele makstakse peale 01.01.2013 sündinud laste eest fikseeritud summa, kuid

kohustusliku pensionisambaga liitunud naiste puhul on saadav pensionilisa tunduvalt väiksem ning selle suurus sõltub valitud fondi tootlusest. Samas peab tõdema, et uus vanemapensioni süsteem kompenseerib teatud määral, kuid mitte piisavalt, tööturult eemaloleku. Kui vaadata kehtivat vanemapensioni süsteemi eri palgatasemete lõikes, siis ei soosi antud süsteem keskmise ja keskmisest kõrgemapalgaliste naiste laste saamist, sest vanemapension (4%) on seotud riigi keskmise sotsiaalmaksuga maksustatud tuluga ning sellest tulenevalt ei kompenseeri saadav pensionilisa töölt eemalolemise perioodi piisaval määral. Samas alampalga saajatele on uus süsteem kindlasti kasulik kuna riigi keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud tulu, mille pealt riik maksab 4% on kõrgem riigi alampalgamäärast. Teiselt poolt vähendab rakendatud süsteem põlvkonnasisest ebavõrdsust kuna pensionilisa on suures joones muudetud inimese palgast sõltumatuks ning tagab seeläbi kõikidele naistele pensionilisa võrdsetel alustel.

Paraku ei suuda elamisväärsset pensioni ainuüksi esimene ja teine samm tagada, selleks, et saavutada Euroopa Liidu keskmine ja Eesti finantsasutuste soovitatav elamisväärne pension, tuleks täiendavalt koguda kolmandasse pensionisambasse.

Autori soovitused edasisteks analüüsideks ja arendusteks oleks, prognoosida kuupensionid varasema generatsiooni, nt 1977. või 1972. aastal sündinud naistele ning hinnata naiste põlvkondadevahelist pensionide ebavõrdsust või prognoosida naiste kuupensionid reaalseid andmeid kasutades.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Aaviksoo, A., Kruus, P., Leppik, L., Sikkut, R., Veldre, V., Võrk, A.** Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalused. Poliitikauuringute Keskus Praxis. 2011. 337 lk.
[<http://www.praxis.ee/index.php?id=socsec>]. 16.04.2014
2. **Arza, C.** Pension Reforms and Gender Equality in Latin America. UNRISD Reasearch Paper 2012-2. 2012.
[[http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFramePDF?ReadForm&parentunid=3513162DF26920D5C12579CF0053534B&parentdoctype=paper&netitpath=80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/3513162DF26920D5C12579CF0053534B/\\$file/Arza%20paper.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFramePDF?ReadForm&parentunid=3513162DF26920D5C12579CF0053534B&parentdoctype=paper&netitpath=80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/3513162DF26920D5C12579CF0053534B/$file/Arza%20paper.pdf)]. 16.05.2014
3. **Bailliu, J., Reisen, H.** Do Funded Pensions Contribute to Higher Aggregate Savings? A Cross-Country Analysis. OECD Development Center. Working Paper No. 130. 1997. [<http://www.oecd.org/dev/1922501.pdf>]. 17.01.2014
4. **Barr, N., Diamond, P.** Reforming pensions: Principles, analytical errors and policy directions. International Social Security Review, Vol. 62. 2009. 29 lk.
[<http://economics.mit.edu/files/4025>]. 19.11.2013
5. **Barr, N., Diamond, P.** The Economics of Pensions. Oxford Review of Economic Policy vol. 22 no. 1. 2006. 39 lk.
[<http://economics.mit.edu/files/1751>]. 19.11.2013
6. **Bettio, F., Tinios, P., Betti, G.** The Gender Gap in Pensions in the EU. Euroopa Komisjon. 2013. 100 lk. [http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130530_pensions_en.pdf]. 08.02.2014
7. **Borella, M., Fornero, E.** Adequacy of Pension Systems in Europe: An analysis based on comprehensive replacement rates. ENEPRI Research Report No. 68. 2009. 57 lk. [<http://aei.pitt.edu/10967/1/1837%5B1%5D.pdf>]. 11.01.2014

8. Current and prospective theoretical pension replacement rates. Report by the Indicators Sub-Group (ISG) of the Social Protection Committee (SPC). 2006. 136 lk.
[\[http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDYQFjAB&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FblobServlet%3FdocId%3D5375%26langId%3Den&ei=1SvRUuSXGomThQeqz4G4Cg&usg=AFQjCNHsCnfcrTW_vfroQXONnuMv2HIS0A&bvm=bv.59026428,d.ZG4\]](http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDYQFjAB&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FblobServlet%3FdocId%3D5375%26langId%3Den&ei=1SvRUuSXGomThQeqz4G4Cg&usg=AFQjCNHsCnfcrTW_vfroQXONnuMv2HIS0A&bvm=bv.59026428,d.ZG4).
 11.01.2014
9. Current and prospective theoretical pension replacement rates 2006-2046. Report by the Indicators Sub-Group (ISG) of the Social Protection Committee (SPC). 2009. 34 lk.
[\[http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=752&newsId=551&furtherNews=yes\]](http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=752&newsId=551&furtherNews=yes). 19.01.2014
10. **Dion, M.** Pension Reform and Gender Inequality. 2007.
[\[http://michelledion.com/files/05-Kay-and-Sinha-c05proofs.pdf\]](http://michelledion.com/files/05-Kay-and-Sinha-c05proofs.pdf). 16.05.2014
11. Eesti pensionistrateegia raport 2005. Euroopa Liidu avatud koordinaatsiooni meetodi raames. Tallinn, 2005, 33 lk.
[\[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/Pension/pensionistrateegia_raport_2005_est.pdf\]](http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/Pension/pensionistrateegia_raport_2005_est.pdf). 21.01.2014
12. Eesti Päevaleht. Reformierakond hülgab uus koalitsioonis vanemapensioni.
[\[http://epl.delfi.ee/news/eesti/reformierakond-hulgab-uues-koalitsioonis-vanemapensioni.d?id=68329495\]](http://epl.delfi.ee/news/eesti/reformierakond-hulgab-uues-koalitsioonis-vanemapensioni.d?id=68329495). 28.03.2014
13. **Euroopa Komisjon.** Piisava, kindla ja jätkusuutliku pensioni tagamise tegevuskava. 2012. 38 lk. [\[http://eur-Lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0055:FIN:ET:PDF\]](http://eur-Lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0055:FIN:ET:PDF).
 19.11.2013.
14. **European Parliament.** Pension systems in the EU – contingent liabilities and assets in the public and private sector. 2011. 140 lk.
[\[http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201111/20111121ATT32055/20111121ATT32055EN.pdf\]](http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201111/20111121ATT32055/20111121ATT32055EN.pdf). 29.12.2013
15. Eurostat. [\[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/\]](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/).
 30.03.2014

16. **Fultz, E.** Pension Crediting for Caregivers. Policies in Finland, France, Germany, Sweden, the United Kingdom, Canada and Japan. Institute for Women's Policy Research. 2011. 40 lk.
[\[http://www.iwpr.org/publications/pubs/pension-crediting-for-caregivers-policies-in-finland-france-germany-sweden-the-united-kingdom-canada-and-japan\]](http://www.iwpr.org/publications/pubs/pension-crediting-for-caregivers-policies-in-finland-france-germany-sweden-the-united-kingdom-canada-and-japan). 02.02.2014
17. **Fultz, E.** Pension Reform in Baltic States. Estonia. Latvia. Lithuania. International Labour Office. Budapest, 2006, 424 lk.
[\[http://www.apapr.ro/images/BIBLIOTECA/reformageneralitati/ilo%20baltics%202006.pdf\]](http://www.apapr.ro/images/BIBLIOTECA/reformageneralitati/ilo%20baltics%202006.pdf). 21.01.2014
18. **Gál, R.I., Horváth, A., Orbán, G., Dekkers, G.** PENMICRO Monitoring Pension Developments Through Micro Socio-economic Instruments Based on Individual Data Sources: Feasibility Study. TARKI Social Research Institute. 2009. 67 lk. [\[http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2366&langId=en\]](http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2366&langId=en). 18.01.2014
19. **Hank, K.** Effects of Early Life Family Events on Women's Late Life Labor Market Behaviour: An Analysis of the Relationship between Childbearing and Retirement in Western Germany. European Sociological Review, Vol. 20, No. 3. 2004. 189-198 lk. [\[http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp\]](http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp). 19.01.2014
20. **Holzmann, R.** Pension Reform, Financial Market Development, and Economic Growth: Preliminary Evidence from Chile. International Monetary Fund Staff Papers. 1996. 48 lk.
[\[http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=882990\]](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=882990). 17.01.2014
21. **Holzmann, R., Palmer, E., Robalino, D., editors.** Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World. Volume 2: Gender, Politics and Financial Stability. 2013. 511 lk.
[\[http://books.google.ee/books?id=vOTJFn3pBh8C&pg=PA99&lpg=PA99&dq=Pension+Entitlements+of+Women+with+Children&source=bl&ots=PAco4QPaN5&sig=OuGNE-ctoI63AROTAtmeyGJr0nA&hl=et&sa=X&ei=ix7UUrXgD66w7Aay24CgCg&ved=0CD8Q6AEwAg#v=onepage&q&f=false\]](http://books.google.ee/books?id=vOTJFn3pBh8C&pg=PA99&lpg=PA99&dq=Pension+Entitlements+of+Women+with+Children&source=bl&ots=PAco4QPaN5&sig=OuGNE-ctoI63AROTAtmeyGJr0nA&hl=et&sa=X&ei=ix7UUrXgD66w7Aay24CgCg&ved=0CD8Q6AEwAg#v=onepage&q&f=false). 12.01.2014

22. **Horstmann, S., Hülsman, J.** The Socio-Economic Impact of Pension Systems on Woman. 2009. 134 lk.
[<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=5001&langId=en>]. 03.05.2014
23. **Hviding, K., Mérette, M.** Macroeconomic Effects of Pension Reforms in The Context of Ageing Populations: Overlapping Generations Model Simulations for seven OECD Countries. OECD Economics Department Working Papers, No 201, OECD Publishing. 1998. 36 lk. [http://www.oecd-ilibrary.org/economics/macro-economic-effects-of-pension-reforms-in-the-context-of-ageing-populations_638376177076]. 17.01.14
24. **James, E., Edwards, C. A., Wong, R.,** The Impact of Social Security Reform on Women in Three Countries. NCPA Policy Report No. 264. 2003.
[http://www.researchgate.net/publication/228849228_The_impact_of_Social_Security_reform_on_women_in_three_Countries/file/d912f51432bb7411a6.pdf]. 04.05.2014
25. **Jankowski, J.** Caregiver Credits in France, Germany and Sweden: Lessons for the United States. Social Security Bulletin, Vol. 71, No. 4. 2011.
[<http://www.ssa.gov/policy/docs/ssb/v71n4/v71n4p61.pdf>]. 04.05.2014
26. **Jõgi, E.** Eesti pensionisüsteemi reformide jaotuslike mõjude hindamine kohordisimulatsioonimeetodi abil. Tartu Ülikool, 2013. 129 lk. (magistritöö).
27. Kogumispensionide seadus. Vastu võetud Riigikogus 14.aprillil 2004. aastal. – Riigi Teataja I osa, 2004, nr. 37, art 252.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/125102012013?leiaKehtiv>]. 23.03.2014
28. Kogumispensionide seaduse ja sotsiaalmaksuseaduse muutmise seadus. Vastu võetud Riigikogus 14. mail 2009. aastal – Riigi Teataja I osa, 2009, nr. 26, art 161. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/13183163>]. 04.05.2014
29. **Kulu, L., Reiljan, J.** Old-age pension reform in Estonia on the basis of the world bank's multi-pillar approach. Tartu Ülikool, 2004.
30. **Lepane, L., Reiman, M., Josing, M.** Elanike pensioniteemaline küsitlus (küsitlusuuringu tulemused). Eesti Konjunkturiinstituut, 2013. (avaldamata).
31. **Leppik, L.** Transformation of the Estonian Pension System: Policy Choices and Policy Outcomes. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2006, 155 lk.

32. **Leppik, L., Veidemann, B.** Laste arvu mõjust pensionile. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS. 2006. 23 lk. [<http://www.praxis.ee/index.php?id=293>]. 26.01.2014
33. **Lindbeck, A., Persson, M.** The Gains from Pension Reform. Journal of Economic Literature Vol. XLI. 2003. 74–112 lk. [<http://www.fgn.unisg.ch/~media/Internet/Content/Dateien/InstituteUndCenters/FGN/Christian%20Keuschnigg/News/Alpbach/LindbeckPerssonJEL2003GainsFromPensionReform.ashx>]. 15.12.2013
34. Modeling Pension Reform: The World Bank's Pension Reform Options Simulation Toolkit. World Bank, 2010. 4 lk. [<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/11074/333810REVISED01Box0358368B01PUBLIC1.pdf?sequence=1>]. 17.01.2014
35. **Monticone, C., Ruzik, A., Skiba, J.** Women's Pension Rights and Survivors' Benefits. A Comparative Analysis of EU Member States and Candidate Countries. ENEPRI Research Report No. 53. 2008. [<http://books.google.ee/books?id=JkOZrQ9st7QC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>]. 09.02.2014
36. Mõjude hindamise metoodika. Justiitsministeerium ja Riigikantselei. 2012. 59 lk. [http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/strateegiate-mojude-hindamine/MHM_03-12-12.pdf]. 17.01.2014
37. **OECD.** Closing the Gender Gap: Act Now. OECD Publishing. 2012. 352 lk. [<http://dx.doi.org/10.1787/9789264179370-en>]. 08.02.2014
38. **OECD.** Pensions at a Glance 2011: Retirement- income Systems in OECD and G20 Countries. OECD Publishing. 2011. 348 lk. [http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2011-en]. 11.01.2014
39. **OECD.** Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators. OECD Publishing. 2013. 366 lk. [http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-en]. 06.01.2014
40. Pension Schemes and Pension Projections in the EU-27 Member States — 2008-2060. – European Economy Occasional Papers, 2009, Vol. 1, No. 56, 409 lk. [http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication16034_en.pdf]. 13.04.2014

41. Pensionikeskus. Fonditasude võrdlused.
[<http://www.pensionikeskus.ee/?id=2797>]. 11.05.2014
42. **Petrovic, J. A.** FERPA Women's Committee: How to Narrow Gender Pension Gap? Brüssel 2012.
[http://ferpa.etuc.org/IMG/pdf/HOW_TO_NARROW_PENSION_GAP.pdf].
02.02.2014
43. Rahandusministeerium. Makromajanduse näitajad 2000-2060 (09.10.2013).
[<http://www.struktuurifondid.ee/abimaterjalid-tasuvusanaluusi-koostamiseks/>].
28.02.2014
44. Reformierakond hulgab uues koalitsioonis vanemapensioni. Eesti Päevaleht.
[<http://epl.delfi.ee/news/eesti/reformierakond-hulgab-uues-koalitsioonis-vanemapensioni.d?id=68329495>]. 31.03.2014
45. Riikliku pensionikindlustuse seadus. Vastu võetud Riigikogus 5.detsembril 2001. aastal. – Riigi Teataja I osa, 2001, nr. 100, art 648.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/110012014010>]. 23.03.2014
46. Riikliku pensionikindlustuse seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Vastu võetud Riigikogus 7. aprillil 2010. aastal. – Riigi Teataja I osa, 2010, nr. 18, art 97.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/13307470>]. 04.05.2014
47. Sooline ebavõrdsus töölus: arengud Eestis ja rahvusvaheline võrdlus. Raport 1. Tartu Ülikool. 2011. 103 lk.
[http://www.sh.ut.ee/sites/default/files/sh_files/Sooline%20ebav%C3%B5rdsus%20t%C3%B6elus_kogumik.pdf]. 13.04.2014
48. Sotsiaalkindlustusamet. Vanaduspension.
[<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/vanaduspension-2/>]. 11.05.2014
49. **Spielauer, M.** What is Social Science Microsimulation? Social Science Computer Review, Vol. 29, No. 1. 2011. 9–20 lk.
[<http://ssc.sagepub.com.ezproxy.utlib.ee/content/29/1/9.full.pdf+html>].
19.01.2014
50. Statistikaamet. Statistika andmebaas. [<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/Saveshow.asp>]. 30.03.2014

51. **Stock, J. H., Wise, D. A.** Pensions, the Option Value of Work, and Retirement. *Econometrica*, Vol. 58, No. 5. 1990. 1151-1180 lk.
[<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>]. 19.01.2014
52. **Sults, M.** Pensionireformid Euroopa Liidus ja Eestis. Tallinna Tehnikaülikool. 2001.
[http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2001/2001/Makromaj_sotspol/25_Sults.pdf]. 21.01.2014
53. **Zaidi, A., Rake, K.** Dynamic Microsimulation Models: A Review and Some Lessons for SAGE. SAGE Discussion Paper no.2. 2001. 36 lk.
[<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.96.1328&rep=rep1&type=pdf>]. 18.01.2014
54. **Takayama, N.** Intergenerational Equity and Gender Gap in Pension Issues. RPPA and Hitotsubashi University. 2013. 18 lk.
[https://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2013/oapfad/pdf/takayama_ppr.pdf]. 09.02.2014
55. The ILO Pension Model: A Technical Guide. Version 1.0 8/2002. International Labour Office. 2002. 103 lk. [http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---secsoc/documents/instructionalmaterial/wcms_secsoc_7966.pdf]. 17.01.2014
56. The socio- economic impact of pension systems on the respective situations of women and men and the effects of recent trends in pension reforms. Synthesis Report. 2011. [http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/equal_economic_independence/pensions_report_en.pdf]. 04.05.2014
57. **Tiit, E. M., Leppik, L., Võrk, A., Leetmaa, R.** Euroopa Liidu ühiste pensionieesmärkide mõju Eesti pensionisüsteemile. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS. 2004. 188 lk.
[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/pensioniuurimus_2004_1_.pdf]. 26.01.2014
58. Tulumaksuseadus. Vastuvõetud Riigikogus 15.detsembril 1999. aastal. – Riigi Teataja I osa, 1999, nr. 101, art 903.
[<https://www.riigiteataja.ee/akt/121032014033?leiaKehtiv>]. 04.05.2014

59. Töölepingu seadus. Vastu võetud Riigikogus 17. detsembril 2008. aastal. – Riigi Teataja I osa, 2009, nr. 5, art 35. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/13120899>]. 30.03.2014
60. Updates of Current and Prospective Theoretical Pension Replacement Rates 2006–2046. European Commission. 2009. 34lk. [<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4307&langId=en>]. 11.01.2014
61. **Võrk, A.** Kvantitatiivsete meetodite rakendamiste näiteid poliitikamõjude eel- ja järelhindamisel. Tartu Ülikool/ Praxis. 2007. [[http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Valitsemine ja kodanike%C3%BChiskond/Poliitikaanalüüsi huviruhmade avalikkuse kaasamine/Vork1 kvantmeetod.pdf](http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Valitsemine_ja_kodanike%C3%BChiskond/Poliitikaanalüüsi_huviruhmade_avalikkuse_kaasamine/Vork1_kvantmeetod.pdf)]. 17.01.2014
62. **Võrk, A.** Praxise sotsiaaleelarvemudeli juhendmaterjal. Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2012. (avaldamata)
63. **Whitehouse, E. R.** Decomposing Notional Defined- Contribution Pensions: Experience of OECD Countries' Reforms. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 109, OECD Publishing. 2010. 26 lk. [<http://dx.doi.org/10.1787/5km68fw0t60w-en>]. 04.01.2014
64. **Williamson, J. B., Williams, M.** The Notional Defined Contribution Model: An Assessment of the Strengths and Limitations of a New Approach to the Provision of Old Age Security. 2003. 56 lk. [http://crr.bc.edu/wp-content/uploads/2003/10/wp_2003-181.pdf]. 04.01.2014

Lisa 1 II pensionisamba sissemaksed peale 2009. aasta reformi

II pensionisamba sissemaksed vastavalt kehtivale kogumispensionide seadusele

(koostatud 13.06.2009)

SEB

Alates	01.06.2009	II samba sissemaksed 0% brutopalgast 0% lisab riik		
		<div> <div>SEB-s saate esitada avalduse juba alates 03.08.2009</div> <div>II samba kliendid</div> <div>Erandid II samba kliendid sünd. 1942-1954</div> </div>		
01.10. – 30.11. 2009		ESITAN avalduse sissemaksete jätkamiseks.	EI ESITA avaldust sissemaksete jätkamiseks.	ESITAN avalduse sissemaksete jätkamiseks.
2010		II samba sissemaksed 2% brutopalgast 0% lisab riik	II samba sissemakseid ei toimu.	
2011		II samba sissemaksed 2% brutopalgast 2% lisab riik	II samba sissemaksed 1% brutopalgast 2% lisab riik	
2012–2013		II samba sissemaksed 2% brutopalgast 4% lisab riik		Jätkub siiani kehtinud II samba sissemaksete süsteem. 2% brutopalgast 4% lisab riik
2014–2017		II samba sissemaksed 2% brutopalgast 6% lisab riik	II samba sissemaksed 2% brutopalgast 4% lisab riik	
		Võimalus suurendada sissemakseid II sambasse, esitades avalduse 15.05.–15.09.2013.		
		3% brutopalgast 6% lisab riik	3% brutopalgast 6% lisab riik *	
2018		Taastub tavapärane II samba sissemaksete süsteem. 2% brutopalgast 4% lisab riik		

* Kogumispensionide seaduses sätestatud makse määra ajutine tõstmine lähtub aasta võrra edasi, kui 2012. aasta ja sellele järgneva vastava aasta sisemajanduse koguprodukti nominaalkasv on väiksem kui 5%. Makse määra ajutist tõstmist ei rakendata hiljem kui 2017. aastast, st kui aastaks 2015 ei ole 5%-ne majanduskasv taastunud, siis suurendatud maksete tegemise avaldust esitada ei saa.

Lisa 2 Eesti pensionisüsteemi vastavus Euroopa Liidu eesmärkidele (autori koostatud Tiit *et al.* 2004 põhjal).

	EL eesmärk	Eesti pensionisüsteem
1.	Sotsiaalse tõrjutuse vältimine	pensionäride suhteline vaesusrisk alla EL keskmise indekseerimine tagab pensionide ostujõu kasvu
2.	Elatustaseme säilitamise võimaldamine	riikliku pensionikindlustuse katvus kõrge erapensionideskeemide kättesaadavus hea riikliku pensioni asendusmäär suhteliselt madal
3.	Solidaarsuse edendamine	põlvkonnasisene solidaarsus suhteliselt kõrge põlvkondadevaheline solidaarsus tagasihoidlikum
4.	Tööhõive määrade tõstmine	naiste tööhõive määr üle EL keskmise vanemaealiste (55-64) tööhõive määr üle EL keskmise üldine (15-64) tööhõive määr alla EL keskmise
5.	Tööelu pikendamine	tööstusest lahkumise vanus üle EL keskmise vanemaealiste, sh pensioniealiste, tööjõus osalemine suhteliselt kõrge pandliku pensioniea võimaluste suurendamine enne üldist pensioniiga pensionile siirdujate osakaal suur
6.	Usaldusväärne eelarvepoliitika	riigi fiskaalpoliitiline positsioon suhteliselt hea reservide olemasolu, sh riiklikus pensionikindlustuses pensionikulude areng jätkusuutlik
7.	Hüvitiste ja sissetulekute tasakaal	sissetulekute tase fikseeritud pensionide tase sõltub sissetulekustest
8.	Erapensioniskeemide adekvaatsus ja turvalisus	liitumiseks riigipoolsed stiimulid regulatsioon tagab investeringuriski hajutamise liitujal võimalik valida sobiv riskitase haldustasud mõõdukad
9.	Kohandamine tööturu paindlikkusega	üldiselt hea ühilduvus tööturu paindlikkusega nii I kui II sambas probleemid seoses FIEde väikse maksekoormusega ning soodustingimustel pensionidega
10.	Meeste ja naiste võrdne kohtlemine	üldiselt hea ühilduvus EL õiguse põhimõtetega meeste ja naiste pensionierinevus väike probleemid seoses tööstajate regulatsioonidega ning laste kasvatamisega seotud pensioniõigusega
11.	Pensionisüsteemi kohandamisvõime	pensionioiguse kujunemise ja finantseerimise läbipaistvus suurenenud kohandamine demograafiliste muutustega (pensioniea tõstmine, II ja III samba rakendamine) poliitiline konsensus pensionipoliitika arengute suhtes pensionisüsteemi monitooring käivitunud.

Lisa 3 1982. aastal sündinud naiste kuupensionid aastal 2047 (autori koostatud)

Stsenaarium	Eeldused	Palgatase	Viimane palk	Palkade suhe	I sammas	II sammas PPF	Pension kokku PPF	Pensionide suhe PPF	Asendusmäär PPF	II sammas KPF	Pension kokku KPF
I a	Ei liitunud II sambaga	alampalk	1 958		948	0	948		48%	0	948
		keskmine palk	4 344	45%	1 347	0	1 347	70%	31%	0	1 347
		keskmisest kõrgem palk	9 638	45%	2 256	0	2 256	60%	23%	0	2 256
II a	Liitus II sambaga	alampalk	1 958		887	332	1 219		62%	226	1 113
		keskmine palk	4 344	45%	1 209	750	1 959	62%	45%	507	1 716
		keskmisest kõrgem palk	9 638	45%	1 944	1 695	3 639	54%	38%	1 140	3 084
III a	Liitus II sambaga	alampalk	1 958		884	347	1 231		63%	233	1 118
		keskmine palk	4 344	45%	1 203	784	1 986	62%	46%	524	1 727
		Suurendas makseid	9 638	45%	1 929	1 771	3 700	54%	38%	1 178	3 108
IV a	Liitus II sambaga	alampalk	1 958		884	345	1 230		63%	232	1 117
		Jätkas makseid	4 344	45%	1 203	780	1 983	62%	46%	522	1 725
		Ei suurendanud makseid	9 638	45%	1 929	1 765	3 694	54%	38%	1 175	3 104
V a	Liitus II sambaga	alampalk	1 958		884	350	1 235		63%	235	1 119
		Jätkas makseid	4 344	45%	1 203	791	1 994	62%	46%	528	1 730
		Suurendas makseid	9 638	45%	1 929	1 790	3 720	54%	39%	1 187	3 117

PPF- progressiivne pensionifond, tootlus 5,1%; KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

Lisa 4 Vanemapensionist tulenevad pensionilisad I-V stsenaariumi lõikes (autori koostatud)

Stsenaarium	Palgatase	Peremudel	Laste arv	Vanemapensi on enne 01.01.13 PPF	Vanemapension enne 01.01.13 KPF	Vanemapension peale 01.01.13 PPF	Vanemapension peale 01.01.13 KPF	Asendusmäär PPF	Asendusmäär KPF
I	alampalk	a	0		0,0		0,0	48%	48%
		b	1		0,0		53,1	51%	51%
		c	2		53,1		53,1	54%	54%
		d	3		106,3		53,1	57%	57%
	keskmine palk	a	0		0,0		0,0	31%	31%
		b	1		0,0		53,1	32%	32%
		c	2		53,1		53,1	32%	32%
		d	3		106,3		53,1	33%	33%
	keskmisest kõrgem palk	a	0		0,0		0,0	23%	23%
		b	1		0,0		53,1	23%	23%
		c	2		53,1		53,1	23%	23%
		d	3		106,3		53,1	22%	22%
II	alampalk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	62%	57%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	63%	57%
		c	2	53,4	53,3	32,3	15,7	65%	60%
		d	3	106,5	106,4	34,5	18,8	67%	62%
	keskmine palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	45%	40%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	44%	39%
		c	2	53,7	53,7	32,3	15,7	44%	39%
		d	3	106,5	106,5	34,5	18,8	44%	39%
	keskmisest kõrgem palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	38%	32%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	36%	31%
		c	2	54,6	54,5	32,3	15,7	35%	30%
		d	3	106,6	106,6	34,5	18,8	34%	29%
III	alampalk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	63%	57%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	63%	57%
		c	2	53,4	53,3	32,3	15,7	65%	60%
		d	3	106,5	106,4	34,5	18,8	68%	62%
	keskmine palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	46%	40%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	44%	39%
		c	2	53,7	53,7	32,3	15,7	44%	39%
		d	3	106,5	106,5	34,5	18,8	45%	40%
	keskmisest kõrgem palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	38%	32%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	36%	31%
		c	2	54,6	54,5	32,3	15,7	35%	30%
		d	3	106,6	106,6	34,5	18,8	35%	30%
IV	alampalk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	63%	57%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	63%	57%
		c	2	53,4	53,3	32,3	15,7	65%	60%
		d	3	106,5	106,4	34,5	18,8	67%	62%
	keskmine palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	46%	40%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	45%	39%
		c	2	53,7	53,7	32,3	15,7	44%	39%
		d	3	106,5	106,5	34,5	18,8	45%	40%
	keskmisest kõrgem palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	38%	32%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	37%	31%
		c	2	54,6	54,5	32,3	15,7	35%	30%
		d	3	106,6	106,6	34,5	18,8	34%	30%
V	alampalk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	63%	57%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	63%	57%
		c	2	53,4	53,3	32,3	15,7	65%	60%
		d	3	106,5	106,4	34,5	18,8	68%	62%
	keskmine palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	46%	40%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	45%	39%
		c	2	53,7	53,7	32,3	15,7	44%	39%
		d	3	106,5	106,5	34,5	18,8	45%	40%
	keskmisest kõrgem palk	a	0	0,0	0,0	0,0	0,0	39%	32%
		b	1	0,0	0,0	32,3	15,7	37%	31%
		c	2	54,6	54,5	32,3	15,7	35%	30%
		d	3	106,6	106,6	34,5	18,8	35%	30%

PPF- progressiivne pensionifond, tootlus 5,1%; KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

Lisa 5 Naiste kuupensionid aastal 2047 (autori koostatud)

Stsenaarium	Eeldused	Palk	Laste arv	Viimane palk	I samm	II samm KPF	Pension kokku KPF	sh Vanemapension enne 01.01.13 KPF	sh Vanemapension peale 01.01.13 KPF	Asendusmäär KPF	II samm PPF	Pension kokku PPF	sh Vanemapension enne 01.01.13 PPF	sh Vanemapension peale 01.01.13 PPF	Asendusmäär PPF
I a	Ei liitunud II sambaga	alampalk	0	1 957,9	947,9	0,0	947,9	0,0	0,0	48%	0,0	947,9			48%
		keskmine palk	0	4 344,0	1 346,7	0,0	1 346,7	0,0	0,0	31%	0,0	1 346,7			31%
		keskmisest kõrgem palk	0	9 638,1	2 256,3	0,0	2 256,3	0,0	0,0	23%	0,0	2 256,3			23%
I b	Ei liitunud II sambaga	alampalk	1	1 957,9	1 001,0	0,0	1 001,0	0,0	53,1	51%	0,0	1 001,0			51%
		keskmine palk	1	4 344,0	1 372,5	0,0	1 372,5	0,0	53,1	32%	0,0	1 372,5			32%
		keskmisest kõrgem palk	1	9 638,1	2 218,9	0,0	2 218,9	0,0	53,1	23%	0,0	2 218,9			23%
I c	Ei liitunud II sambaga	alampalk	2	1 957,9	1 054,1	0,0	1 054,1	53,1	53,1	54%	0,0	1 054,1			54%
		keskmine palk	2	4 344,0	1 396,6	0,0	1 396,6	53,1	53,1	32%	0,0	1 396,6			32%
		keskmisest kõrgem palk	2	9 638,1	2 172,7	0,0	2 172,7	53,1	53,1	23%	0,0	2 172,7			23%
I d	Ei liitunud II sambaga	alampalk	3	1 957,9	1 107,3	0,0	1 107,3	106,3	53,1	57%	0,0	1 107,3			57%
		keskmine palk	3	4 344,0	1 421,2	0,0	1 421,2	106,3	53,1	33%	0,0	1 421,2			33%
		keskmisest kõrgem palk	3	9 638,1	2 127,6	0,0	2 127,6	106,3	53,1	22%	0,0	2 127,6			22%
II a	Liitus II sambaga	alampalk	0	1 957,9	887,2	225,7	1 112,9	0,0	0,0	57%	332,1	1 219,3	0,0	0,0	62%
		keskmine palk	0	4 344,0	1 209,2	507,0	1 716,2	0,0	0,0	40%	749,7	1 958,9	0,0	0,0	45%
		keskmisest kõrgem palk	0	9 638,1	1 943,9	1 140,2	3 084,1	0,0	0,0	32%	1 695,3	3 639,1	0,0	0,0	38%
II b	Liitus II sambaga	alampalk	1	1 957,9	887,2	230,9	1 118,1	0,0	15,7	57%	342,7	1 229,9	0,0	32,3	63%
		keskmine palk	1	4 344,0	1 187,3	498,4	1 685,7	0,0	15,7	39%	732,1	1 919,4	0,0	32,3	44%
		keskmisest kõrgem palk	1	9 638,1	1 871,4	1 100,1	2 971,5	0,0	15,7	31%	1 612,9	3 484,3	0,0	32,3	36%
II c	Liitus II sambaga	alampalk	2	1 957,9	940,3	224,8	1 165,1	53,3	15,7	60%	328,8	1 269,1	53,4	32,3	65%
		keskmine palk	2	4 344,0	1 215,3	483,6	1 698,9	53,7	15,7	39%	698,3	1 913,6	53,7	32,3	44%
		keskmisest kõrgem palk	2	9 638,1	1 838,6	1 064,1	2 902,7	54,5	15,7	30%	1 530,6	3 369,2	54,6	32,3	35%
II d	Liitus II sambaga	alampalk	3	1 957,9	993,5	220,9	1 214,4	106,4	18,8	62%	320,5	1 314,0	106,5	34,5	67%
		keskmine palk	3	4 344,0	1 244,6	470,1	1 714,7	106,5	18,8	39%	675,1	1 919,7	106,5	34,5	44%
		keskmisest kõrgem palk	3	9 638,1	1 809,7	1 027,9	2 837,7	106,6	18,8	29%	1 471,7	3 281,4	106,6	34,5	34%
III a	Liitus II sambaga	alampalk	0	1 957,9	884,3	233,3	1 117,6	0,0	0,0	57%	347,2	1 231,5	0,0	0,0	63%
		keskmine palk	0	4 344,0	1 202,7	524,0	1 726,7	0,0	0,0	40%	783,5	1 986,2	0,0	0,0	46%
		keskmisest kõrgem palk	0	9 638,1	1 929,4	1 178,4	3 107,7	0,0	0,0	32%	1 770,9	3 700,3	0,0	0,0	38%
III b	Liitus II sambaga	alampalk	1	1 957,9	884,3	234,8	1 119,1	0,0	15,7	57%	350,4	1 234,7	0,0	32,3	63%
		keskmine palk	1	4 344,0	1 182,6	507,2	1 689,8	0,0	15,7	39%	749,3	1 931,9	0,0	32,3	44%
		keskmisest kõrgem palk	1	9 638,1	1 862,8	1 119,7	2 982,5	0,0	15,7	31%	1 650,9	3 513,7	0,0	32,3	36%
III c	Liitus II sambaga	alampalk	2	1 957,9	937,4	228,8	1 166,2	53,3	15,7	60%	336,5	1 273,9	53,4	32,3	65%
		keskmine palk	2	4 344,0	1 210,6	492,4	1 703,1	53,7	15,7	39%	715,4	1 926,1	53,7	32,3	44%
		keskmisest kõrgem palk	2	9 638,1	1 830,0	1 083,7	2 913,7	54,5	15,7	30%	1 568,6	3 398,6	54,6	32,3	35%
III d	Liitus II sambaga	alampalk	3	1 957,9	990,6	228,5	1 219,1	106,4	18,8	62%	335,7	1 326,2	106,5	34,5	68%
		keskmine palk	3	4 344,0	1 238,1	487,2	1 725,3	106,5	18,8	40%	708,9	1 947,0	106,5	34,5	45%
		keskmisest kõrgem palk	3	9 638,1	1 795,3	1 066,1	2 861,3	106,6	18,8	30%	1 547,4	3 342,6	106,6	34,5	35%
IV a	Liitus II sambaga	alampalk	0	1 957,9	884,3	232,3	1 116,6	0,0	0,0	57%	345,4	1 229,7	0,0	0,0	63%
		keskmine palk	0	4 344,0	1 202,7	522,0	1 724,8	0,0	0,0	40%	780,2	1 982,9	0,0	0,0	46%
		keskmisest kõrgem palk	0	9 638,1	1 929,4	1 174,6	3 104,0	0,0	0,0	32%	1 764,9	3 694,3	0,0	0,0	38%
IV b	Liitus II sambaga	alampalk	1	1 957,9	884,3	235,0	1 119,3	0,0	15,7	57%	351,1	1 235,4	0,0	32,3	63%
		keskmine palk	1	4 344,0	1 182,6	508,0	1 690,6	0,0	15,7	39%	751,5	1 934,1	0,0	32,3	45%
		keskmisest kõrgem palk	1	9 638,1	1 862,8	1 122,1	2 984,9	0,0	15,7	31%	1 657,4	3 520,2	0,0	32,3	37%
IV c	Liitus II sambaga	alampalk	2	1 957,9	937,4	227,9	1 165,4	53,3	15,7	60%	335,0	1 272,5	53,4	32,3	65%
		keskmine palk	2	4 344,0	1 210,6	490,8	1 701,4	53,7	15,7	39%	712,5	1 923,2	53,7	32,3	44%
		keskmisest kõrgem palk	2	9 638,1	1 830,0	1 080,2	2 910,2	54,5	15,7	30%	1 562,8	3 392,8	54,6	32,3	35%
IV d	Liitus II sambaga	alampalk	3	1 957,9	990,6	226,0	1 216,6	106,4	18,8	62%	330,6	1 321,2	106,5	34,5	67%
		keskmine palk	3	4 344,0	1 238,1	481,5	1 719,6	106,5	18,8	40%	697,6	1 935,7	106,5	34,5	45%
		keskmisest kõrgem palk	3	9 638,1	1 795,3	1 053,4	2 848,6	106,6	18,8	30%	1 522,1	3 317,4	106,6	34,5	34%
V a	Liitus II sambaga	alampalk	0	1 957,9	884,3	234,9	1 119,1	0,0	0,0	57%	350,5	1 234,8	0,0	0,0	63%
		keskmine palk	0	4 344,0	1 202,7	527,7	1 730,4	0,0	0,0	40%	791,4	1 994,2	0,0	0,0	46%
		keskmisest kõrgem palk	0	9 638,1	1 929,4	1 187,3	3 116,7	0,0	0,0	32%	1 790,2	3 719,5	0,0	0,0	39%
V b	Liitus II sambaga	alampalk	1	1 957,9	884,3	236,4	1 120,7	0,0	15,7	57%	353,7	1 238,0	0,0	32,3	63%
		keskmine palk	1	4 344,0	1 182,6	510,9	1 693,5	0,0	15,7	39%	757,2	1 939,8	0,0	32,3	45%
		keskmisest kõrgem palk	1	9 638,1	1 862,8	1 128,6	2 991,4	0,0	15,7	31%	1 670,1	3 532,9	0,0	32,3	37%
V c	Liitus II sambaga	alampalk	2	1 957,9	937,4	229,3	1 166,7	53,3	15,7	60%	337,6	1 275,1	53,4	32,3	65%
		keskmine palk	2	4 344,0	1 210,6	493,7	1 704,3	53,7	15,7	39%	718,2	1 928,9	53,7	32,3	44%
		keskmisest kõrgem palk	2	9 638,1	1 830,0	1 086,7	2 916,7	54,5	15,7	30%	1 575,5	3 405,5	54,6	32,3	35%
V d	Liitus II sambaga	alampalk	3	1 957,9	990,6	228,5	1 219,1	106,4	18,8	62%	335,7	1 326,2	106,5	34,5	68%
		keskmine palk	3	4 344,0	1 238,1	487,2	1 725,3	106,5	18,8	40%	708,9	1 947,0	106,5	34,5	45%
		keskmisest kõrgem palk	3	9 638,1	1 795,3	1 066,1	2 861,3	106,6	18,8	30%	1 547,4	3 342,6	106,6	34,5	35%

PPF- progressiivne pensionifond, tootlus 5,1%; KPF- konservatiivne pensionifond, tootlus 2,8%

SUMMARY

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF ESTONIAN PENSION REFORMS ON THE INTRA-GENERATIONAL WOMEN'S PENSIONS DISTRIBUTION BASED ON THE THEORETICAL REPLACEMENT RATE METHOD

Kerli Ernits

Pensions, as one source of revenue, affect a major part of population's welfare as essentially the whole financially active population participates in financing the pension system. Long-term population trends, such as life expectancy increases and fertility decline, are causing complex problems for the pension systems. Consequently, it is becoming increasingly important to ensure the sustainability of the public pension system. Many countries, also Estonia, have implemented a system, where future pension benefits depend on person's contributions in other words they have implemented a fully funded pension scheme. The aim of applying and increasing the role of funded pensions is above all to guarantee the quality of pre-retirement life.

The three-pillar pension system implemented in Estonia includes first pillar, which is based on joint ownership, second pillar, which is mainly fully funded and the third pillar, which allows to save additionally for the retirement through pension fund or insurance. The transition phase of the system took place in 1998- 2002. The current pension system should ideally help a person to retain the latest income and standard of living.

In a society that is constantly changing and evolving, it is important that the pension system would not be outdated, but adapted according to the needs of people. To this end, a variety of reforms is carried out in many countries. In Estonia, there have been a number of pension reforms and according to the current system the future pension is strongly correlated with person's income. The state pension is calculated on the basis of

annual coefficient, which depends on a person's entire lifetime employment related contributions, the mandatory and voluntary pension contributions are calculated from a person's income. Thus, the higher the income is, the larger are the pension contributions and consequently the pension in the future. Nevertheless, the implementation of this income related system will lead to intra-generational and intergenerational inequality.

Inequality in today's labor market, where women accumulate fewer years of employment than men, or where women are paid lower wages than men in the same positions, will lead to the inequality in the retirement. A similar situation is a risk for women intra-generational, because women's wages and birth patterns are very different. The situation of women in the current system is somewhat more worrisome because there are number of pension reforms carried out in Estonia that have an impact on women's future pension benefits. For example, the implementation of three-pillar system where future pension benefits were linked to the income or the temporary suspension of contributions which lead to different contribution rates, or the implementation of child-caring related pension system which will pay more attention to the child-caring periods.

This thesis is vital as lately there have been questions about the long-term financial sustainability (cost-benefit) and adequacy (replacement rates) of Estonian pension system. The system, where future pension benefits depend on the salary earned and accumulated savings, will increase the inequality in the society. This, in turn, raises a question what will be the future pension of Estonian women, as women's earnings are lower due to the lower income and child related career breaks.

The aim of this master thesis is to assess, with the help of theoretical replacement rates, what is the impact of different Estonian pension reforms on the women's future pension benefits and how implemented reforms and other factors affect the distribution of pensions intra-generationally. This thesis is unique as the projections of monthly pensions take into account, inter alia, the child-caring pension provisions, in which the size of the bonus is dependent on birth pattern.

The research subject of this master thesis is the impact of Estonian pension reforms on the size of women's future benefits and on the intra-generational distribution. Since the

author is not aware of any earlier studies that have been considered the child-caring pension bonuses, it is the focus of this work to include assessing their impact on women's pension benefits.

For fulfilling the aims of this thesis, following research tasks were raised:

- to introduce pension systems and reforms that support their goals;
- to describe the effects of the pension system reforms on women's pension benefits and earlier results;
- to introduce different valuation methods of pension reforms and earlier results;
- to describe the Estonian pension system and implemented reforms;
- to analyze the impact of Estonian pension reforms on the pension system;
- to describe the data and methodology used in the empirical research;
- to project the individual monthly pensions in the year 2047 under various circumstances for women born in 1982;
- to evaluate and compare the results of different scenarios;
- to assess the impact of pension reforms on the women's intra-generational pension distribution;
- to provide recommendations for further analysis and developments.

Theoretical replacement rate method enables to assess a person's individual pension and replacement rate in various pension schemes. This thesis takes into account following individual characteristics and reforms that took place during the period of projections:

- personal insurance coefficient;
- birth pattern (including the number of children and career breaks);
- income and its growth rate in the period 2004 - 2047;
- the person's decision to join/ not to join a mandatory pension pillar;
- the start of mandatory pension contributions;
- the person's decision to pursue/ non-pursue mandatory pension contributions in the year 2010;
- the person's decision to increase/ not to increase mandatory pension contributions during the period 2014 - 2017;
- child-caring related pension bonuses;

- the average social tax revenue and its growth in the period 2004 - 2047;
- the choice of mandatory pension fund strategy;
- the performance of mandatory pension fund in the period 2004 – 2047.

To assess the impacts of Estonian pension reforms, a prognosis is conducted in this thesis to calculate future pensions under five sets of circumstances in the year 2047 for women born in 1982. The following reforms are analyzed and compared:

- The first scenario, where women born in 1982 did not join the second pension pillar and her benefits depend on her first pillar, mandatory pension reforms in this scenario were ignored.
- The second scenario, where women born in 1982 joined the second pillar, but did not pursue contributions in 2010 and did not increase its contributions in 2014 - 2017.
- The third scenario, where women born in 1982 joined the second pillar, did not pursue contributions in 2010, but increased its contributions in 2014 – 2017.
- The fourth scenario, where women born in 1982 joined the second pillar and pursued contributions in 2010, but did not increase its contributions in 2014 – 2017, thereby state contributions increased.
- The fifth scenario, where women born in 1982 joined the second pillar and pursued contributions in 2010 and increased its contributions in 2014 – 2017, thereby state contributions increased, too.

When assessing the impact of child-caring pension bonuses it is important whether a woman joined mandatory pension pillar or not, because according to the regulations different calculation methods apply. By conducting the analysis author took into account the number of children and their date of birth (baby born on 31.12.2003-31.12.2012 and after 01.01.2013). The above-mentioned scenarios consider, in addition to the salary, the impact of children and their time of birth. Analyzed are women who do not have children, who have one child, two or three children, because these are the four most common family patterns in Estonia.

When calculating benefits from the first pillar the macroeconomical data, which base on the Ministry of Finance long term projections, was used. Data of different income levels

was obtained from corresponding regulations of the Republic of Estonia, or long-term projections of the Ministry of Finance. When projecting the giving of birth age and number of children the real statistics was used. The performance of mandatory pension funds was projected based on the Estonian pension index EPI historical data which has been calculated by the Estonian Central Register of Securities (ECRS).

Estonian pension system is designed to help people maintain adequate incomes during the retirement and the well-established standard of living. The European Union average recommended habitable pension is at least 65% of the last gross income.

The gross replacement rates which were calculated for women who did not join the mandatory pension pillar will remain below the European Union average. This implies that only state pension is not enough to ensure a decent pension and women, who are relying on the state pension, clearly endangers poverty in the year 2047 when they retire. In addition, the distribution of replacement rates is unequal in different income levels, which suggests that with the state pension pillar, Estonian state supports lower income people through intra-generational income redistribution.

Based on the results of analysis, author assesses joining with the mandatory pension pillar a useful step, because if the person decided to save 2% of her monthly gross income, her pension replacement rate increased 9% average.

By analyzing the projected monthly pensions, author came to the conclusion that the temporary reform in 2009, which essentially covers different forms for years 2010 to 2017, carried out by the state did not have any significant impact on women's future pensions and the gap in women's intra-generational pension is marginal. However, the analysis indicated that when comparing the opportunity of pursuing and increasing contributions then greater influence had increasing of contributions. Namely, women who increased contributions will obtain 0,4% - 0,8% higher monthly pension in 2047, while women who pursued contributions will have 0,3% - 0,6% larger monthly pension in 2047. The most useful variant would have been joining with both reforms, because these women are projected to be 0,6% - 1,1% higher monthly pension.

The replacement rates of women with different income levels indicate that upper-middle income earners are the ones who indulge the most when retiring (32%). Lower-wage workers are closest to the last monthly income (57%), it means they do not have to make major concessions in their living standards, but it is a different matter how livable income is the minimum wage.

Based on the results it can be concluded that middle and upper-middle income earners, who have joined the second pension pillar, will have a more negative impact on monthly pension benefits with having children than women who have not joined with the second pension pillar. The difference arises from the different child-caring pension bonuses, where women, who have not joined with the second pension pillar, will receive for children born after 01.01.2013 a fixed amount, but women, who have joined with the second pension pillar, receive a bonus that is much smaller, and its size depends on the rate of return. However, it must be admitted that the child-caring pension bonuses system compensates the career breaks for a certain extent, but not enough. The current child-caring pension bonuses system does not favor middle and upper-middle-wage earners to have children, because the child-caring bonus (4%) is related to the state average social tax revenue and, consequently, does not compensate the absence from work sufficiently. However, for the minimum wage earners the new system will definitely be beneficial as the state average social tax revenue, from what the state pays 4%, is higher than the state minimum wage. On the other hand the implemented system reduces intra-generational inequality since the bonus is largely independent of the income and thus provides a pension bonus for all women on an equal basis.

It follows that each of the three years of being at home with the child ensures to the middle and upper-middle income earner a certain decrease in monthly pension benefits and replacement rates in 2047. However, the state has implemented a variety of provisions to equalize the women's distribution of intra-generational pensions it includes paying the social tax for each child up to three years of age and pension bonuses that in conclusion compensate a certain degree of being inactive. However, in the author's opinion, the social tax paid by the state and child-caring related pension

bonuses are not sufficient to compensate the inactivity and motivate middle and upper-middle income earners to have children.

Unfortunately the first and second pillar do not ensure the European Union's average recommended decent pension and everyone should additionally have a third pension pillar.

Author's recommendations for further analysis and developments would be predicting monthly pensions for earlier generation, such as women born in 1977 or in 1972 and assessing women's intergenerational inequality in pensions or predicting women's monthly pensions based on real data.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kerli Ernits,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
EESTI PENSIONISÜSTEEMI REFORMIDE MÕJU HINDAMINE NAISTE
PENSIONIDE PÕLVKONNASISESELE JAOTUSELE TEOREETILISTE
ASENDUSMÄÄRADE ABIL,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Andres Vörk,
(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **22.05.2014**